

UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША
(М. АРАД, РУМУНІЯ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ БУДІВНИЦТВО НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПОШУКИ ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ

*Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції*

*(присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення
незалежності України)*

23 серпня 2021 р.

УДК 342.4(063)

К 65

К 65 Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України), м. Ужгород, 23 серпня 2021 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. – 278 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 23 серпня 2021 р.

УДК 342.4(063)

© ДВНЗ «Ужгородський
національний університет, 2021

© Видавництво «РІК-У», 2021

Справедливий Закон —
найвища суспільна мудрість

Почесні співголови організаційного комітету:

- Смоланка В.І* ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор медичних наук, професор.
- Рогач О.Я.* проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Лазур Я.В.* декан юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Опіщук М.В.* ректор Національної школи суддів України, державний та громадський діяч, доктор юридичних наук, професор.
- Різник С.В.* проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.
- Скритилюк О.В.* академік НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор.
- Совзіря О.В.* народний депутат України, політик, Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор.
- Шемшученко Ю.С.* директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, академік НАН, доктор юридичних наук, професор.

Натуркач Р.П.

керівник апарату Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Берлінгер Д.

декан юридичного факультету Університету імені Василя Голдіша (м.Арад, Румунія).

Маховенко Є.Г.

доктор соціальних наук (право), професор, професор кафедри публічного права Вільнюського університету (Литовська Республіка).

Члени організаційного комітету:

- Бобровнік С.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Дешко Л.М.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Дробуш І.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін НУ «Острозька академія».
- Жаровська І.М.,* доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».
- Іваницький С.О.,* доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ.
- Ленгер Я.І.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри права факультету фінансів, обліку, лінгвістики та права Луцького національного технічного університету.
- Марцеляк О.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту пра-

- ва Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Марченко М.В.,* кандидат юридичних наук, провідний експерт з конституційного та виборчого права ВГО «Асоціація українських правників
- Мішина Н.В.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».
- Сердюк Н.А.,* доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права факультету урбаністики та просторового планування Київського національного університету будівництва і архітектури.
- Серьогін В.О.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.
- Хотинська-Нор О.З.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Щербанюк О.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Координаційна група:

- Бисага Ю.М.,* доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Інституту держави і права країн Європи, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Берч В.В.,* кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Белов Д.М.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Асоціації міжнародного освітнього та наукового співробітництва.
- Гомонай В.В.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Греца С.М.,* кандидат юридичних наук, професор, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Громовчук М.В.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

навства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Заборовський В.В., доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Науково-дослідного Інституту теорії та практики правосуддя.

Петрецька Н.І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Пирого І.С., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Продан В.І., старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Фрідманський Р.М., кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

*Bzova L.G.
student postuniversitar la catedra de
drept procesual Universitatea
Națională din Cernăuți, Facultatea de
Drept Cernăuți, Ucraina*

ROLUL TEORIEI ARGUMENTĂRII PENTRU ANALIZA CATEGORIEI "VALIDITATEA DECIZIEI" A CURȚII CONSTITUȚIONALE

Teoria argumentării S. Tulmin dezvoltă o argumentație generală, dar se bazează pe procesul de argumentare, care se desfășoară în drept. În lucrarea "Folosirea argumentului" (1958), S. Tulmin a pus sub semnul întrebării acceptabilitatea argumentării deductive în activități argumentative practice, cu condiția ca viziunea sa asupra modului de construire a unui argument și a părții structurale a argumentului. Din punctul său de vedere, procedura de argumentare este neschimbată pentru activitatea argumentativă în orice domeniu [1, p.112]. Iar criteriile materiale de evaluare a argumentului depind de domeniul în care este realizat.

Evaluarea rolului modelului teoretic de argumentare S. Tulmin este ambiguă. E. Feteris observă că acest model are o aplicare limitată la argumentele juridice, având în vedere că permite doar analizarea cazurilor simple, iar pentru cazurile complexe este nepotrivit, deoarece nu ia în considerare necesitatea interpretării normei și calificării faptelor în cazuri complexe[2].

Argumentele ar trebui să se bazeze pe puncte de plecare pe care autorul le acceptă sau le consideră justificate, deoarece percepția ideologiei este o măsură de convingere. Astfel de puncte de plecare H. Perelman se împart în real și de dorit. Faptele, axiomele

și prezumțiile sunt puncte de plecare reale, iar valorile, valorile și liniile de argumentare sunt de dorit. Adevărurile lui H. Perelman iau în considerare principii, teorii sau concepte mai largi formate din fapte conexe. Prezumțiile dobândesc un astfel de statut dacă nu sunt respinse. Punctele de plecare pe care H. Perelman le consideră de dorit acoperă valorile abstracte; o ierarhie a valorilor în care o anumită valoare este setată mai mare decât cealaltă; argumente sau motive pentru clasificarea argumentelor.

Ideea centrală a teoriei lui N. McCormick este de a explica existența motivelor pentru explicarea comportamentului uman. Această teorie este cunoscută sub numele de teoria pasiunii. Atunci când decide, un judecător nu poate separa partea sa emoțională, biologică, subiectivă de partea sa rațională. N. McCormick observă că există condiții finale sau argumente care nu pot fi dovedite sau dovedite rațional ("contextul descoperirii"). N. McCormick dezvăluie natura argumentului juridic care se manifestă prin litigii și decizii în cazuri judiciare specifice. Cercetarea lui N. McCormick poate fi aplicată oricărui sistem juridic, deoarece într-un anumit sistem juridic se poate vedea un anumit stil de argumentare. Teoria lui N. McCormick analizează sistemul juridic sau un stil special de argumentare și propune regulile argumentării.

Potrivit lui N. McCormick, ar trebui distinse două funcții de argumentare juridică: condamnarea și justificarea. eerekonarea se adresează publicului, instanței sau judecătorilor. Funcția de convingere ar trebui să fie cât mai obiectivă posibil, chiar și atunci când erorile pot fi utilizate pentru a atinge scopul persuasiunii. Prin urmare, funcția de convingere este îmbunătățită de funcția de justificare. Funcția de justificare implică dovedirea faptelor, a normelor relevante și a hotărârilor suplimentare. Argumentele justificative, potrivit lui N. McCormick, ar trebui să se bazeze pe legea actuală, pe un principiu universal reprezentat de normă sau de principiul general al dreptului.

Ideea centrală a conceptului lui R. Alexy este de a considera discursul juridic, argumentarea juridică ca un caz special de discurs practic general. R. Alexy nu numai

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

că a dezvoltat o teorie normativă a argumentării juridice (care permite distingerea binelui de argumentele rele), ci și analitică (care penetrează structura argumentelor) și descriptivă (inclusiv elemente de tip empiric). S-a bazat pe teoriile eticii analitice ale lui R. Alexy (în special teoriile lui Tulmin și Bayer), teoria discursului J. Habermas și teoria argumentării H. Perelman. Dar dintre acestea, J. Habermas are, fără îndoială, influența principală. Teoria lui R. Alexy înseamnă, pe de o parte, sistematizarea și reinterpretarea teoriei discursului lui J. Habermas, iar pe de altă parte, extinderea acestei teze într-un anumit domeniu al dreptului. În centrul teoriei lui J. Habermas se află pragmatica universală, care încearcă să reconstruiască ipotezele raționale.

R. Alexy distinge trei tipuri de proceduri legale. Prima dintre aceste proceduri juridice este crearea normelor juridice de către stat. A doua procedură este argumentarea juridică sau discursul juridic. Cu toate acestea, discursul juridic are, de asemenea, limitele sale, deoarece nu oferă întotdeauna singurul răspuns corect pentru fiecare caz. Prin urmare, este necesară o nouă procedură pentru a elimina acest decalaj în raționalitate. A treia procedură este un proces, după care un singur răspuns rămâne printre posibile. R. Alexy distinge trei forme de argumente juridice speciale care sunt utilizate în metodologia juridică: argumentul de la opus, analogie și declin. Aceste trei forme de argumentare sunt cazuri separate de discurs practic general: "aceasta este o schemă de concluzii justificată logic; este nevoie de principiul universalității; acesta este un caz în care consecințele sunt luate în considerare"[3].

R. Alexy înțelege că teoria argumentării juridice demonstrează doar valoarea sa practică deplină și are capacitatea de a combina două modele diferite ale sistemului juridic: sistemul juridic ca sistem de proceduri și un sistem de norme juridice.

E. Vrubelevsky observă că, în teoria argumentării judiciare, conceptul de "validitate" se bazează pe o distincție bine-cunoscută, între așa-numita "justificare internă" și "justificare externă". Una dintre primele formulări ale acestei distincții: "Justificarea internă se referă la validitatea concluziilor din această premisă cu privire

la o decizie juridică luată ca încheiere a acestora. Decizia relevantă este justificată intern în cazul în care condițiile sunt valabile, iar fiabilitatea spațiilor nu este verificată ... Justificarea externă a deciziilor juridice verifică nu numai validitatea concluziilor, ci și fiabilitatea spațiilor. O gamă largă de justificări externe este impusă de o hotărâre judecătorească deosebit de paradigmatică din cauza celor mai înalte standarde care i-au fost impuse"[4].

În teoria juridică, această distincție este utilizată în mod obișnuit pentru a separa conceptual justificarea unei concluzii specifice a unei hotărâri judecătorești și pentru a justifica condițiile prelabile pe care se întemeiază această concluzie. Dar această interpretare simplă a acestei distincții umbrește unul dintre avantajele analizei sale bogate și detaliate a hotărârilor judecătorești.

H. Bayon a analizat valoarea neprețuită a scenariului teoretic de justificare a hotărârilor judecătorești într-un articol scurt și puternic intitulat: "Au existat și justificări pentru hotărârile judecătorești: partea neașteptată". În lucrarea de față, el prezintă o analiză a conceptului de norme și aplicarea normelor prin care sunt încălcate implicit două teorii anterioare ale silozului judiciar, datorită noțiunilor lor de justificare. Opera sa este una dintre cele mai bune realizări regizorale ale literaturii teoretice privind justificarea hotărârilor judecătorești.

În Statele Unite, teoria constituțională folosește un argument constituțional popular, care este înțeles ca constituționalism viu, teoria suveranității și originalismului poporului. Este o formă de argumentare bazată pe deciziile poporului american ca sursă de putere constituțională. Și, revenind la practica constituțională, baza pentru crearea argumentelor constituționale ale oamenilor este catalogarea diferiților indicatori ai opiniei publice care au jucat un rol în recente decizii ale Curții Supreme.

Teoria argumentului constituțional este un argument juridic practicat în activitățile curților constituționale, care este mai empiric pentru a înțelege modul în care instanțele constituționale argumentează și decid de fapt și, mai pragmatic, propun propuneri de

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

îmbunătățire instituțională a practicilor argumentative observate în jurisdicția constituțională.

Lista literaturii folosite:

1. T. Dudash. Abordarea retorică a argumentării juridice și a argumentării juridice. *Filosofia dreptului și teoria generală a dreptului: științe. zhurn./ redkol.:* S. Maksimakov și alții. - Kharkiv: Lege, 2020.- Nr. 1. - 224c. P. 110-132

2. Eveline Feteris, *Foundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on Justification of Judicial Decisions* (Dordrecht: Springer, 1999), 47

3. Alexy, Robert, *Teoría de la Argumentación Jurídica. La teoría del discurso racional como teoría de la fundamentación jurídica*, pp. 23-47.

4. Wróblewski, Jerzy, "Legal Decision and Its Justification", *Logique et Analyse*, 14 (53), 1971, p. 412

*Volska I.V.
student postuniversitar la catedra de drept
processual Universitatea Națională din Cernăuți,
Facultatea de Drept Cernăuți, Ucraina*

MODELUL EUROPEAN DE COMPETENȚĂ PROCEDURALĂ A INSTANTELOR CONSTITUȚIONALE

În timpul secolului al XX-lea, în special în a doua jumătate a secolului trecut, a existat o tranziție de la conceptul de Constituție și constituționalism care guvernează relațiile de bază ale puterii constituționale, stabilind regulile de acces și exercitare a puterilor de către diferite organe ale statului și declarația de drepturi care au fost adoptate de legiuitor, pe care le-am putea numi constituționalism de bază sau minim, constituționalism dezvoltat sau puternic.

În conformitate cu art. 13-15 Regulilor de procedură a Curții Constituționale a republicii Macedonia[1] depunătorul inițiativei și legiuitorul actului refuzat participă la procedura din fața instanței constituționale. Curtea constituțională poate iniția ea însăși constituționalitatea unei legi, adică constituționalitatea și legalitatea unui regulament sau a altei proceduri de evaluare a actelor comune. În timpul anchetei constituționalității unei legi care constituie constituționalitatea și legalitatea unui regulament sau a unui alt act comun, instanța constituțională poate aprecia, de asemenea, constituționalitatea și legalitatea regulamentului sau a altui act comun, care nu sunt refuzate cu inițiativa.

Inițiativa este depusă în fața instanței constituționale în scris și în două exemplare. Inițiativa de inițiere a unei proceduri de evaluare a constituționalității unei legi și a constituționalității și legalității unui regulament și a altor acte comune, conține: o indicație a legii, a regulamentului sau a actului comun, adică anumite dispoziții ale

Конституційно-правове будівництво

на ламі епох: пошуки оптимальних моделей

acestui, care sunt refuzate, motive pentru respingerea lor, prevederile Constituției, adică legea, care sunt încălcate cu actul respectiv, și denumirea, adică titlul și sediul celui care a depus inițiativa.

Dacă în cursul procedurii, s-a constatat că un număr de participanți cu inițiative speciale au solicitat o evaluare a constituționalității, adică constituționalitatea și legalitatea aceluiași dispoziții ale uneia și aceleiași legi, alte regulamente sau acte comune, toate inițiativele vor fi atașate primei depuse și pentru toate acestea se desfășoară o procedură unică și se ia o singură decizie. Dacă există o serie de dosare în Curte pentru mai multe inițiative separate pentru judecarea constituționalității, adică constituționalitatea și legalitatea aceleiași legi, a altor reglementări sau a actului comun, toate dosarele formate ulterior pot fi atașate la primul stabilit unul, un proces unic poate fi efectuat pentru toți și o singură decizie va fi luată.

Participanții la procedură și reprezentanții și agenții acestora au dreptul, în prezența unui angajat corespunzător în Curtea Constituțională, să ia în considerare lucrările cauzei în procedură. Pentru participanții la procedură și la persoanele interesate, angajatul corespunzător oferă informații despre acest caz, care se referă la datele din registre. Pentru participanții la procedură, precum și altor persoane, un raport, un proiect de decizie și alte concluzii care sunt pregătite pentru luarea unei decizii în fața Curții, nu pot fi puse la dispoziție, cu excepția rapoartelor pentru audiere publică, pentru că o întâlnire pregătitoare sau pentru o întâlnire pe care sunt invitați să participe.

Competențele Curții Constituționale a Belgiei, și anume controlul concentrat al constituționalității normelor cu forța legii editate de guvernul federal (legi), comunități și regiuni (decrete și decrete). Acest control se concentrează exclusiv pe aspecte legate de competența federală, drepturile și libertățile fundamentale, principiile legalității și egalității în materie fiscală și protecția străinilor. Curtea poate fi încălcată (a) de către autoritățile desemnate sau de către persoane de interes (recours ennullation) sau (b) în cazuri pârinoare de către toate jurisdicțiile inferioare[2].

Conform Deciziei Curtii Constitutionale a Ucrainei din 26 iunie 2008 Nr. 13-rp/20081, Curtea Constitutională a Ucrainei are dreptul de a exercita urmatorul control constituțional asupra legii privind modificarea Constituției Ucrainei după intrarea în vigoare a acesteia (conform Legii Ucrainei din 04.08.2006). 79-V, care a fost declarată neconstituțională de către Curtea Constituțională a Ucrainei în conformitate cu decizia menționată, Curtea Constituțională a Ucrainei a fost privată de acest drept), deoarece lipsa controlului judiciar asupra procedurii de examinare și adoptare a acesteia, definită în secțiunea XIII din Constituția Ucrainei, poate duce la restrângerea sau abolirea drepturilor și libertăților omului și ale cetățenilor, la eliminarea independenței sau la încălcarea integrității teritoriale a Ucrainei sau la o schimbare a ordinii constituționale într-un mod care nu este prevăzut de Legea fundamentală a Ucrainei.

De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că, în conformitate cu Rezoluția Curții Constituționale a Ucrainei din 31 martie 2010, nr.15-th/20102, interpretarea și aplicarea oficială a normelor juridice sunt tipuri diferite de activități juridice. Interpretarea oficială este activitatea autorității publice competente de a clarifica și clarifica voia legiuitorului materializată în statul de drept (constientizarea și clarificarea sensului normelor de drept în vederea implementării corecte a acestora). Aplicarea legii vizează individualizarea normelor legale privind subiectele specifice și cazurile specifice, adică stabilirea circumstanțelor reale ale cauzei și selectarea normelor juridice care îndeplinesc aceste circumstanțe. Căutarea și analiza acestor norme în scopul aplicării lor într-un anumit caz face parte din executare. Furnizarea de consultări sau clarificări pe această temă nu ține de competența Curții Constituționale a Ucrainei.

Reuniunile Curții Constituționale a Ucrainei analizează toate problemele care trebuie soluționate de Curtea Constituțională a Ucrainei, cu excepția celor care sunt decise în sesiunile sale plenare, în conformitate cu Legea Ucrainei "Cu privire la Curtea Constituțională a Ucrainei". Reuniunea Curții Constituționale a Ucrainei este

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

plenipotențiară dacă sunt prezenți cel puțin unsprezece judecători ai Curții Constituționale a Ucrainei. Decizia Curții Constituționale a Ucrainei în cadrul reuniunilor sale este luată în cazul în care mai mult de jumătate dintre judecătorii Curții Constituționale a Ucrainei care au participat la reuniune au votat în favoarea acestei decizii.

Dacă este necesar, Curtea Constituțională a Ucrainei poate stabili în decizia sa, poate încheia procedura și calendarul punerii lor în aplicare, precum și poate impune autorităților competente ale statului obligația de a asigura punerea în aplicare a deciziei, de a se conforma concluziei. Curtea Constituțională a Ucrainei are dreptul de a solicita acestor organisme să confirme în scris punerea în aplicare a deciziei, să se conformeze concluziei Curții Constituționale a Ucrainei.

Nerespectarea deciziilor și concluziilor Curții Constituționale a Ucrainei atrage răspunderea în conformitate cu legea. Cu toate acestea, până în prezent, stabilirea responsabilității pentru nerespectarea sau punerea în aplicare necorespunzătoare a deciziilor Curții Constituționale a Ucrainei ar trebui să se afle pe ordinea de zi a parlamentului¹, adică este nesoluționată din punct de vedere juridic.

Lista literaturii folosite:

1. Regulilor de procedură a Curții Constituționale a republicii Macedonia. URL: http://ustavensud.mk/?page_id=5211&lang=en
2. Belgica. Cour Constitutionnelle de Belgique. Disponibil em <http://www.arbitrage.be/fr/common/home.html>

*Бабенко Д.В.
аспірант кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

КОНСТИТУЦІЯ В ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Сучасними поетапними вітчизняними й зарубіжними науковими дослідженнями провідних фахівців в галузі права [1, 2, 4] було з'ясовано, що правова доктрина поступово визначається й приходить відносно спільної позиції про те, що діяльність окремих категорій суб'єктів господарювання здебільшого або винятково може потребувати певних особливих умов правового регулювання. Одночасно з цим, вже сьогодні учасники (акціонери) таких юридичних осіб потребують дещо інших, особливих способів захисту своїх прав. До того ж, слід зазначити, що як правило, будь-яка довготривала спільна діяльність носить ризиковий (в основу будь-якої партнерської спільної діяльності заздалегідь закладаються певні фактори ризику) характер і неминуче супроводжується суперечками між «учорашніми партнерами».

Успішне функціонування господарських товариств та, за потреби, мирне, в межах правового поля, вирішення конфліктів між власниками підприємств напряму залежить від злагодженої успішності їх діяльності у межах чинного та якісного нормативного забезпечення. Разом із тим, теорія права чітких дефініцій поняттям «нормативне забезпечення», «правове забезпечення»,

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

«нормативно-правове забезпечення» не надає, хоча перерахованими термінами доволі часто оперують, як у площині наукових досліджень, так і у теоретико-практичному вжитку й діяльності.

На жаль, здебільшого науковці переважно не визначають самих понять, а наводять лише їх необхідні чи доцільні складові [2, с. 134]. Утім, незважаючи на відносну невизначеність значення і змісту вказаних словосполучень, сформулювати єдине трактування й розуміння можливо за допомогою дослідження етимології окремих слів, тобто – складових, що входять до складу дефініції. Так, у тлумачному словнику української мови А.О. Івченка, під поняттям «забезпечення» розуміється надання достатніх для життя матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь або безпосередньо матеріальні засоби для існування [6, с. 197]. Натомість, термін «правовий» означає той, що стосується права [3, с. 1101], а іменник «нормативний» – визначає норму, правила, чого-небудь [3, с. 792].

Таким чином, на нашу думку, «правове забезпечення» – це створення сукупності формально-юридичних джерел права, які використовуються для правового регулювання конкретно-визначеної сфери більшості суспільних відносин.

Загальновідомо, що нормативну базу для регламентації функціонування господарських товариств становить левова доля правових норм, які є багатоманітними за своїм змістом, метою, цільовим призначенням, колом суб'єктів і способом правового впливу на учасників правовідносин.

Утім, на відміну від доволі нечастого розкриття у науковій літературі поняття «правового забезпечення», термін «джерело права» існує та зустрічається протягом багатьох сотень, а то і тисяч років. Сучасники, наприклад, Р.А. Ромашов й Н.М. Пархоменко під окресленою категорією визначають сформульовані і прийняті в офіційному порядку приписи владного

характеру, у яких закріплюються загальнозначущі правила поведінки і які забезпечуються системою державних гарантій і санкцій [8, с. 59], а О.Ф. Скакун зазначає, що під джерелом права розуміються форми вираження і закріплення норм права [7, с. 320].

Також від окресленого терміну у доктрині містяться похідні поняття – джерела відповідних галузей права (наприклад: адміністративного, цивільного, господарського тощо). Однак, можна зробити однозначний висновок, що правове забезпечення діяльності господарських товариств не охоплюється виключно джерелами певної галузі права, а становить цілу систему нормативних документів, якими керуються та використовують як суб'єкти підприємництва, так і суб'єкти владних повноважень у відносинах, що виникають у результаті реалізації встановленого статтею 42 Конституції України права на підприємницьку діяльність.

Виходячи із зазначеного й розмежовуючи правові джерела, які власне й покликані забезпечувати діяльність господарських товариств, за критерієм юридичної сили, основну роль відіграє Конституція України, норми прямої дії якої є головним джерелом для усіх галузей національного права.

Так, вже згадана вище стаття 42 Основного Закону України, вказує, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Разом із тим, вказаною нормою передбачається застереження про законодавче обмеження підприємницької діяльності депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування [5].

Однак, держава, відповідно до частини 1 – 3 статті 167 Цивільного кодексу України, діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин і може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо), а також брати участь у заснуванні юридичних осіб приватного права (підприємницьких товариств

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не визначено законом.

Наразі держава, як монополіст законотворчої діяльності, є специфічним учасником правовідносин та володіє особливою правосуб'єктністю, що однозначно відмежовує її від фізичних та юридичних осіб, громадських формувань і об'єднаних територіальних громад. Отже й насамперед, ми погоджуємось із твердженням С.І. Бевз відносно того, що на державу не поширюється принцип несумісності підприємництва із державною діяльністю, який конституційно передбачений для фізичних осіб [2, с. 148].

Але, незважаючи на особливе правове становище держави, як суб'єкта цивільних та господарських правовідносин, Основним Законом України визначено імперативний постулат – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина 2 статті 19) [5]. Вказаним правилом встановлюється та надійно закріплюється конституційний принцип законності, під яким варто розуміти дотримання державою (суб'єктами владних повноважень, які реалізують функції останньої) зазначеного та інших існуючих правових принципів й законів.

Разом із тим, ми вважаємо, що слова «законами України» слід трактувати у широкому значенні, не обмежуючись самими лише законами, а враховувати також обов'язковість для публічної адміністрації норм міжнародного права, підзаконних нормативно-правових актів, висновків, викладених у постановках Верховного Суду та Верховного Суду України, а також рішень Європейського суду з прав людини.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що найбільше показовими у широкому контексті розгляду сучасного стану окремих питань адміністративно-правового забезпечення діяльності господарських товариств, можуть слугувати

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

слова відомого українського [письменника](#), [класика української літератури](#), [мислителя](#), [художника](#) та суспільного діяча Т.Г. Шевченка про те, що «все йде, все минає – і краю немає...».

Так наразі й ураховуючи постійне вдосконалення та зміни законодавства України, що спричинені вимогами часу й, у тому числі, нормами міжнародно-правових актів та юридичними документами «м'якого права», відбувається зміна законодавчих підходів до ролі правових позицій Верховного Суду та Верховного Суду України. Наслідком, а також у результаті цього частина 4 статті 328 Кодексу адміністративного судочинства була викладена у новій редакції, а прийняття Європейським судом із прав людини рішення у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року (заяви № 846/16 та № 1075/16), стало поштовхом для відкриття ринку землі, що беззаперечно буде мати вагомий вплив на покращення функціонування та збільшення потенційних можливостей господарських товариств.

Саме тому, на часі вкрай актуальними залишаються питання ролі і значення стану решти джерел права, які в сукупності й мають сформувати надійне правове забезпечення (міцний фундамент) для успішної діяльності як господарських товариств, так і інших корпоративних підприємств, на що й будуть спрямовані наші подальші дослідження.

Література:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
2. Бевз С.І. Державне управління у сфері господарської діяльності: адміністративно-правові засади : монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 319 с.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Бусел В.Т., Київ, ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
4. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.
5. Конституція України від 28.06.96 № 254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. С. 141.
6. Тлумачний словник української мови / Івченко А.О. Харків: Фоліо, 2006. 767 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків: Консум. 2001. 656 с.
8. Теорія держави та права: навч. посіб. / Р.А. Ромашов, Н.М. Пархоменко, С.М. Легуша, Г.Н. Муртазаєва: за заг. ред. проф. Р.А. Ромашова. Київ: КЮІ МВС України, 2005. 131 с.
9. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Бадзелюк П.П.

аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОГО ІМУНІТЕТУ ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інститут правової допомоги займає чільну сходинку в механізмі демократичного державницького устрою. Разом із масивним переліком зобов'язуючих елементів, держава повинна наділяти особу-правозахисника комплексом конституційно-правових гарантій з метою забезпечення прав адвокатів та захисту їх інтересів перед судом та суспільством, важливу роль серед яких, якраз і грає імунітет адвоката.

Так, відповідно до положень чинного Закону України від 05.07.2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме п. 14, ст. 23 встановлюється «заборона щодо притягнення до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката, в тому числі особи, стосовно якої припинено або ж зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю, або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із провадженням адвокатської діяльності, пов'язаної із наданням правової допомоги» [1]. Із даного нормативного положення випливає свого роду гарантія щодо притягнення до юридичної відповідальності адвоката, у зв'язку із його діяльністю, пов'язаною із наданням правової допомоги, яку ще можна назвати *адвокатським імунітетом або імунітетом від відповідальності*.

Як справедливо зазначає М.В. Кравченко, вище описане положення є спеціальною гарантією, яка направлена на мінімізацію тиску на адвокатів та

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*
недопущення порушення чи обмеження їх прав [2, с.130].

У юридичній літературі гарантії щодо притягнення до відповідальності трактують також як – *індемнітет*. У цьому світлі цікавим є твердження С.Ю. Суменкова, який розглядає індемнітет, як складову частину імунітету, та стверджує, що індемнітет, за своєю суттю повністю заперечує можливість настання юридичної відповідальності, гарантуючи тим самим майже повну невідповідальність за відповідні дії [3, с. 18-19].

В.В. Заборовський висунув наступну теорію адвокатського індемнітету, під яким він пропонує розуміти неможливість притягнення адвоката до відповідальності у зв'язку із здійсненням ним професійної діяльності [4, с. 285].

Як зазначає Томас Рассел, провідний юрист, фахівець з питань реструктуризації та неплатоспроможності, експерт з судових спорів, імунітет адвоката - це доктрина загального права, яка діє з метою запобігання подачі в суд на свого адвоката за його поведінку під час судового процесу сторонами, які потерпіли поразки у справі. Він поширюється лише на судові розгляди (і роботу, тісно пов'язану з веденням судового розгляду), результатом якої є винесення судового рішення [5, с. 2].

Ніколі Діксон, старший науковий співробітник Квінслендського парламенту, зазначає, що роботою, яка тісно пов'язана з веденням судового процесу виступає:

- розгляд питань, що стосуються заперечень проти заяв про стягнення аліментів;
- розгляд питання про відшкодування збитків;
- видача повідомлення про визнання вини;
- необережне консультування щодо договору дарування;
- опитування позивача та інших потенційних свідків;

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- надання порад та прийняття рішень щодо того, яких свідків викликати, а яких не викликати;
- обґрунтування необхідних юридичних аргументів;
- розгляд адекватності заяв та, якщо це доречно, вжиття заходів щодо внесення змін до поданих заяв [6, с. 1-2].

Концепція адвокатського імунітету прирівнюється американськими вченими та правознавцями до кваліфікованого імунітету, тобто, доктрини, створеної у судовому порядку, яка захищає урядовців від особистої відповідальності за конституційні порушення, наприклад, право бути вільним від надмірної сили поліції - за відшкодування грошових збитків відповідно до федерального закону, до моменту, поки чиновники не порушать чітко встановлених положень федерального законодавства. Так, знаменита справа *Harlow v. Fitzgerald* [7] заклала початок сучасному трактуванню доктрини кваліфікованого імунітету. Відповідно до обставин справи, суд вивів три ключові елементи, відповідно до яких кваліфікований імунітет дістає право на існування, а саме:

- для того, щоб довести, що закон був «чітко встановлений», суд загалом вимагав від позивачів вказати на вже існуюче судове рішення з істотно подібними фактами;
- у попередньому рішенні *Saucier v. Katz* (2001 р.) [8] Вищий суд визнав, що, оцінюючи захист кваліфікованого імунітету, суди повинні спочатку визначити, чи було порушення конституційного права, а потім переходити до аналізу того, чи закон чітко встановлено. Але, через деякий час на основі нового судового розгляду справи *Pearson v. Callahan* (2009) судді змінили курс, дозволивши судам надавати кваліфікований імунітет лише на основі

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

чітко встановленої позиції - і не визначаючи, чи було конституційне порушення;

- кваліфікований імунітет захищає всіх, крім явно недієздатних, або тих, хто свідомо порушує закон [9].

Отже, зважаючи на те, що адвокати займають невід'ємну роль у відправленні правосуддя, їх правовий статус, а особливо коло гарантій є надзвичайно важливим елементом у демократичному, незалежному та професійному веденні правозахисної діяльності по відношенню як до клієнтів, так і до суду та держави в цілому.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №27. Ст. 282.
2. М.В. Кравченко. Щодо відповідальності адвокатів за порушення зобов'язань за договором з надання правової допомоги. *Юридичний вісник*. № 3 (32). 2014. С. 130-134.
3. С.Ю. Суменков. Привілегії та імунітети як загальноправові категорії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових вчень». Саратов. 2002. 26 с.
4. В.В. Заборовський, С.Б. Булеца, В.В. Манзюк. Індемнітет адвоката як одна з основних гарантій адвокатської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. №4. 2016. С. 284-288.
5. Thomas Russel. Is a lawyer immune from a legal suit? The doctrine of «Advocate's Immunity». Piper Alderman. URL: <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/1d8d28b1-23a3-4d2d-8b29-3b91aca96dd5.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1629>

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

[137610&Signature=pZX2lWKzM%2FVXwZk6lFNL6SU1Rc4%3D](#) (дата звернення 16.08.2021 р.)

6. Nicolee Dixon. Lawyer`s immunity. *Queensland Parliamentary Library*. Research Brief No 2005/13. P. 1-29.

7. Harlow v. Fitzgerald. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/457/800/> (дата звернення 16.08.2021 р.)

8. Saucier v. Katz. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/533/194/case.pdf> (дата звернення 16.08.2021 р.)

9. Nathaniel Sobel. What Is Qualified Immunity, and What Does It Have to Do With Police Reform? URL: <https://www.lawfareblog.com/what-qualified-immunity-and-what-does-it-have-do-police-reform> (дата звернення 16.08.2021 р.)

*Берч В.В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

БЕЗПОСЕРЕДНЯ УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ СУДОЧИНСТВА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Базовим вектором, стратегічним курсом та орієнтиром на шляху до забезпечення незалежності судової влади, поряд з одночасним посиленням горизонтальної підзвітності судової влади перед іншими гілками влади, є підвищення її соціальної відповідальності перед громадянами через засоби масової інформації та громадянське суспільство.

Як зазначає професор Т. Гарасимів, судову владу можна розглядати як «результат політичного компромісу, який досягається між законодавчою та виконавчою владою». Водночас науковець виділяє таке терміно-поняття як «синхронно незалежна судова влада», під якою розуміє «результат компромісу, що досягається між державою та громадянським суспільством». У цьому контексті особливого значення набуває громадський контроль за відправленням правосуддя. Суспільство може «реалізовуватися» через безпосередню участь народу у здійсненні судової влади – насамперед присяжних. Участь народу у здійсненні судової влади через присяжних є важливою складовою транспарентності судової влади, поряд з такими ключовими її засадами як: гласність та відкритість судового процесу, його доступність та прозорість [1].

Доступ громадськості до судів як один із елементів транспарентності

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

судової влади, у тому числі через засоби масової інформації, є важливим для оприлюднення результатів роботи судової влади. Такий доступ може включати запис судових засідань за допомогою засобів відео- та аудіофіксації. Преса також відіграє фундаментальну роль у інформуванні громадян щодо роботи судів, особливо щодо справ, котрі становлять суспільний інтерес. Таким чином, доступ преси до залів судових засідань, особисто чи віддалено, є одним із способів сприяння проінформованості громадськості про ці процеси та їх результати.

Транспарентність судової влади є полісемантичною правовою категорією, котра може розглядатися у різних вимірах. До прикладу, дослідниця О.Овсяннікова пропонує розглядати транспарентність судової влади як «стан організації судової системи і юридичної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потреби громадськості в отриманні інформації про механізм функціонування судових інстанцій, про ухвалені судами рішення, структуру, порядок формування та діяльності органів суддівського самоврядування, про підбір та процедуру призначення суддів, їх відповідальність та відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам» [2, с. 12]. Учена також звертає увагу на те, що коли ми говоримо про поняття транспарентності у контексті здійснення судової влади, то маємо на увазі інформаційну відкритість діяльності судової системи, і, відповідно, право на свободу інформації, котра стосується суду як державного органу, конкретного судового провадження, дисциплінарних органів, органів суддівського самоврядування тощо [3].

Як справедливо зазначає С. Прилуцький, безпосереднє народовладдя під час здійснення судочинства є однією із форм громадського контролю за діяльністю судової влади. Дослідник іменує суд присяжних «суддями суспільної совісті», котрий виступає «в якості оптимального гаранта прав особистості». Одним із важливих складових компонентів участі народу у здійсненні судової

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*
влади науковець виділяє мирове судочинство [4, с. 237].

На наш погляд, транспарентність судової влади є комплексним, засадничим терміно-поняттям, котре акумулює у собі ціннісні характерні принципи здійснення судочинства, котрі пов'язані із трьохвимірним механізмом взаємодії «держава – судова влада – громадянське суспільство». Ефективність функціонування усіх компонентів транспарентності судової влади впливає на рівень довіри суспільства до судової системи. При цьому важливим є те, що у кожній державі можуть існувати різні стандарти транспарентності судової влади, що спричинено порядком формування складу суддівського корпусу, особливостями організації та функціонування судової влади, системою цінностей, притаманних державі та суспільству, іншими показниками.

Транспарентність судової влади, котра проявляється крізь площину безпосередньої участі народу у здійсненні судочинства, передбачає активізацію та зміцнення прозорості судочинства, сприяє підвищенню поінформованості громадськості про специфіку відправлення правосуддя, що є ключовим фактором сприяння незалежності суддів та верховенству права.

Література:

1. Гарасимів Т. Феномен транспарентності судової влади в Україні. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Видавництво Львівської політехніки, 2020.
http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/53900/2/2020_Harasymiv_T_Z-Fenomen_transparentnosti_3-5.pdf (дата звернення: 06.08.2021).

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

2. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2009. 20 с.
3. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2008. № 4(55). С. 228-237. <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5703> (дата звернення: 06.08.2021).
4. Прилуцький С.В. Громадянське суспільство в механізмі судової влади та правосуддя: теоретико-правовий аспект. *Кримінальне право та кримінологія*. 2010. № 1. С. 236–243.

Белов Д.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Громовчук М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ

Первинним й одним із найважливіших елементів системи конституційного права України, є конституційно-правова норма (*від лат. norma – правило, взіреть*). Норми конституційного права як складові системи конституційного права України відображають у своїй сукупності сутність і зміст цієї галузі права [1, с. 289]. З огляду на це їх ще іноді порівнюють із клітинами, як першоосною будь-якого живого організму, біологічної системи.

Зміст правового становища людини визначають всі ті норми та регульовані ними відносини, що виникають між державою і людиною у зв'язку з її фактичним місцем у соціально-економічному, політичному та духовно-моральному житті нашого суспільства. Ці відносини дуже різноманітні, вони охоплюють найрізноманітніші аспекти життя й тому регулюються нормами не якоїсь однієї, а практично всіх галузей права.

В той же час, особливу роль тут відіграють конституційні норми. Внаслідок свого загальнорегулятивного характеру вони окреслюють становище громадян не в якій-небудь одній сфері діяльності, а в основних її галузях. При цьому вони встановлюють лише найбільш істотні, корінні відносини між державою та її громадянами у зв'язку з їх місцем в управлінні громадськими та державними справами, залишаючи докладний регулювання таких відносин нормам інших галузей.

Будь-яка соціальна норма, писав свого часу відомий український радянський теоретик права П. Недбайло, є правилом загального характеру, що відображає потреби суспільного життя та має керівне значення для практичної діяльності людей. Соціальні норми виникли одночасно з людським суспільством у зв'язку з необхідністю охопити й урегулювати поведінку людей загальними правилами [3, с. 73]. На думку вченого «...норма – це не проста констатація фактів, не судження про ті чи інші їх ознаки, а обов'язкове правило, веління, що завжди вимагає певних результатів, настання чи ненастання певних наслідків. Норма – це завжди правило належної та можливої в її межах поведінки, що зобов'язує, забороняє, дозволяє ту чи іншу дію або вчинок за певних умов. Норма є імператив, який постулює належний зв'язок між людьми; вона зумовлена загрозою невігідних наслідків для будь-кого, хто відступить від її вимог» [3, с. 73-74]. Такі властивості регулятора суспільних відносин загалом властиві й нормам конституційного права.

З огляду на вище обґрунтовану первинність норми конституційного права щодо інших структурних елементів багатоаспектної системи конституційного права України, дослідження саме їх сутності, змісту, юридичних властивостей і особливостей побудови є своєрідним «ключем» до пізнання інститутів й інших складників системи конституційного права загалом. До того ж, на відміну від інших структурних елементів системи конституційного

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

права України, норми конституційного права є одними із найбільш досліджених у сучасній українській юридичній науці. Так, тільки на дисертаційному рівні юридична природа норм конституційного права України досліджувалася в останні вісімнадцять років кілька разів (серед таких робіт, наприклад, дослідження О. Степанюка [4]; О. Сінкевича [5]; Я. Чистоколяного [6] та ін.)

При цьому, конституційні норми містять не тільки вихідні дані статусу особистості, а й закріплюють всі її головні сторони. Тому конституційний статус справедливо розглядається як основа правового положення громадян [7, с. 22].

Слід відзначити, що позиції загальної теорії конституційного права, дослідження конституційно-правового статусу людини і громадянина є тісно пов'язаним з проблемою визначення предмета конституційного права щодо правового статусу людини і громадянина. У цьому сенсі в науці конституційного права існують принаймні два способи відповіді на порушене питання. Один з них предметом конституційного права трактує виключно основні принципи конституційно-правового статусу людини, а інший до предмета науки конституційного права долучає ще й проблеми захисту та забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина. З іншого боку, висвітлення проблем конституційно-правового статусу людини і громадянина має суто методологічну актуальність. Мається на увазі, за твердженням Т. Француз-Яковець, що завдяки категорії конституційно-правового статусу людини і громадянина виникає можливість аналізу його структури та складових елементів. При цьому аналіз набуває ознак комплексності, тому що досліджуються не обмежені інститути громадянства, правосуб'єктності, прав і свобод людини, обов'язків громадян, гарантій прав і свобод людини тощо, але один з елементів конституційно-правового статусу людини, що тісно пов'язаний з іншими і складає цілісну систему, через яку

встановлюються та регулюються відносини людини з державою та іншими суб'єктами правовідносин [8, с. 3].

При цьому, на думку вченої, проблема забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина є одним із ключових питань як у науці конституційного права, так і у безпосередній конституційній практиці. Це пояснюється тим, що у самому понятті «конституційно-правовий статус людини і громадянина» відбувається фіксація основ взаємовідносин між людиною, державою і суспільством, окреслюються їхні права і взаємні обов'язки, встановлюється система забезпечення, гарантування і захисту прав усіх учасників зазначених взаємовідносин [8, с. 3].

Ставлячи завданням дослідження принципу рівності прав жінки і чоловіка, а також його науково-теоретичного та практичного змісту, не можна обмежуватись лише аналізом фактичних прав наведених категорій осіб та інших елементів їх конституційно-правового статусу, які закріплено на законодавчому рівні тієї або іншої держави. Дійсно, адекватне розуміння того, що в реальності являє собою конституційно-правовий статус людини, передбачає докладне висвітлення тих основ, завдяки яким формується система прав людини і громадянина і через які забезпечується фактична реалізація цих прав. Зазначені основоположні начала визначаються поняттям «принципи конституційно-правового статусу людини». Їхні роль і значення у процесі формування та розвитку відносин між державою та індивідом пояснюються тим, що саме на рівні принципів конституційно-правового статусу людини визначається, чи забезпечується у державі рівність прав і свобод людини і громадянина, чи бере держава на себе обов'язок дотримуватися визначених у Конституції прав людини та захищати їх, чи визнаються ці права державою у повному обсязі, чи існують обмеження реалізації прав людини і громадянина, і якщо так, то які і т.д.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Таким чином, *ipso jure*, виходячи з розуміння принципів конституційно-правового статусу людини як визнаних та захищених правом і державою основних засад, на основі яких відбувається реалізація конституційно-правового статусу людини, необхідно визнати, що дослідження системи цих принципів, а також специфіки їхньої взаємодії в реалізації конституційно-правового статусу людини, є невід'ємною складовою теоретичних досліджень у галузі конституційного права, теорії прав людини і громадянина [9, с. 10].

За вірним твердженням С. Лавренєва, значення інституту конституційного статусу особи в будь-якій сучасній демократичній державі переоцінити важко [10, с. 1]. В Україні це тим більше важко зробити, оскільки з даними інститутом пов'язані не тільки надії людей на гідний правовий спосіб життя, але і всі процеси перетворення державно-правової системи суспільства. У вирішальній мірі це пояснюється тим, що саме конституційний статус особи став тією конкретною та юридично значимою формою, в якій знайшли своє вираження права і свободи людини, що зумовили і багато в чому продовжують виступати найважливішою причиною справді демократичних змін у житті нашого суспільства [11, с. 89-90].

Встановлення Конституцією України основ правового статусу особи поклало початок й процесу складання нового типу правової культури нашої держави та її громадян. Разом з тим, саме принципи правового статусу особи, формуючись за межами самого інституту конституційного статусу особи, привносять в нього той зміст, який і викликає необхідність проведення справді історичних змін в нашому суспільстві. Тому, цілком закономірне зростання наукового інтересу конституціоналістів до питань джерел, природи і правової цінності основних принципів конституційного статусу особи.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Так, зокрема, над проблемою принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина працювали П. Рабінович, М. Хавронюк [11, с.81], В. Кравченко [12, с.119], О. Фрицький [13, с.118], котрі, в свою чергу, виділяють наступні принципи:

1) *принцип рівності у правах і свободах та рівності перед законом*, котрий впливає із статей 21 і 24 Конституції України;

2) *принцип невідчужуваності і непорушності прав і свобод людини*, закріплений у ст. 21 Конституції України;

3) *принцип гарантованості прав та свобод людини і громадянина й неможливості їх скасування*;

4) *принцип невичерпності прав і свобод людини і громадянина*, закріплений у ст. 22 Конституції України;

5) *принцип відповідності міжнародним стандартам прав і свобод людини і громадянина*, закріплених у Конституції України (статті 3, 5, 6, 8, 9);

6) *принцип єдності прав та обов'язків людини і громадянина* відповідно до статей 23 і 68 Конституції України.

Крім того, деякі науковці виділяють ще й інші принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина. Так, зокрема, В. Кравченко [12, с.120] виділяє *принцип свободи людини*. На його думку в статтях 21 і 23 Конституції України цей принцип обумовлює її право на вільний розвиток своєї особистості, а межею індивідуальної свободи є права і свободи інших людей. Вчений також виділяє *принцип рівності людей у своїй гідності* (ст. 21 Конституції України). Згідно з Преамбулою Міжнародного пакту про громадські і політичні права гідність особи є властивістю, притаманною «всім членам людської сім'ї», визнання гідності людей, їхніх рівних і невід'ємних прав є «основою свободи, справедливості і загального миру» [14, с.28].

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

П. Рабінович і М. Хавронюк у своїй роботі зазначають окремим принципом *принцип недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод* [11, с. 85], закріплений у ст. 22 Конституції, що не допускає звуження при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів. Також зазначають *принцип заборони свавільного обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина* [11, с. 86]. Стаття 64 Конституції України передбачає наявність певних формальних меж цих прав та свобод, так і той факт, що ці межі мають визначатися лише законом, тільки у випадках, передбачених Основним Законом України, і обґрунтовуватися відповідними факторами.

І, нарешті, принцип, закріплений в Основному Законі нашої держави (ст. 24, 23, 21) принцип *рівності прав жінки і чоловіка* (гендерної рівності), яким, зокрема, проголошується, що рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у суспільно-політичній та культурній діяльності, у одержанні освіти та професійної підготовки, у праці та винагороді за неї.

Не заперечуючи ні гносеологічної ані практичної цінності вищенаведеного підходу до розуміння та виявлення основних принципів конституційного статусу особи, все ж не можна не помітити його однобічність. Це виявляється, на погляд С. Лаврентьєва [10, с. 2] вже в тому, що подібного роду принципи носять характер загальноновизнаних, а тому, по-перше, не даруються державою, а визнаються нею, а по-друге, формулюються не державою та її органами, а міжнародним співтовариством, привносячи тим самим до конституційного статусу особи загальнолюдські цінності природних прав і свобод. Звідси, на думку А. Олійника, впливає, що і методологія їх наукового аналізу не може бути зведена до вищенаведених правил. Вона повинна бути розширена до природно-правової природи конституційного статусу особи. Це, у свою чергу, робить необхідним переосмислення як самої категорії

«конституційний статус особи», так і її структурних утворень, в ряду яких і розташовуються дані принципи [15, с. 21].

Література:

1. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : *акад. курс : підруч.* : у 2 т. Т. 1 / за ред. В.Ф. Погорілка. К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2006. 544 с.
2. Федоренко, Владислав Леонідович. Теоретичні основи системи конституційного права України. *Дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук*: спеціальність 12.00.02 – «конституційне право; муніципальне право». Х., 2010. 550 с.
3. Недбайло П. О. Советские социалистические правовые нормы. *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Т. 9 : Юридична наука радянської доби / [упоряд.: В. Б. Авер'янов, О. М. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Усенко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний]. К. : "Видавничий дім "Юридична коніга", 2004. С. 73–95.
4. Степанюк О. І. Норми конституційного права України: проблеми теорії : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук* : спец. 12.00.02 "Конституційне право України". К., 1993. 18 с.
5. Сінькевич О. В. Норми конституційного права України : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук* : спец. 12.00.02 "Конституційне право України". К., 2003. 20 с.
6. Чистокляний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук* : спец. 12.00.02 "Конституційне право України". К., 2005. – 20 с.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

7. Воеводин Л.Д. Понятие и основные элементы конституционного статуса личности. *Конституционный статус личности в СССР*. М. Юрид. лит., 1980. 331 с.
8. Француз-Яковець Т. А. Забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні: *Дис. наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.02.* – конституційне право. Одеська національна юридична академія, Одеса, 2007. 210 с.
9. Француз-Яковець Т. А. Забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні: *Автореф. дис. наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.02.* – конституційне право. Одеська національна юридична академія, Одеса, 2007. 19 с.
10. Лаврентьев С.В. Основные принципы конституционного статуса личности : Теоретико-конституционный анализ: *автореф. дисс. канд. юрид. наук по спец. : 12.00.02* – конституционное право; муниципальное право. Волгоград. 2005. 19 с.
11. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: *Навчальний посібник*. К.: Атіка, 2004. 464 с.
12. Кравченко В.В. Конституційне право України: *Навчальний посібник*. К.: Атіка, 2004. 512 с.
13. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: *Підручник*. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
14. Міжнародний пакт про громадські і політичні права. *Права людини (Основні міжнародно-правові документи)*. К., 1989. 530 с.
15. Олійник А.С. Конституційне законодавство України: Гендерна експертиза. К.: Логос, 2001. 77 с.
16. Bielov D. Human rights for information in social networks: constitutional aspect. *Journal of legal studies*. Volume 22. Issue 36/2018. ISSN 2457-9017

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)*

17. Белов Д.М., Громовчук М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні засади. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. Випуск 42. 2017 р. С. 27-31.
18. Byelov Dmytry. Ochrana ľudských a občianskych práv a slobôd advokácie na Ukrajine. ĽUDSKÉ PRÁVA VČERA A DNES. PÔVOD A VÝZNAM ĽUDSKÝCH PRÁV^{VI} A ICH OCHRANA V PRÁVNEJ TEÓRII I PRAXI : Medzinárodná vedecká konferencia „Banskobystrická škola právnych dejín“ 3. ročník (Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta BANSKÁ BYSTRICA, 15. – 16. marca 2017). S. 15-19.
19. Byelov Dmytry, Hromovhcuk Miroslava. The constitution of the state in the context of its functions. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4. S. 41-49.

Бисага Ю.М.
*доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Спілкування супроводжує людей з самого початку їх існування та окреслює знання та культуру спільноти. На етапі розвитку процесів комунікації від усних до письмових, змінювалися і формати таких процесів. Почерк поступився місцем друку, а дев'ятнадцяте століття у сфері візуальних комунікацій спричинив великий прорив з відкриттям фотографії. У наступному столітті індустрія радіо, кіно та телебачення отримала подальший розвиток. Вищезгадані процеси підводять нас до спілкування, яке використовує цифрові формати, головним інструментом яких виступає мережа Інтернет.

Еволюція комунікації, коротко описана в попередньому параграфі, є одним з найзначніших перетворень в історії людства. Завдяки цим технічним досягненням природні можливості людини зростають. Сьогодні ми опинилися зануреними у новий сценарій, який викликає питання, які ми ще достеменно не вирішили.

Дедалі частіше на горизонті зустрічаються такі поняття, як: «цифровізація суспільства», «право на цифрове самовизначення», «право на Інтернет», «віртуальна реальність», «кіберпростір», «цифрові сервіси» і так далі.

Як справедливо зазначає В. Володовська та М. Дворовий, зважаючи на

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

величезну роль, яку відіграє Інтернет у сучасному житті, «цифрові права» слід розглядати не як окрему групу прав людини, а як категорію, котра охоплює питання реалізації та захисту прав та свобод осіб в мережі Інтернет, як от, свободу вираження поглядів, права на приватність тощо [1, с. 6].

У свою чергу С.О. Грачова та М.Є. Черемісінова наголошують на тому, що цифрові права є похідними від інформаційних, але не тотожними їм, і саме тому останні вимагають виділення їх в окрему групу [2, с. 57].

Заслугує також на увагу підхід науковців, який зводиться до того, що під цифровими правами слід розуміти права громадян на створення, публікацію та доступ до цифрових творів, право на доступ до Інтернету тощо [3, с. 35].

Погоджуючись з думкою Н.В. Верлос, зазначимо, що попри значну дискусійність цифрових правовідносин, вони безперечно чинять вплив на розвиток та механізм реалізації конституційних прав та свобод осіб. Тому назрілим є питання виділення окремої групи «цифрових прав», до яких слід віднести: право на доступ до Інтернету, на інформаційне самовираження, на забуття, на захист персональних даних, на анонімність, на вільне отримання та поширення інформації тощо [4, с. 310].

Значущість даних правовідносин простежується також в їх гарантуванні та формуванні механізму реалізації міжнародними інституціями. Зокрема, ООН було визнано, що право на Інтернет є невід'ємним правом людини, яке потребує забезпечення на всіх рівнях. Головну увагу акцентовано також на тому, що всі права, які гарантуються людині в офлайн середовищі, мають бути предметом гарантій онлайн сервісів також. І зважаючи на те, що онлайн механізми захисту та утвердження прав та свобод осіб є назрілим питанням, значна увага має приділятися формуванню та розробці стандартів таких правовідносин [5].

Так, незначні заходи в даному напрямку вже прийняті, зокрема, Європейською спільнотою розроблено Хартію цифрових прав, а також

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

висловлюються пропозиції щодо формування цифрової Конституції. В додаток до цього на внутрішньодержавному рівні правлінням приймаються різноманітні Концепції щодо розвитку та удосконалення цифрових правовідносин.

Таким чином, зачіпаючи питання правової природи та стандартів правового регулювання цифрових правовідносин, зазначимо, у чому полягає вплив останніх на конституційні права та свободи.

Перш за все, з позитивного, це безумовно: різноманітність та доступність джерел інформації, як громадських так і офіційних структур, що значно спрощує життя суспільству; можливість створення веб-сайтів, що не тільки дозволяє отримувати інформацію, але і пропагувати свої погляди та ідеї, що служить витоком права особи на свободу вираження поглядів; провадження дистанційного навчання, можливість проходження різноманітних курсів, що однозначно забезпечує право громадян на освіту; підвищення культурного рівня населення; можливість отримання дистанційної зайнятості тощо.

Разом з тим, стрімкий розвиток цифрових технологій робить негативний вплив на суспільні відносини, що супроводжується в наявності цифрових нерівностей, які існують між країнами, та в межах однієї країни, між сільською та міською місцевістю, неякісний захист прав вразливих верств населення, порушення права на таємницю особистого та приватного життя, поляризація та радикалізація поглядів тощо.

Отже, незважаючи на негативні елементи у функціонуванні зазначеного інституту, слід зважити те, що цифровізація суспільних відносин тільки-но починає набирати обертів, а отже, необхідно максимально зосередити всі можливі зусилля задля її належного нормативного оформлення та створення прийняттого механізму правової реалізації.

Література:

1. Права людини онлайн: Порядок денний для України / В. Володовська, М. Дворовий. Київ: ГО «Лабораторія цифрової безпеки». 2019. 56 с.;
2. Грачова С.О., Черемісінова М.Є. Питання конституційного забезпечення цифрових прав. *Вісник ММПУ. Серія «Юридичні науки»*. 2018. № 4(32). С. 56–70;
3. Карчихия А.А. Цифровая трансформация и права человека. *Русская политология*. 2018. № 4. С. 33–38;
4. Верлос Н.В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С.129-133;
5. Human Rights Council. 38th session. Agenda item 3. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. 18 June–6 July 2018. URL: <https://undocs.org/A/HRC/38/L.10/Rev.1> (дата звернення 01.08.2021 р.);

Бисага Ю.Ю.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІАТУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одним із важливих чинників безперервного функціонування правової держави відіграє інститут нотаріату. Нотаріус покликаний створювати належні умови для ефективної реалізації прав фізичних та юридичних осіб, захист їх суб'єктивних прав та законних інтересів, надаючи правочинам суспільної довіри та більшої доказовості примусовим документам. Крім того, нотаріус виконує превентивне завдання в запобіганні спорам між сторонами правових відносин, охороняючи інтереси окремих осіб від можливих порушень у майбутньому, затвердження між ними стабільних та передбачуваних відносин.

Так, однією із визнаних особливостей нотаріату виступає дуалістичне начало у його правовому змісті, що простежується, зокрема в тому, що, з одного боку інститут нотаріату не входить до системи органів державної влади, а з іншого – виконує делеговані державою функції [1, с.13].

Зв'язки держави, особи та суспільства найповніше можна окреслити через характеристику поняття правового статусу, що відображає ключові вектори взаємовідносин особи з державою та суспільством. Згадані

зв'язки індивідів у взаємовідносинах з державним апаратом конкретизуються державою у відповідній правовій формі – у формі прав, свобод та обов'язків. Останні у своїй єдності якраз і формують правовий статус індивіда, який своєю чергою виступає мірилом соціальної структури суспільства, охарактеризовує рівень розвитку демократичних інститутів та стан законності в загальному.

Як справедливо зазначає А.В. Панчишин, правовий статус являє собою сукупність еталонів, зразків поведінки, що з одного боку захищаються державою, а з іншого – ствердно схвалюються суспільством [2, с.95].

Н.М. Оніщенко з даного приводу зазначає, що під правовим статусом необхідно розуміти систему законодавчо утверджених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єктів правовідносин [3].

А.В. Малько трохи відступаючи від попереднього трактування, охарактеризовує правовий статус як комплексну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда і колективу, а також інші соціальні зв'язки [4].

В.М. Корельский, дещо ширше тлумачить термін «правовий статус», який відповідно до його трактування включає в себе два основні аспекти:

а) універсальний характер, що виявляється при характеристиці різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи;

б) індивідуальний характер, початки якого зустрічаються при регулюванні індивідуальних особливостей суб'єктів і їх реального положення у системі суспільних відносин;

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

в) зобов'язальний характер, зміст якого випливає з його назви.

Зазначене полягає в тому, що правовий статус особи не може реалізуватися без наявності обов'язків, які кореспондуються правам, без належних юридичних гарантій, та юридичної відповідальності у встановлених законом випадках;

г) системний характер поняття «правового статусу», який дозволяє здійснювати порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів, з метою їх дослідження та напрацювання нових шляхів їх вдосконалення [5].

Таким чином, аналізуючи підходи науковців до розуміння категорії «правовий статус», зазначимо, що в даному випадку ним виступає закріплений на рівні законодавства нормативний перелік прав та обов'язків особи, який визначає її місце в суспільстві, гарантує реалізацію означених прав та забезпечує виконання закріплених обов'язків заходами державного примусу.

В Україні правовий статус нотаріату закріплюється, насамперед, Конституцією України, де відсилку можна зробити на статтю 59 Конституції, яка гарантує право кожному громадянину отримувати правову допомогу, де нотаріат разом з іншими правовими інститутами реалізує зазначене конституційне право громадян[6]. Положеннями Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року, які трактують інститут нотаріату, як систему органів та посадових осіб, які зобов'язані засвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою забезпечення їм правової вірогідності [7]. А також іншими нормативно-правовими актами.

Слідуючи положенням Закону України «Про нотаріат», можемо вивести наступні елементи, які в своїй сукупності формуватимуть правовий статус нотаріуса:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- Зобов'язальний елемент, який проявляється в наборі обов'язкових функцій нотаріуса, за невиконання яких до останнього можуть бути застосовані заходи державного примусу, зокрема, здійснення своїх обов'язків відповідно до положень законодавства, правил професійної етики та принесеної присяги, сприяння фізичним особам у здійсненні їхніх прав та захисті їх інтересів тощо;
- Сприяючий елемент, зміст якого полягає в праві нотаріуса отримувати плату за виконану ним роботу;
- Нормативний елемент, який полягає в наборі методів, способів та прийомів задля провадження своєї професійної діяльності нотаріусом [8].

В епоху трансформації суспільних відносин, присутнього духу цифровізації, глобалізації та інтеграції суспільства, інститут нотаріату також прагне видозмінення з метою відповідності стрімкому руху суспільних відносин. Зокрема, доцільним, було б введення Е-нотаріату, що значно б зменшило обсяг масиву паперових документів, систематизувало б акти, спростило б доступ громадян до нотаріату за допомогою надання деяких видів консультацій в режимі онлайн і т.д. Охарактеризовані новації можуть бути реалізовані за допомогою внесення змін до Закону України «Про нотаріат», де чітко необхідно зазначити, які дії можуть виконуватися онлайн, а які ні, і т.д. Зазначені зміни, безумовно, позитивно вплинуть на роботу нотаріусів, що збільшить їх якість, доступність та відповідність Європейським стандартам.

Література:

1. Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівської. К.: Юрінком Інтер, 2000 р. 586 с.;

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

2. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С.95-98;
3. Теорія держави і права: Академічний курс: підручник/ Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 366 с.;
4. Малько А.В. Теория государства и права: Учебник/ А.В. Малько, Н.И. Матузов. Москва: Юристъ, 1996. 397 с.;
5. Теория государства и права: учебник для вузов/ В.М. Корельський, В.Д. Первалова. Москва: НОРМА-ИНФА. 2002.549с.;
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;
7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*.1993 р. № 39. Ст.383;
8. Див. джерело №7;

*Васильчук Л.Б.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

На світовому та європейському рівнях необхідність визнання нового фундаментального права людини, тобто права на здорове та безпечне довкілля, набула поступового розвитку. З точки зору прав людини, право на здорове та безпечне навколишнє середовище є основним правом, природа та характеристики якого не змінюються з плином часу або внаслідок зміни обставин. Хоча в Європейській Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також її додаткових протоколах немає положень, які прямо посилаються на право щодо здорового та екологічно збалансованого середовища, Європейський суд з прав людини визнав у своїй судовій практиці та у справах Європейської Комісії, що певні типи погіршення стану навколишнього середовища з серйозними наслідками для окремих осіб або навіть ненадання державними органами інформації про екологічні ризики, яким піддаються особи, можуть становити порушення деяких прав, охоронюваних положеннями Конвенції, таких як право на життя, право на приватне та сімейне життя або право на власність. Хартія основних прав Європейського Союзу передбачає, що питання, які стосуються охорони навколишнього середовища та покращення

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

якості навколишнього середовища мають бути інтегровані у політику ЄС та гарантовані відповідно до принципу сталого розвитку.

Навколишнє природне середовище в Європі значно погіршилося за останні десятиліття, і проблема боротьби із забрудненням довкілля загострилася. Щорічно в державах-членах Європейського Союзу утворюється приблизно 2 мільярди тон відходів, що на 10% зростає щорічно. Якість життя європейців, особливо тих, що живуть у великих містах, значно погіршилася і продовжує погіршуватися через забруднення навколишнього середовища. Ось чому питання охорони навколишнього середовища є одними з найважливіших викликів, що стоять сьогодні перед Об'єднаною Європою. На першому етапі свого становлення Європейська спільнота зосередилася на економічному розвитку. Однак згодом стало зрозуміло, що стратегію розвитку ЄС слід доповнювати ефективними інструментами запобігання виснаженню природних ресурсів та погіршенню стану довкілля.

Перший крок у галузі охорони навколишнього середовища був зроблений Європейським Співтовариством у 1972 році з прийняттям першої з чотирьох послідовних програм дій, що ґрунтуються на вертикальному та галузевому підходах до екологічних питань. Ці програми діяли з 1972 по 1992 рр. Під час реалізації останніх Співтовариство прийняло близько 200 актів, спрямованих на обмеження забруднення та запровадження мінімальних стандартів збору та утилізації відходів, забруднення води та повітря. Наступним значним кроком у цій сфері можна вважати прийняття Маастрихтської угоди, яка надала охороні навколишнього середовища статус політики. В якості додатків до Маастрихтської угоди було прийнято три декларації з екологічних питань: директиви про шкідливі речовини; про вплив заходів ЄС на охорону навколишнього середовища; про захист тварин [1].

Основні завдання та принципи, що стосуються охорони довкілля, ми

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

можемо знайти в установчих договорах ЄС. Так, у статті 174 Договору Про заснування Європейської Спільноти зазначається, що політика ЄС у сфері довкілля функціонує з метою:

- збереження та покращення якості навколишнього середовища;
- охорони здоров'я людини;
- забезпечення розумного та раціонального використання природних ресурсів;
- підтримки міжнародного діалогу з регіональних та глобальних екологічних питань [2].

У 1993 році була прийнята П'ята програма дій Спільноти щодо навколишнього середовища, яка запровадила принципи Європейської стратегії добровільних дій на 1993-2000 роки та започаткувала «горизонтальний» підхід Співтовариства до екологічних питань, який має вирішувати всі випадки забруднення [3].

21 березня 1994 р. набрала чинності Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, підписана 154 державами та Європейським співтовариством. Загальною метою Конвенції стала стабілізація концентрацій в атмосфері всіх парникових газів, а не тільки двоокису вуглецю. Конвенція встановлює ряд керівних принципів, що стосуються справедливості, «спільних, але диференційованих обов'язків» держав, запобіжних заходів, особливих потреб та обставин щодо країн, що розвиваються, сталого розвитку та міжнародної торгівлі. Але через опір США та країн ОПЕК, Конвенція не встановила чітких кількісних обмежень на викиди парникових газів на будь-якому рівні. Європейське співтовариство опублікувало заяву, в якій зазначається, що його мета до 2000 року – стабілізувати рівень двоокису вуглецю на рівні 1990 року в межах Співтовариства. У квітні 1995 року відбулася конференція держав-учасниць Конвенції, на якій була погоджена розробка протоколу на додаток до Рамкової

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
конвенції [4].*

Варто згадати також Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, підписаний у 1997 р., що передбачав запровадження ринкових механізмів контролю шкідливих викидів та створював так званий ринок квот на викиди: країна, промисловість якої забруднює повітря більше, ніж встановлено протоколом, зобов'язується купувати квоти на викиди парникових газів у екологічно «чистих» державах. Сторони також зобов'язуються вживати заходів для мінімізації несприятливих наслідків зміни клімату. Сторона Протоколу, яка не досягла цілей скорочення викидів, несе відповідальність за їх перевищення [5]. Однак, слід додати, що Паризька кліматична угода, яка була прийнята 12 грудня 2015 року на Конференції ООН з питань клімату, замінила Кіотський протокол, термін дії якого закінчився у 2020 році. Цей акт зобов'язує розвинені країни скоротити викиди парникових газів. Нові зобов'язання щодо захисту клімату взяли на себе всі держави, незалежно від ступеня економічного розвитку [6].

Серед важливих інструментів у галузі охорони навколишнього середовища слід згадати також Орхуську конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з екологічних питань, яка була підписана 25 червня 1998 р. Основною метою Конвенції визнається сприяння захисту прав кожної особи теперішнього та майбутніх поколінь, жити у навколишньому середовищі, сприятливому для її життя та добробуту. Крім того, держави повинні забезпечити, щоб посадові особи та органи державної влади допомагали та орієнтували громадськість у доступі до інформації, сприяючи участі у прийнятті рішень та доступі до правосуддя з екологічних питань [7].

На даний час співпраця між Україною та ЄС у сфері охорони навколишнього середовища регулюється Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

державами-членами. Зокрема, у Главі 6 «Навколишнє середовище» передбачено, що сторони розвивають та зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища і таким чином сприяють досягненню довгострокових цілей сталого розвитку та зеленої економіки. Основні цілі співробітництва між Україною та ЄС у цій сфері включають розробку комплексної стратегії у сфері довкілля, яка включатиме заплановані інституційні реформи; розподіл повноважень органів охорони навколишнього природного середовища на національному, регіональному та місцевому рівнях; процедури прийняття рішень та їх впровадження; процедури сприяння інтеграції екологічної політики в інші сфери державної політики; визначення необхідних людських та фінансових ресурсів; розробка галузевих стратегій у сферах покращення якості повітря, якості води та управління водними ресурсами; поводження з відходами та ресурсами [8].

Так, співробітництво України з ЄС у сфері охорони довкілля має досить багаті плоди, що випливає із дотримання та реалізації конвенційних положень, внесення змін та доповнень до законодавства, розробка актів із охорони та забезпечення екологічного навколишнього середовища, зокрема, прийнято наступні акти: Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», Закон України «Про ратифікацію договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер», Національну стратегію управління відходами в Україні на період до 2030 року, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин», Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, Стратегію

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

низьковуглецевого розвитку до 2050 року, Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», Закон України «Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази» тощо.

Література:

1. Мовчан Ю. Політика ЄС у сфері охорони довкілля. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2971 (дата звернення 18.08.2021 р.);
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25.03.1957 р. № 994_017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення 18.08.2021 р.);
3. The European Community Programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development. URL: <https://ec.europa.eu/environment/archives/action-programme/5th.htm> (дата звернення 18.08.2021 р.);
4. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. № 995_044. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення 18.08.2021 р.);
5. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997 р. № 995_801. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення 18.08.2021 р.);
6. Paris agreement. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (дата звернення 18.08.2021 р.);
7. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

(Орхуська конвенція) від 25.06.1998 року. №994_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення 18.08.2021 р.);

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#Text (дата звернення 18.08.2021 р.);

Гомонай В.В.
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ПИТАННЯ ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО НАТО

Україна виступає стратегічною частиною Європи. А відносини між Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) мають стратегічне значення для забезпечення миру та безпеки в євроатлантичній зоні. Тому обґрунтування необхідності тісної співпраці між Україною та НАТО є важливим для забезпечення фундаментальних прав та свобод осіб, формування вітчизняного законодавства у дусі європейських принципів, утвердження належної та якісної інтеграційної політики тощо.

Розвитку відносин між Україною та НАТО посприяла участь України в січні 1992 р. у роботі Ради Північноатлантичного співробітництва, яка згодом інтерпретувалася в площині прямих контактів, що супроводжувалися офіційними зустрічами Генерального секретаря НАТО та Президента України Л. Кравчука. З того часу контакти між Україною та НАТО стали постійними.

Україна стала першою державою серед колишніх радянських республік, яка приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» у лютому 1994 року, і того ж року її війська почали брати участь у навчаннях та інших заходах, передбачених програмою. Незважаючи на успішний розвиток співпраці з НАТО, в 1995 році Україна поставила питання про встановлення особливих відносин з

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

НАТО. Українську ініціативу підтримали, а 14 вересня 1995 року було опубліковано Спільну заяву України і НАТО, у якій проголошується подальше зміцнення широкомасштабних відносин між Україною та НАТО, включаючи розвиток посилених відносин як у рамках програми ПЗМ, так і поза нею, а також діяльності РПАС. Ця подія заклала початок новому етапу у розвитку співробітництва між Україною та НАТО [1, с.9].

Вже у жовтні 1995 року Україна підписала нову розширену Програму індивідуального партнерства, яка офіційно затвердила більш широкий формат її участі в спільних військових навчаннях, миротворчих операціях та поглибленому військовому співробітництву.

Разом з тим, українська сторона прагнула до більш динамічного розвитку співробітництва з НАТО, яке виходить за рамки Партнерства заради миру. Вже 9 липня, 1997 року у Мадриді, Президент України та лідери НАТО підписали «Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору». Підкреслювалася позитивна роль НАТО у підтримці миру та стабільності в Європі, вважалося, що незалежна та стабільна Україна є одним із ключових факторів забезпечення стабільності в Центральній та Східній Європі та на континенті в цілому. Сторони визначили сфери консультацій, які стосувалися політики та питань розвитку євроатлантичної безпеки, зокрема безпеки України, запобігання та вирішення конфліктів, політичних та оборонних аспектів нерозповсюдження ядерної зброї, біологічної та хімічної зброї, проблем контролю над озброєннями та роззброєнням, експорт зброї та передача відповідних технологій, боротьба з контрабандою наркотиків та тероризм тощо [2].

Для сприяння виконанню домовленостей, викладених у Хартії у жовтні 1997 р. у штаб -квартирі НАТО у Брюсселі було створено Місію України на чолі з Надзвичайним і Повноважним Послом та військову місію зв'язку. В Києві

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

створено Центр інформації та документації НАТО в Україні; з жовтня 1997 року Європейська Комісія Україна-НАТО почала працювати на регулярній основі. Для координації діяльності всіх державних органів, залучених до реалізації Хартії в Україні, під головуванням секретаря Ради національної безпеки і оборони України створено Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО.

Так, подальша співпраця України з Організацією Північноатлантичного договору відбувалася на основі річних національних програм, різноманітних угод та стратегій.

Важливо зазначити, що на сучасному етапі ведуться серйозні роботи щодо поглиблення інтеграції України до НАТО. Зокрема, Президент України Володимир Зеленський підписав указ, яким вводиться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору», яке було прийнято 4 червня. Документ відзначає, що:

- суспільство очікує від усіх гілок влади конкретних результатів впровадження реформ, які б перетворилися на добробут та безпеку громадян;
- підготовка України до членства в НАТО є вирішальним завданням держави;
- Україна буде вважатися реальним кандидатом на вступ до НАТО, якщо буде досягнуто серйозного прогресу у всіх сферах життя держави;
- успішна реалізація внутрішніх реформ неможлива без ефективної інтеграції принципу рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах державної політики [3];

Слід врахувати, що Україною докладено масу зусиль щодо отримання членства в Організації Північноатлантичного договору. Про це свідчать численні розробки та новації в законодавстві, намагання удосконалення нормативної бази

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

та виконання пунктів річних національних програм. Зокрема, членство у Програмі розширених можливостей (Enhanced Opportunities Partner), яке Україна отримала у 2020 році, додає поштовх до співпраці з НАТО та сприяє подальшій (військовій) сумісності.

Брюссельський саміт НАТО, який відбувся 14 червня 2021, дає нам надію щодо прийняття позитивного рішення на користь України. В документі зазначається: «Ми підтверджуємо рішення, прийняте на Бухарестському саміті НАТО 2008 року про те, що Україна стане членом Альянсу і що План дій щодо членства (ПДЧ) стане невід'ємною частиною цього процесу». Отже, головним наразі є поетапне виконання вимог Річних національних програм та ввімкнення режиму «очікування» [5].

Література:

1. Малик Я. Й. До питання про євроатлантичну інтеграцію України. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 14. С. 1-9;
2. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 року. № 994_002. *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 34. Ст. 203;
3. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 року «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3072021-39461> (дата звернення 13.08.2021 р).;
4. Brussels Summit Communiqué. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (дата звернення 13.08.2021 р).

*Грень Н.М.
кандидат юридичних наук,
суддя Львівського окружного
адміністративного суду
м. Львів, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Принцип недискримінації та рівності є одним з ключових у конституційно-правових основ функціонування українського суспільства.

У політиці ЄС, що регулює рівність та недискримінацію, немає усталеної єдиної консенсусної термінології або концепція послідовної множинної та міжгалузевої дискримінації. На законодавчому рівні вперше проблема множинної дискримінації була визнана в пункті 14 (14) Директиви про расову рівність [1] (2000) та Директиви щодо рівності зайнятості (2000) [2], де зазначається мета усунення нерівності, а також сприяти рівності чоловіків і жінок, особливо тому, що жінки часто стають жертвами множинної дискримінації.

Відповідно до Довідника з європейського законодавства про недискримінацію [3], множинна дискримінація описує дискримінацію, яка має місце на основі кількох підстави, що діють окремо; міжсекційна дискримінація описує ситуацію, коли діє кілька підстав і взаємодіють між собою одночасно таким чином, що вони нероздільні і виробляють певні типи дискримінація.

Теоретики ввели у науковий лексикон термін «інтерсекційність», який тісно пов'язаний з терміном «множинна дискримінація» або «дискримінація за

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

кількома ознаками». Отже, «інтерсекційність» - теорія фемінізму, яка виходить з того, що різні біологічні, соціальні та культурні категорії, такі як клас, раса, сексуальна орієнтація, вік, релігія, віросповідання, інвалідність, стать та інші ідентичності не існують окремо одне від одного, переплетені та взаємодіють між собою на безлічі рівнів, досліджує ці взаємодії [4].

Отож, звернемося до теоретичного понятійно-категоріального апарату. На нашу думку заслуговує, множинна дискримінація за віком це дискримінація особи / групи осіб за двома чи більше підставами, однією з яких є вік, при цьому підстави накладаються одна на одну, підсилюючи негативні наслідки дискримінації.

Множинна дискримінація згадується у цілій низці резолюціях, прийнятих Європейським Парламентом. Серед них ми проаналізуємо ті, що мають безпосередній зв'язок між віком та іншими ознаками.

А) Множинна дискримінація біженців та мігрантів.

Резолюція Європейського Парламенту щодо біженців: соціальне включення та інтеграція на ринок праці [5] (2016), визначили, що становище жіночих таборів біженців у державах Європи викликають особливе занепокоєння, особливо їхні умови життя та гігієна. Вказувалося, що потреби жінок в охороні здоров'я відрізнялися від потреб чоловіків, оскільки вони частіше стикалися з багатьма ризиками, у тому числі з урахуванням статі щодо насильства, проблем репродуктивного здоров'я та культурних перешкод для отримання доступу до медичної допомоги. Документ закликає членів заохочувати програми комплексної рівності для освіти та навчання різноманітності та надання інформації для біженців та мігрантів, які бажають вийти на ринок праці. Там зазначається, що проблема множинної дискримінації (переважно дискримінація за громадянством, статтю і віком) слід розглядати в рамках політики міграції та інтеграції.

Б) Множинна дискримінація інвалідів.

Резолюція Європейського Парламенту про імплементацію Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, з особливою увагою до Заключних зауважень Комітету ООН з прав людини [6] (2016) вказує, що в ЄС більше жінок-інвалідів, ніж чоловіків; жінки з інвалідністю частіше стикаються з багаторазовою дискримінацією. Вони зіткнулися зі значними перешкодами у здійсненні своїх основних прав і свобод, таких як право на освіта та працевлаштування; це також може призвести до соціальної ізоляції та психологічних травм. Інвалідами може бути різноманітна група, проте жінки, діти, люди похилого віку та особи зі складними потребами стикаються з додатковими проблемами та множинна дискримінація різних форм. Документ заохочує до дій та боротьби з усіма видами дискримінації та багаторазовою дискримінацією, а також з міжсекційною дискримінацією через інвалідність. Особливо враховуючи літніх жінок з інвалідністю та дітей, літніх людей, людей із складними потребами підтримки, у тому числі з інтелектуальними та психосоціальні проблеми.

В) Гендерна множинна дискримінація.

Резолюція Європейського Парламенту щодо бідності: гендерна перспектива [7] (2016) підкреслила, що особи живучи під загрозою бідності, переважно жінки, були ще більш вразливими на ринку праці та у сфері соціального забезпечення, особливо групи, які стикаються з багаторазовою дискримінацією. Дослідження, проведені Агентством ЄС з фундаментальних прав визначили найбільш вразливі групи множинної дискримінації, а саме: жінки з інвалідністю, літні жінки, молоді чоловіки етнічних меншин, гомосексуалісти з інвалідністю та трансгендери, літні люди серед гомосексуалістів та трансгендерів, молоді гомосексуалісти та трансгендери, люди похилого віку з інвалідності [8]. Як ми бачимо вік (літній, молодий) фігурують п'ять разів у семірці найбільш поширених підстав.

Література:

1. European Union Council. 2000. Directive 2000/43/EC implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj>
2. European Union Council. 2000. Directive 2000/78/EC establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj>
3. European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. *Handbook on European non-discrimination law*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://doi.org/10.2811/58933>
4. Yuval-Davis N. Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*, 2006. V. 13(3) P. 193–210.
5. European Parliament. 2016. Resolution on refugees: social inclusion and integration into the labour market. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0297_EN.html
6. European Parliament. 2016. Resolution on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, with special regard to the Concluding Observations of the UN CRPD Committee. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0318_EN.html
7. European Parliament. 2016. Resolution on poverty: a gender perspective. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0235_EN.html
8. Bublienė R., Jurkevičius V. Multiple discrimination and inequality: a comparative analysis of the European Courts case law in the context of sustainable business development. *Entrepreneurship and Sustainability Center*. 2019 Vol. 7 N. 2 C. 1246-1257

*Греца С.М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ВИКОНАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОBOB'ЯЗКУ ПО СПЛАТІ ПОДАТКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Зміст існування держави, суть державного інтересу полягає в необхідності забезпечити гідні умови життя народу, задоволення його соціальних і культурних запитів; підпорядкування суспільного виробництва потребам та інтересам людини, створення умов для вільної творчої праці й самоствердження особи; соціальну захищеність кожного громадянина; зростання національного багатства; розвиток науки; досягнення екологічної безпеки, створення здорових і безпечних умов життя і праці; забезпечення обороноздатності; належного функціонування органів законодавчої, виконавчої та судової влади тощо.

Однією з основ економічної системи кожної держави є її податкова система. Вона, з одного боку, забезпечує фінансову базу держави, а з іншого – виступає головним знаряддям реалізації її економічної доктрини [1, с.239 Орлюк]. Захист інтересів держави як суб'єкта податкових правовідносин в першу чергу пов'язаний із забезпеченням виконання платниками податків обов'язку по сплаті податків.

Проблемам виконання обов'язку по сплаті податків і зборів приділяли

увагу такі вчені, як М.М. Весельський, А.М. Колодій, М.П. Кучерявенко, О.П. Орлюк.

Разом з тим, в цілий ряд проблем даної наукової проблематики залишаються невіршеними. Метою нашого дослідження є визначення правових засад виконання конституційного обов'язку по сплаті податків як необхідної передумови забезпечення справедливого балансу інтересів держави та суспільства.

Належність податкових повноважень (повноважень на встановлення і запровадження податків і зборів) суверенній державі надає цим правам особливий характер, що відрізняє їх від прав інших суспільно-територіальних утворень [Хімічева, 2, с.67] .

Право держави на встановлення, стягнення та справляння податків виступає суверенним і не може належати нікому іншому. З цього приводу французький вчений П.М. Годме зазначав, що право справляти податки завжди було частиною суверенних прав, таких як карбування монет і відправлення правосуддя [3, 46 Годме] .

Ст.67 Конституції України встановлено конституційний обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

В свою чергу, сплата податків і зборів пов'язана з економічною діяльністю їх платників, право на яку закріплено в Конституції України. При реалізації останніх можливе не збігання приватних і публічних інтересів, що потребує коректування як конституційних, так і галузевих норм. Тому, можливо, в Конституцію України необхідно включити не тільки норми, які визначають права і обов'язки, а й норми, що закріплюють їх межі. Сукупність таких положень утворює конституційний економічний публічний порядок, котрий чітко визначить, в яких випадках і в яких рамках може бути обмежена економічна свобода публічних інтересів [4, с.39 Кучерявенко] .

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

В конституційних актах окремих країн зустрічаються спроби пояснити обов'язковий характер податкового стягнення. “Відчуження власності допускається тільки з метою загального блага. Воно може здійснюватись лише за законом чи на підставі закону, що регулює характер і розміри відчуження. Відчуження визначається за справедливим врахуванням інтересів суспільства та зацікавлених осіб. У випадку спорів про розміри відчуження можна звертатись у суди загальної компетенції” [5].

А.М. Колодій стверджує, що Конституція України, регламентуючи обов'язки людини і громадянина, виходить з принципу, згідно з яким кожна людина має обов'язки перед суспільством, а це в свою чергу забезпечує вільний і всебічний розвиток усіх особистостей, держави і суспільства в цілому [6, с.209].

М.М. Весельський говорить про те, що обов'язок сплати податку, збору (обов'язкового платежу) є юридичною основою механізму сплати податків і зборів. Його значення широке, воно виходить за рамки обов'язків однієї з сторін правовідносин і є основою податкових відносин платника з державою. Юридична логіка цього явища витікає із самої глибинної суті відносин держави, особи і суспільства. Люди створюють державу як офіційного представника загальносуспільних потреб та інтересів. Оскільки для виконання її функцій потрібні грошові кошти, то суспільство, утворюючи державу, передбачає певну суму грошових коштів, необхідну для функціонування держави. Тому в своїй основі цей обов'язок є добровільним рішенням самих людей. Щоправда, з часом цей обов'язок набув рис обов'язковості, примусу і – що найбільш головне – його реалізація пов'язана із переходом частини власності платника до держави, а тому помітне негативне відношення до сплати податків з боку платників, що відчутно відображається на їх сплаті і є головною причиною ухилення від сплати податків [7, с.61].

Як зазначає П.М. Рабінович, невиконання своїх обов'язків певною

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

частиною членів суспільства неправомірно змінює їх правовий статус на шкоду інших його членів, права і свободи яких, відповідно, фактично обмежуються. Це, у свою чергу, порушує баланс інтересів і створює умови для виникнення конфліктів між людьми. Якщо такі випадки набувають масового характеру, вони стають причиною глобальних кризових явищ у суспільстві [8, с.287] .

Сутирін С.Ф. наголошує на тому, що через невиконання обов'язку по сплаті податків держава недоотримує кошти до бюджету, у зв'язку з чим скорочується фінансування державних програм. По друге, неплатники податків виявляються у більш вигідному становищі в порівнянні із законотрудами платниками податків з точки зору ринкової конкуренції, можуть провокувати своїми діями інших суб'єктів економічної активності. По-третє, при широкому поширенні фіскальних правопорушень, що призводять до дефіциту дохідної частини бюджету, держава може компенсувати нестачу коштів запровадженням нових податків, збільшенням ставок діючих податків і зборів. Тому в інтересах і всього суспільства, і кожного платника зокрема є те, щоб податкове законодавство порушувалось якомога рідше [9, с.123] .

Як справедливо відмічає О.П. Орлюк, податкова система в кожній країні є однією з основ економічної системи. Вона, з одного боку, забезпечує фінансову базу держави, а з іншого – виступає головним знаряддям реалізації її економічної доктрини. Податки – це об'єктивне суспільне явище. Побудова чіткої податкової системи – це одна з головних умов ефективного функціонування економіки і фінансів, оскільки через податки здійснюється найтісніший зв'язок між державою і юридичними та фізичними особами щодо формування, розподілу і використання їх доходів [1, с.239] .

Таким чином, виконання конституційного обов'язку щодо сплати податків є необхідною передумовою для забезпечення балансу інтересів держави і суспільства, адже завдяки податковим платежам держава мобілізує кошти,

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

необхідні для забезпечення виконання її завдань і функцій, в ефективному здійсненні яких зацікавлений кожен член суспільства.

Невиконання обов'язку щодо сплати податків призводить до обмеження фінансових можливостей держави. Якщо такі випадки носять масовий характер, це призводить до невиконання програм економічного і соціального розвитку держави, не дає можливості в повному обсязі здійснювати фінансування заходів щодо соціального захисту населення, інших важливих заходів і програм, завдає шкоди інтересам держави, порушує права та охоронювані законом інтереси інших членів суспільства, особливо тих, хто отримує бюджетне фінансування. Певною мірою можна погодитися з С.Ф.Сутиріним, який наголошує, що податки, по суті, є трансфертними платежами платників податків, які централізуються в бюджеті і повертаються платнику через надання суспільних благ та послуг [9, с.40].

За таких обставин особливої актуальності набуває питання захисту інтересів держави як суб'єкта податкових правовідносин, що в першу чергу пов'язано з забезпеченням виконання обов'язку по сплаті податків.

Для досягнення цієї мети повинен існувати чіткий і налагоджений, законодавчо закріплений правовий механізм забезпечення інтересів держави.

Кучерявенко М.Г. зазначає, що виконання обов'язку зі сплати податків і зборів ґрунтується на кількох факторах, серед яких слід виділити такі: рівень податкової культури та податкової дисципліни платника податків; потенційна можливість застосування державного примусу в разі порушення норм податкового законодавства. Встановлення відповідальності за податкові правопорушення не може забезпечити повної і своєчасної сплати податків і зборів. Тому виникає необхідність у запровадженні спеціальних забезпечувальних заходів, зміст яких зумовлюють специфічні особливості предмета і методу правового регулювання в межах окремих галузей права [10,

с.400] .

Сутність способів забезпечення виконання обов'язку зі сплати податків і зборів зумовлена владно-майновою природою податкових правовідносин. У разі порушення власних майнових інтересів при несплаті податків, держава, в особі податкових органів, використовує передбачені законодавством владні повноваження з метою імперативного забезпечення реалізації податкового обов'язку та відновлення порушеного суб'єктивного права.

О.П. Орлюк звертає у вагу на той факт, що для податкових правовідносин характерним є державний примус. На думку вказаного автора, примус у сфері оподаткування можна визначити як систему встановлених законодавством заходів запобіжного, припиняючого та відновлюючого характеру, що застосовується до платників податків – фізичних і юридичних осіб – для здійснення контролю, забезпечення режиму законності у податковій сфері, додержання правил сплати податкових платежів та виявлення (збору) даних (інформації) про виконання платником податків зобов'язань зі сплати податків, а в разі вчинення податкового правопорушення – застосування до останніх заходів відповідальності (фінансової, адміністративної, кримінальної, дисциплінарної) [1, с.320].

Для забезпечення конституційного порядку, нормального функціонування держави існує структурована, багаторівнева, ієрархічна система органів законодавчої, виконавчої і судової влади. Вони наділені відповідною юрисдикцією, мають свій предмет ведення і реалізують повноваження через визначені законодавством процедурні рамки та технології.

Суб'єктивне право уповноваженого суб'єкта податкових правовідносин, в ролі яких виступають органи державної влади, забезпечується можливістю вимагати виконання обов'язку платниками податків та за допомогою визначеного законодавством комплексу організаційно-правових

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
засобів забезпечувати його виконання.*

Разом з тим, усвідомлення об'єктивної необхідності виконання обов'язку щодо сплати податків, усвідомлення платниками податків своїх прав та інтересів у нерозривному зв'язку з обов'язками перед державою та суспільством, безпосередньо пов'язане з рівнем довіри платників податків до державних інститутів. Підвищення рівня довіри платників податків до держави і її органів, рівня податкової культури, забезпечується рядом факторів, такими як стабільність і передбачуваність податкового законодавства, правова обізнаність платників податків, достатній рівень юридичного забезпечення захисту прав платників податків, наявність загального та оперативного доступу до правової інформації, що стосується оподаткування, прозорість і гласність проведення податкової реформи і т.д.

Враховуючи наведене ми можемо прийти до висновку, що виконання конституційного обов'язку щодо сплати податків є необхідною передумовою для забезпечення балансу інтересів держави і суспільства, адже завдяки податковим платежам держава мобілізує кошти, необхідні для забезпечення виконання її завдань і функцій, в ефективному здійсненні яких зацікавлений кожен член суспільства. Податки, які централізуються в бюджеті, повертаються платнику через надання суспільних благ та послуг.

Література:

1. Орлюк О.П. Фінансове право. К.: Юріком Інтер, 2013. 528 с.
2. Химичева Н.І. Субъекты советского бюджетного права. Саратов, 1979. 262 с.
3. Годме Поль-Мари. Финансовое право. М.: Прогресс, 1978. 430 с.

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)*

4. Кучерявенко М.П. Зміст і класифікація принципів у податковому праві. *Право України*. № 2. 2000. С.38-42.
5. Основной Закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 года / Конституции государств Европы. В 3-х т. Т.1. М.: Изд-во НОРМА, 2001. С.585.
6. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
7. Весельський М.М. Правові основи справляння податків в Україні: Дис. канд. юрид. наук. Київ, 2000. 213 с.
8. Рабинович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина. К.: Атіка, 2004. 464 с.
9. Сутырин С., Погорлецкий А. Налоги и налоговое планирование в мировой экономике. СПб.: Полиус, 1998. 577 с.
10. Податкове право: Навч. посіб. /Г.В.Бех, О.О. Дмитрик, Д.А. Кобильнік та ін./ За ред. проф. М.П. Кучерявенка. К.: Юріком Інтер, 2008. 701 с.

*Гурчумелія У.І.
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородського національного університету»
м. Ужгород, Україна*

ОКРЕМІ ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Формування Європейського співтовариства має тривалу історію, що базується на основоположних поняттях людських цінностей із забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, встановлення демократії, а також реалізації політики згуртованості.

Україна, котра є сусідньою державою і має ще поки невелику тридцятилітню історію свого існування, обравши євроінтеграційний курс подальшого свого розвитку намагається поступово переймати і застосовувати у власному бутті характерні для європейських держав риси існування. Таке реформування у державі відбувається на кількох рівнях: як на найвищому, де передусім постають завдання адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, так і на найнижчому – локальному, місцевому рівні, де транскордонне співробітництво проявляється починаючи із повсякденного спілкування і так званої співпраці «люди – людям» і завершуючи реалізацією спільних із сусідніми іноземними партнерами програм і проєктів, укладення міжнародних договорів.

Подекуди така співпраця є доволі хаотичною і тому актуальним на сьогодні є питання, у які саме форми виливається таке партнерство, які з них є

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

ефективними, які відмирають, а які навпаки набувають особливої актуальності і мають майбутнє.

У цьому контексті доцільним є дослідити саме інституційні форми єврорегіонального співробітництва, адже саме територіальні громади і регіони, які їх об'єднують є тією початковою ланкою, яка сьогодні стимулює процеси взаємної інтеграції та формування на лінії кордону території, на якій будуть знівельовані диспропорції у сфері безпеки, охорони здоров'я, соціального захисту, охорони навколишнього середовища, економіки та підприємництва, підтримуватиметься і розвиватиметься культурний і освітній потенціал населення.

Трансформаційні зміни в Україні в контексті реалізації політики децентралізації публічної влади активізують дискусії й пошук ефективних і адекватних підходів до просторового розвитку у контексті реалізації курсу на євроінтеграцію. Саме у цьому часі необхідно переглянути існуючі напрацювання та форми транскордонного співробітництва на регіональному рівні і віднайти найкращу оптимальну модель задля нарощування потенціалу можливостей та ресурсів, таких необхідних сьогодні.

Однією із територій, яка консолідує в собі етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність понад 100 національностей, і за етнічною неоднорідністю поступається лише Одеській області, є Закарпатська область. Закарпатська область межує з чотирма країнами ЄС – Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею, розташована на шляху міжнародних транспортних коридорів, на її території функціонує 19 міжнародних пунктів перетину державного кордону. Тут розташовані кілька дипломатичних установ іноземних країн, функціонує 664 підприємства з іноземними інвестиціями. Це створює унікальні можливості для сприяння європейській інтеграції на регіональному рівні.

Таким чином цей регіон має як величезний потенціал для розвитку у

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

всіх аспектах, так і низку проблемних і так званих «делікатних» питань, пов'язаних з дестабілізацією двосторонніх українсько-угорських відносин, які різко погіршилися з моменту прийняття Верховною Радою України у 2017 році нового Закону України «Про освіту».

Закарпатська область є західною областю нашої країни, а відтак, представляє собою потенційний плацдарм на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції України. Разом з тим, він дедалі частіше стає об'єктом прихованих атак і провокацій з боку країни-агресора, яка прагне дестабілізувати обстановку, створити політичну, соціальну міжетнічну та міжконфесійну напругу, та, в кінцевому рахунку, ускладнити відносини України з сусідніми країнами-членами Європейського Союзу і НАТО, перешкоджаючи у такий спосіб досягненню стратегічної мети нашої держави – членства у названих міжнародних структурах.

Така тенденція може стати небезпечною у подальшій перспективі і тому для уникнення її можливих негативних наслідків необхідно приділити значно більшу увагу розвитку Закарпатської області, впроваджуючи тут цікаві економічні та соціальні проекти, створюючи нові робочі місця, розбудовуючи інфраструктуру, розвиваючи міжрегіональне співробітництво з партнерськими регіонами сусідніх країн, реально підвищуючи цим рівень життя місцевого населення і зменшуючи трудову міграцію.

Однією із перспектив такого розвитку прикордонних територій є єврорегіональна співпраця, яка поєднує в собі різні елементи транскордонного співробітництва і є однією з головних форм його реалізації.

Серед міжнародно-правових документів, що регулюють відносини транскордонного співробітництва територіальних громад і влад у європейському просторі слід відокремити Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ETS № 106,

Мадрид, 21/05/1980, набуття чинності з 22.12.1981 р., кількість ратифікацій - 39) [1] (далі – Рамкова конвенція) і три додаткових протоколи до неї – Додатковий протокол від 1995 р., Протокол № 2, що стосується міжтериторіального співробітництва від 1998 р. та Протокол № 3 стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва від 2009 р. Саме Рамкова конвенція стала основою правового регулювання транскордонного співробітництва як для країн – членів Ради Європи, так і для країни – членів Європейського Союзу. В Україні офіційна назва Рамкової конвенції відображена у постанові Верховної Ради України від 14.07.1993 р. № 3384-XII [3]. В той же час, згідно національного законодавства для терміну «територіальна община» застосовуємо термін «територіальна громада», який наведено у ст. 140–143 Основного Закону України. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» територіальна громада — це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр. Таким чином

Відповідно до ст.140 Конституції України [2] місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Сьогодні завдяки інтеграційним процесам в Європі, розвитку політики децентралізації влади, запровадження спільної регіональної політики ЄС, розбудови «Європи громад» і «Європи регіонів» відбувається підвищення ролі місцевого самоврядування і територіальних громад. Саме вони мають можливості і повинні у повній мірі використати різноманітні інструменти розвитку транскордонного і міжрегіонального співробітництва, у тому числі шляхом створення із сусідніми країнами – членами ЄС органів транскордонного співробітництва та об'єднань.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Адже, відповідно до адміністративно-територіальної реформи, яка наразі відбувається в Україні, повноваження, ресурси і відповідальність поступово передаються від центральної влади на місцевий рівень – територіальним громадам як органам місцевого самоврядування.

Станом на сьогодні у Закарпатській області 337 місцевих рад об'єдналися у 64 територіальні громади, а у цьому році очікується подальше просування реформи та її завершення. Тому, інституційне співробітництво в рамках єврорегіональних об'єднань тільки посилить спроможність області у напрямку створення транскордонної території сталого розвитку.

Серед пріоритетних і важливих завдань у діяльності органів місцевого самоврядування є розвиток міжрегіональної співпраці із суміжними областями Словацької Республіки, Угорщини, Республіки Польща та Румунії. Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» суб'єкти транскордонного співробітництва, а у нашому випадку органи місцевого самоврядування, можуть здійснювати його в таких формах як єврорегіон, об'єднання єврорегіонального співробітництва, європейське об'єднання територіального співробітництва.

Саме форма європейського об'єднання територіального співробітництва (далі – ЄОТС) зі статусом юридичної особи відповідно до національного законодавства держави-члена ЄС, на території якої воно знаходиться вважається сьогодні одним із найбільш ефективних інструментів транскордонної співпраці.

Зважаючи на сучасні умови і беручи до уваги, що Закарпатська область має укладені угоди про транскордонне співробітництво не лише з регіонами, з якими має спільний кордон, але й з такими країнами, які не межують безпосередньо з Україною: Чехія, Німеччина, Литва (перелік діючих угод за участі Закарпатської обласної ради наведено у додатку), то тут вбачаємо за доцільне утворення єврорегіонального об'єднання із залученням так званої третьої сторони.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Така можливість передбачена Регламентом ЄС Європейського парламенту і Ради від 17 грудня 2013 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) №1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) [4] щодо роз'яснення, спрощення та вдосконалення створення і функціонування таких угруповань. Зокрема відповідно до Статті 3а. Приєднання членів з третіх країн або закордонних країн чи територій до складу ЄОТС можуть входити члени, розташовані на території щонайменше двох держав – членів ЄС та однієї чи кількох третіх країн, що межують щонайменше з однією з цих держав–членів ЄС, включаючи його найбільш віддалені регіони, де ці держави – члени та треті країни спільно здійснюють заходи щодо територіального співробітництва або реалізують програми, підтримані Союзом.

На сьогодні з метою реалізації своїх міжнародно-правових відносин територіальні громади або влади України мають право укладати угоди у сфері транскордонного співробітництва відповідно до ст. 19 і с. 140 Конституції України [2], згідно із Законом України «Про транскордонне співробітництво» із урахуванням Типової форми угоди про транскордонне співробітництво. Разом з тим, удосконалення і внесення змін до цього Закону сприятиме приведенню норм законодавства України у сфері транскордонного співробітництва у відповідність міжнародному праву та розширить можливості прикордонних регіонів утворювати транскордонні об'єднання з країнами членами ЄС.

Література:

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text (дата звернення: 2 серпня 2021)

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

2. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
3. Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: Постанова Верховної Ради від 14.07.1993. [*Відомості Верховної Ради України*](#). 1993 р., № 36, стаття 370.
4. Регламент ЄС №1302/2013 Європейського парламенту і Ради від 17 грудня 2013 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) №1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС).

Джуган В.В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Продан В.І.

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ СТАТУТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ НЕЗВОРОТНОСТІ ДІЇ ЗАКОНУ У ЧАСІ

Перші спроби запровадження державного фінансування політичних партій відбулися ще у 2003 році, проте ці законодавчі новели так і не було втілено в життя. Сучасний механізм забезпечення партій державними фінансовими ресурсами функціонує вже 5 рік, але за цей час правові норми, що встановлюють обсяг та підстави отримання державної підтримки зазнали змін. Однак окремої уваги заслуговує дослідження не лише змісту самих законодавчих положень, а й порядок їх застосування до правовідносин з фінансування статутної діяльності політичних партій.

Державне фінансування політичних партій було запроваджено в Україні з прийняттям у рамках «безвізового пакету» відповідного закону у 2015 року у формі фінансування статутної діяльності політичних партій та відшкодування витрат політичних партій, пов'язані з фінансуванням їхньої передвиборної

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України. Згідно із Прикінцевими та перехідними положеннями щорічне державне фінансування статутної діяльності повинно було розпочатися з третього кварталу 2016 року для політичних партій, на підтримку виборчих списків яких під час останніх позачергових виборів народних депутатів України 2014 року у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі було подано не менше п'яти відсотків дійсних голосів виборців. Проте частина перша ст. 17³ цього Закону передбачала необхідність отримання не менше двох відсотків дійсних голосів виборців як умову одержання права на державну фінансову підтримку. Ця норма, як і відшкодування витрат політичних партій на передвиборну агітацію, мала застосовуватися до наступних виборів до парламенту.

Щорічний обсяг становив дві соті розміру мінімальної заробітної плати, встановленого на 1 січня року, що передує року виділення коштів державного бюджету, помноженого на загальну кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України [1].

Останні позачергові вибори народних депутатів відбулися 21 липня 2019 році за змішаною виборчою системою. Оскільки чинний на той час Закон України «Про вибори народних депутатів України» надавав право на участь у розподілі депутатських мандатів кандидатам у депутати, включеним до виборчих списків партій, що отримали п'ять і більше відсотків голосів виборців, у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій [2], місця у парламенті за результатами голосування у багатомандатному окрузі здобули лише 5 політичних партій. Разом із тим, двохвідсотковий «бар'єр» подолали і відповідно здобули право на державне фінансування статутної діяльності 11 партій.

Проте вже 02 жовтня 2019 р. було ухвалено зміни до законодавчих положень, що визначали підставу одержання права та щорічний обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій. Зокрема, право на таке фінансування отримали лише парламентські партії, а сам щорічний обсяг зменшено вдвічі [3]. Вищезгадані зміни набули чинності 18 жовтня 2019 року.

Ще на етапі розгляду законопроекту ряд громадських об'єднань піддали його критиці в частині змін до Закону України «Про політичні партії в Україні». Крім того, експерти цих організацій дійшли висновку про те, що «навіть у разі внесення аналізованим законопроектом змін до ч. 1 ст. 17-3 Закону України «Про політичні партії в Україні» право на державне фінансування втрачать... лише партії, які не потраплять до парламенту за результатами наступних чергових чи позачергових виборів народних депутатів України». В іншому випадку порушуватиметься принцип незворотності дії нормативно-правових актів в часі [4]. Незважаючи на це, на початку 2020 року Національне агентство з питань запобігання корупції розподілило кошти державного фінансування між п'ятьма політичними партіями, які представлені у парламенті.

Таким чином, постає питання: чи відповідає факт ненадання державного фінансування статутної діяльності шістьом партіям, що подолали двохвідсотковий бар'єр, але не представлені у Верховній Раді України, конституційному принципу незворотності дії у часі законів та інших нормативно-правових актів?

В контексті пошуку відповіді на це запитання слід обов'язково зазначити, що політичні партії отримують право на державне фінансування їхньої статутної діяльності з дня, наступного за днем відкриття першого засідання парламенту нового скликання. Це право, за загальним правилом, припиняється з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України нового

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

скликання. Згідно із нормою, що діяла до 16 січня 2020 року, фінансування статутної діяльності політичних партій у перший рік нового скликання парламенту повинно було починатися з 1 січня з одночасним виділенням коштів, на які політичні партії мають право, за час, що минув з дня, наступного за днем відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання. Надалі кошти перераховуються у розмірі 25 відсотків загального розміру щорічного державного фінансування для кожної політичної партії на початку кожного кварталу. Тобто правовідносини між державою та політичною партією, що здобула право на таке фінансування, є довгостроковими, триваючими у часі.

У своїй статті проф. Я.О. Берназюк справедливо зазначає, що ст. 58 Конституції України не вирішує питання про дію нормативно-правового акта у часі у тому випадку, якщо правовідносини розпочалися до набрання чинності акта, а закінчилися під час дії (набрання чинності) новоприйнятим нормативно-правовим актом, який по-іншому регулює такі правовідносини [5]. Саме тому для відповіді на порушене питання слід проаналізувати дану правову ситуацію, застосовуючи як науковий доробок вітчизняних правників, так і юридичні позиції, сформульовані у рішеннях та висновках Конституційного Суду України.

Ще у 1999 році Конституційний Суд України в рішенні щодо офіційного тлумачення частини першої статті 58 Конституції України зазначав, що в регулюванні суспільних відносин застосовуються різні способи дії в часі нормативно-правових актів. Перехід від однієї форми регулювання суспільних відносин до іншої може здійснюватися, зокрема, негайно (безпосередня дія), шляхом перехідного періоду (ультраактивна форма) і шляхом зворотної дії (ретроактивна форма) [6]. В цілому цей висновок Суду сприймається вітчизняною юридичною доктриною як вірний. Попри це, щодо обов'язкових ознак, елементів кожної з форм (способів, напрямків) дії нормативно-правових актів в часі думки науковців подекуди доволі різняться або взагалі є

протилежними.

Найменш дискусійною є ультраактивна дія (переживання «старих» правових норм), тобто регулювання правовідносин положеннями скасованого нормативно-правового акту за спеціальною вказівкою законодавця. Такий напрям темпоральної дії знаходиться у нерозривному зв'язку із перспективною дією норм «нового» закону, тобто його поширенням на суспільні відносини, що виникнуть у майбутньому, після набрання ним чинності [6; 7, с. 72-73; 8, с. 18; 9, с. 109-110]. Як виняток, самостійна перспективна дія нормативно-правового акта можлива лише у випадку, коли певні суспільні відносини вперше стають предметом правового регулювання [8, с. 15]. Також у юридичній літературі пропонується виділяти три способи надання акту ультраактивної дії: 1) у «старому» акті може прямо вказуватися на переживання його норм, що зумовлює непряме встановлення перспективної дії «нового» акта; 2) пряма вказівка про перспективну дію «нового» акта, що має наслідком ультраактивність «старого» акта [10, с. 61; 11, с. 123], 3) закріплення плаваючого строку переходу від норм старого акту до приписів новоприйнятого [10, с. 63]. Відсутність будь-якої вказівки у Законі [3] про особливості дії як «старих», так і «нових» правових норм щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій виключає можливість ультраактивності правил поведінки, що були змінені та втратили чинність.

У теоретичній площині більш складним завданням виявляється розмежування зворотної та негайної дії норм права у часі. Як і законодавство, акти Конституційного Суду України не містять чіткого визначення цих понять. Проте позиція Суду про те, що дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом [12], частково окреслює заборонений частиною першою статті 58 Конституції

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

України темпоральний напрям дії закону, тобто характеризує зворотну дію в часі. З таким твердженням погоджується ряд українських вчених [7, с. 82; 10, С. 59]. Власне ретроактивна дія передбачає, що нормативно-правовий акт, що набув чинності, застосовується до правовідносин, що виникли у минулому, з моменту їх виникнення, а його норми мають ревізійний характер [7, с. 74; 9, с. 109-110]. Більше того, зворотною дією варто вважати також випадок при триваючих правовідносинах, коли норми «нового» закону поширюються як на юридичні факти, які виникли до моменту набрання ними чинності, так й на права та обов'язки учасників незавершених правовідносин, що були реалізовані та припинені у минулому [8, с. 17-18].

В контексті даного твердження варто навести приклад із судової практики щодо стягнення з Державного бюджету України коштів державного фінансування статутної діяльності політичних партій за 2019 рік. Так, рішення суду містить інформацію про те, що як НАЗК, так Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики визнають право на одержання такого фінансування саме з коефіцієнтом 0,02 за період із 30.08.2019 по 17.10.2019, тобто до дня набрання чинності досліджуваними змінами [13]. Іншими словами, «нові» правові норми не застосовуються до юридичного факту, а також прав та обов'язків, які були або мали бути реалізованими або виконаними до набрання чинності аналізованими нормами Закону [3].

Незважаючи на те, що переважна більшість представників юридичної науки визнають, що звичайною практикою є негайна (пряма, безпосередня) дія норм права [7, с. 72; 8, с. 14, 17; 9, с. 109-110; 14, с. 311], питання можливості її поширення на юридичні наслідки незавершених правовідносин вирішується неоднозначно. До прикладу, в актах Конституційного Суду України, прийнятих у 1997, 1999, 2011 роках та присвячених принципу незворотності, міститься чимало пояснень такого змісту: до події, факту застосовується той закон або

інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце [6], закони чи інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття ними чинності [15, 16]. Тобто, фактично ототожнювалася негайна та перспективна дія закону, а питання щодо способу регулювання суспільних відносин у разі, якщо правовідносини виникли до набуття чинності новим законом і продовжуються вже за його дії, тобто є довготривалими, залишалася невирішеною.

Тільки у 2019 році Суд розвинув свою правову позицію, зазначивши, що якщо правовідносини тривали і виникли до ухвалення акта законодавства та продовжують існувати після його ухвалення, то нове нормативне регулювання застосовується з дня набрання ним чинності або з дня, встановленого цим нормативно-правовим актом, але не раніше дня його офіційного опублікування [17].

Така думка знаходить своє підтвердження та обґрунтування й у правничих наукових колах України. Так, Р.М. Абрамович вважає, що при незавершених правовідносинах, які виникли під час дії попереднього закону, але юридичні наслідки настали після набрання чинності новоприйнятого, до таких наслідків мають негайно застосовуватися положення останнього [10, с. 63-64]. В цілому таку ж точку зору має й Пушняк О.В., який при цьому пояснює, що норми нового акта з моменту набуття ними чинності можуть або змінити на майбутнє зміст та порядок реалізації прав й обов'язків учасників правовідносин, які виникли до цього моменту, або взагалі припинити ці відносини [8, с. 17]. Крім того, вчений підкреслює, що специфіка негайної дії полягає у поширенні нових правових норм на права й обов'язки, що вже існують, але не були реалізовані чи припинені [18, с. 156]. Рабінович П. М. як один з випадків прямої дії нового нормативно-правового акту називає його поширення з моменту набрання чинності на «старі» факти (факти, які виникли до набрання чинності новим

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

законом, але тривають й після цього). Хоча науковець не вирізняє перспективної дії правових норм, оскільки розглядає її як один з різновидів прямої дії [9, с. 109-110]. На думку Ярмиша О.М. та Червяцовой А.О., принцип негайної дії полягає у тому, що за відсутності окремої вказівки у новоприйнятому законі його положення «поширюються на відносини, які виникли до набрання ним чинності й продовжуються після цього» [7, с. 82].

В юридичній літературі також висловлюються й менш чіткі твердження щодо негайної (прямої) дії закону у часі, проте в цілому вкладаються у зазначену вище концепцію такого напрямку темпоральної дії. Так, не аналізуючи специфіку дії правових норм у часі щодо правовідносин різної тривалості, окремі правники твердять, що негайна дія має місце тоді, «коли закон із дня вступу в дію поширюється на усі випадки лише «уперед»; усе, що передувало дню вступу закону в дію, під нього не підпадає» [19, с. 330]. Інші вчені вказують, що під дію нового нормативно-правового акту підпадають лише ті суспільні відносини, що мають місце після набрання ним чинності [20, с. 264].

Отже, встановивши загальні принципи дії законів та інших нормативно-правових у часі, Конституція України, як і законодавство України, не визначає конкретний перелік форм (видів) темпоральної дії правових норм, особливості їх застосування до суспільних відносин різної тривалості. Попри позицію представників громадянського суспільства, застосування з моменту набрання чинності законом нових правових норм до триваючих правовідносин щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій в цілому корелюється із напрацюваннями сучасної української юридичної науки та правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою у рішенні від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції. Закон України від 08 жовтня 2015 р. № 731-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19#n268>
2. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI (в редакції від 28.02.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/ed20190228#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 2 жовтня 2019 р. № 140-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20/ed20200101>
4. Консолідований висновок на законопроект №1029 в частині внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні». URL: <https://old.pravo.org.ua/ua/news/20873877-konsolidovaniy-visnovok-na-zakonoproekt-1029-v-chastini-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-politichni-partiyi-v-ukrayini?fbclid=IwAR0rR5Ru80wAsZtrD7fEzSpZtY4UixE3lYmi7s14C1S0laqLjOW1LpW95Dk>
5. Берназюк Я.О. Дія закону у часі: особливості правозастосовної практики Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Судебно-юрідическая газета. 23.06.2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/171984-diya-zakonu-u-chasi-osoblivosti-pravozastosovnoyi-praktiki-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>
6. Рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 р. № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#n54>

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

7. Ярмиш О.М., Червяцова А.О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. №3. С. 69-82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14/ed20181001#Text>
8. Пушняк О.В. Категорія "час" у правовому вимірі: автореф. дис... канд. юрид. наук. Х., 2006. 20 с. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/protokol_zbvo_03082019.pdf
9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. К.: Атіка. 2001. 176 с.
10. Абрамович Р.М. Принцип незворотності дії закону в часі: еволюція, стан та перспективи вдосконалення його застосування в Україні: дис. канд. юрид. наук. К., 2015. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6093/Abramovich_Dysertatsiia.pdf?sequence=10&isAllowed=y
11. Пономаренко Ю.А. Зворотна дія кримінального закону в часі: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2001. 167 с.
12. Рішення Конституційного Суду України від 05.04.2001 № 3-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-01#Text>
13. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 01 липня 2020 р. у справі № 640/10546/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90148184>
14. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Богачова Л.Л. Загальна теорія держави і права. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
15. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 р. № 1-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97#Text>

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

16. Рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text>
17. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text>
18. Пушняк О.В. Ультраактивна дія в часі нормативно-правових актів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Випуск 9. С. 152-159. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2498/1/Pushnyak_152.pdf
19. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Х.: Консум, 2001. 656 с.
20. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Учебник для высших учебных заведений / Под ред. Проф. В.Г. Стрекозова. М.: "Интерстиль", "Омега-Л", 2008. 384 с.

*Жаровська І.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ДОСТУПНОСТІ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬСЯ ДЕРЖАВОЮ

Стаття 5 Конституції України вказує, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Державна влада здійснює свої повноваження від його імені і в тому розмірі, що дозволяє це зробити народ. Вказане є первинним принципом демократії та взаємодії державної влади та громадянського суспільства. Органи влади покликані надавати послуги суспільству – це їх основна ціль та призначення.

Доступність суспільних послуг потрібно вважати ключовим критерієм ефективності діяльності публічних інституцій, що відображає їх здатність адекватно визнавати різноманітність та характер індивідуальних та громадських правових потреб, створення та адаптації належного контенту, забезпечення їх комунікаційного каналу відповідно, та створення середовища справедливості та чесності доставки та розповсюдження публічною інформацією.

Відповідно до міжнародного досвіду перепони доступу можуть мати різні форми, включаючи: географічна відстань, неадекватні умови для користувачів, потребують спеціального житла, недостатня кількість каналів доставки (Інтернет, телефон, особистість тощо), недостатня інформативність або використання складної мови (лінгвістичного та технічного характеру), незручний час роботи або надмірні організаційні проблеми обслуговування

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

населення. Такі бар'єри можуть знизити відповідності надання послуг, спровокувати проблеми з легітимністю всього апарату публічної влади.

Також досвід низки іноземних держав вказує, що економічні витрати на отримання суспільної послуги та на її обслуговування може стати важливою перешкодою доступу. Фінансова доступність може також вплинути на довіру громадян до справедливості державних установ.

Доступність медичних послуг є одним з найважливіших заходів у визначенні якості життя. З точки зору соціальної справедливості, кожен повинен мати можливість однаково отримувати доступ до таких послуг. Однак досягнення такої рівності є викликом із різними перешкодами, такими як економічні та географічні питання.

З огляду на останні демографічні тенденції, щодо старіння населення, нині зростає потреба у розширенні можливостей геопросторового аналізу та моніторингу стану доступності своїх громадян до медичних послуг. Доступність медичної допомоги визначається не тільки географічними відстанями до пунктів обслуговування, але також включає час у дорозі, доступні види транспорту та час відправлення. Наявність доступу до найновішої та точної інформації щодо доступності медичних послуг дозволяє муніципальній владі планувати покращення, включаючи розширення інфраструктури охорони здоров'я, ефективно розподіляти робочу силу, впроваджувати альтернативні варіанти охорони здоров'я для регіонів з обмеженою доступністю, а маршрути та розклади громадського транспорту [1].

Міжнародний моніторинговий звіт [2] вказує, що охорона здоров'я як вагомий сфера може першочергово страждати від відсутності фінансової доступності. Хоча більшість країн -членів ЄС надають універсальні послуги, що передбачені медичним страхуванням, громадянам все одно доведеться платити за деякі послуги або ліки. Ці витрати можуть призвести до того, що деякі

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

громадяни відмовляються або затягують з відвідуванням лікаря або лікування, тим самим зменшуючи загальний доступ до медичної допомоги. Вказане може призвести до дорожчої госпіталізації на пізньому етапі. Крім того, існує значна розбіжність у розмірі додаткових (не покритих страхуванням) сум у країнах. Близько 1,5% кінцевого споживання домогосподарств у Франції, Нідерландах, Туреччині та Великобританії, але 4% у Чилі, Кореї, Мексиці та Португалії.

Вказане також стосується доступності суду, зокрема юридичного представництва. Надання правової допомоги може сприяти доступу до правосуддя, гарантуючи, що навіть ті, хто не має необхідні фінансові ресурси все ще можуть скористатися своїм правом на справедливий суд. Юридична допомога може мати форму безоплатного або субсидованого юридичного представництва чи юридичного консультування. Для прикладу, Фінляндія, Франція, Нідерланди та Норвегія – тут громадяни отримали правову допомогу понад 10% справ першої інстанції. В решта країн ЄС громадяни отримали правову допомогу у 6% або менше справ першої інстанції.

Отож, актуалізація проблематики має вагоме значення й для України. Суспільство вимагає належного забезпечення своїх потреб, особливо тих сфер, які мають особливо чутливе значення для особистості як-то охорона здоров'я, освіта, рівність доступу до суду як механізму досягнення справедливості та верховенства права. Тому питання технічної, юридичної, організаційної, а основне економічної доступності суспільних благ має стати пріоритетом розвитку українського законодавства на найближче десятиліття.

Література:

1. Kim Y., Byon Y.J., Yeo H. Correction: Enhancing healthcare accessibility measurements using GIS: A case study in Seoul, Korea. PLOS ONE. 2018. 13(3).

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)*

2. Access to public services: Affordability. Government at a Glance 2013, OECD Publishing, Paris. DOI: https://doi.org/10.1787/gov_glance-2013-52-en

*Заборовський В.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Правова природа страхування відповідальності адвоката вже не одноразово була предметом нашого дослідження, зокрема, в аспекті з'ясування різноманітних підходів як науковців, так і законодавців зарубіжних країн щодо необхідності його існування [5: 6] та розкриття деяких питань механізму такого страхування [1; 4]. Проведене дослідження насамперед надало нам можливість дійти висновку про доцільність застосування саме терміну «страхування цивільно-правової відповідальності адвоката», поряд з такими як «страхування професійної відповідальності», «страхування майнової відповідальності», «професійне страхування» тощо.

Специфіка страхування цивільно-правової відповідальності адвоката загалом полягає в тому, що діяльність адвоката в контексті надання професійної правничої допомоги в жодному разі не повинна сприйматися як підприємницька діяльність, а повинна розглядатися саме як професійна незалежна діяльність (однією з основних ознак у розмежуванні понять «правова допомога» і «правова послуга» також є і спрямованість на досягнення результату, оскільки адвокат під час надання правової допомоги може тільки передбачати певний результат, але в жодному разі не має можливості гарантувати його настання) [4; с. 313]. Як слушно зазначають Л.О. Заволока і Є.М. Дегтярьова, настання страхового

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

випадку, на відміну від інших видів страхування відповідальності, пов'язане не з неконтрольованими і незалежними від волі людини факторами, а залежить від особистих характеристик фахівця, що займається професійною діяльністю (кваліфікації, досвіду, навичок, знань) [7, с. 34].

Слід відмітити, що в Україні, в тому числі і на державному рівні, неодноразово піднімалося питання щодо доцільності існування інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. Одним із перших нормативних актів стала постанова правління Фонду соціального страхування України від 16 березня 1994 р. «Про затвердження Порядку та умов добровільного соціального страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності та виключно їхній праці, і адвокатів» [11], відповідно до якої адвокати мали право на всі види забезпечення по державному соціальному страхуванню.

В подальшому актуалізація питань щодо даного різновиду страхування була пов'язана насамперед із євроінтеграційними тенденціями України. Так, в 2013 році робочою групою Асоціації правників України була розроблена Концепція страхування цивільної відповідальності правників [9], а в рамках виконання проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (контракт ЄС 2013/328-160) у 2015 році – проект «Моделі страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні» [14]. Як і в Концепції, так і у Моделях страхування вказувалось на необхідність існування певного проміжного періоду для переходу від добровільного до обов'язкового страхування відповідальності адвоката. Одним із шляхів посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності (щодо удосконалення соціально-економічних умов здійснення правової діяльності) в Стратегії реформування судочинства, судоустрою та інших суміжних інститутів на 2015-2020 роки [12] розглядається впровадженню системи страхування професійної цивільної відповідальності адвокатів. У

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

2015 році було подано і законопроект щодо обов'язкового страхування професійної відповідальності адвоката [13], але у 2019 році його було відкликано. На жаль, не вирішеним на законодавчому рівні це питання залишається і на сьогодні.

Дискусійним питання щодо необхідності запровадження добровільного чи обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката є і серед науковців. Прихильники необхідності існування саме обов'язкового виду такого страхування наводять ряд аргументів на користь своєї позиції, вказуючи, зокрема, що його введення для адвоката: полегшить тягар можливої майнової відповідальності [8, с. 274]; створить необхідні гарантії його платоспроможності [10, с. 4]; мінімізує негативні наслідки у разі притягнення його до цивільно-правової відповідальності [2, с. 302-303] тощо.

Все це вказує на необхідність законодавчого закріплення інституту «страхування цивільно-правової відповідальності адвоката», якому має передувати доктринальне дослідження ряду проблемних питань щодо його функціонування (зокрема, що стосується механізму такого страхування, розмірів страхових сум і страхових виплат, порядку відшкодування тощо), які в юридичній літературі поки не отримали належного розкриття.

Література:

1. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136-140.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

2. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
3. Заборовський В.В. Деякі критерії розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 311-314. URL: http://pap.in.ua/5_2016/94.pdf
4. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності за умови її страхування. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнародної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 р.)*. Харків: Право, 2021. С. 461-464.
5. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.
6. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 194-198.
7. Заволока Л.О., Дегтярьова Є.М. Страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні. *Регіональна економіка і управління*. 2016. № 4 (11). С. 34-37.
8. Задоя І.І. Страхування професійної відповідальності адвокатів: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 273-277.
9. Концепція страхування цивільної відповідальності правників, розроблена робочою групою АПУ з питань розробки законодавства про

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

страхування цивільної відповідальності правників. URL:

<http://uba.ua/ukr/projects/18/>

10. Михайлова А.С. Гражданско-правовое регулирование страхования профессиональной ответственности адвокатов по законодательству Российской Федерации: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М., 2011. 25 с.

11. Про затвердження Порядку та умов добровільного соціального страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності та виключно їхній праці, і адвокатів: постанова Фонду соціального страхування України від 16 березня 1994 р. № 25 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-94>

12. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 38.

13. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо обов'язкового страхування професійної відповідальності адвоката)» від 06.07.2015 року. №2298а URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2298%D0%B0&skl=9

14. Проект моделі страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/post-relis/2015.05.18-roundtable-strahuvannya-project-resume.pdf>

*Іваницький С.О.
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ “ОРГАНИ ПРАВОПОРЯДКУ” ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ

Після прийняття Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” № 1401-VIII від 2 червня 2016 року у конституційно-правовому полі з’явилося нове поняття – “органи правопорядку”. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Основного Закону держави було зафіксовано, що в Україні діє прокуратура, яка, зокрема, здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Законодавець не розкрив зміст терміну “органи правопорядку” на конституційному рівні. Звернення до галузевого законодавства також не вносить ясності щодо цієї дефініції, адже остання згадується у ч. 1 ст. 5, п. 25 ч. 1 ст. 23, п. 4 ч. 2 ст. 25, п. 7 ч. 1 ст. 26 Закону України “Про Національну поліцію”, п. 4 ч. 4 ст. 87 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, однак сутність цього поняття не визначається. У частині з наведених норм термін “органи правопорядку” вживається поряд із дефініцією “правоохоронні органи”, проте їх співвідношення нормативно не розкрито.

Актуальність дослідження цих аспектів зумовлена тим, що наприкінці

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

вересня 2021 року має розпочати роботу новий орган - Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), у зв'язку з чим постає питання про те, чи належить БЕБ до органів правопорядку? Профільний Закон України “Про Бюро економічної безпеки України” № 1150-ІХ від 28.01.2021 визначає БЕБ як центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Аналіз наведеної вищої норми Конституції України з позицій позитивістського підходу дозволяє дійти висновку, що поняттям “органи правопорядку” охоплюються лише ті органи, уповноважені підрозділи яких: 1) перебувають у сфері наглядової діяльності прокуратури у кримінальному провадженні; 2) наділені повноваженням здійснювати досудове розслідування; 3) мають повноваження проводити НСРД та розшукові дії. Під розшуковими діями, як убачається, законодавець, насамперед, мав на увазі оперативно-розшукові заходи.

Конкретний суб'єктний склад органів та підрозділів, уповноважених здійснювати окреслені заходи, імперативно встановлений ст. 38 КПК України, ст. 5 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”. Попри те, що БЕБ дотепер відсутній у їх переліку, відповідними законопроектами передбачається наділити його як повноваженням проводити ОРД, НСРД, так й слідчі дії в межах досудового розслідування. Отже, за своїми сутнісними ознаками БЕБ безумовно належатиме до системи органів правопорядку.

У цьому контексті, слід підтримати розробників проекту Закону України про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України № 3959-1 від 25.08.2020 [1], які до другого читання частково врахували висловлені нами раніше пропозиції щодо розширення переліку кримінальних правопорушень, підслідних цьому органу. За рахунок глибокої спеціалізації відповідних

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

підрозділів БЕБ такий підхід дозволить підвищити фаховий рівень досудового розслідування та сконцентрувати зусилля на протидії найбільш серйозним кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Література:

1. Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України: проект Закону України № 3959-1 від 25.08.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3959-1&skl=10 (дата звернення: 09.07.2021).

Іванов А.Б.
*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК ОРГАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

У сучасних державах в аспекті забезпечення незалежності судової влади важливе місце посідають органи суддівського самоврядування, метою створення яких є убезпечення зазначеної гілки державної влади від неправомірного впливу законодавчої та виконавчої гілок влади [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя функціонує серед іншого задля забезпечення незалежності судової влади [2].

Незалежність суддів, судів, судової влади загалом, залишається актуальним питанням з моменту відновлення Української незалежності, незважаючи на те, що воно піднімалось при проведенні кожної судової реформи та було і є проблемою, котра потребує обов'язкового вирішення. Як зазначає дослідниця Л. Корчевна, зміни до Основного закону України щодо правосуддя 2016 року мали не тільки «косметичний» характер, оскільки стосувались багатьох аспектів організації та функціонування судової системи. Зокрема, реформа передбачала і трансформацію Вищої ради юстиції (в упередженості якої почали сумніватися) у Вищу раду правосуддя, яка серед іншого покликана сприяти забезпеченню незалежності судової влади [1]. Таке реформування є одним із ключових складових елементів модернізації судової влади в Україні відповідно до європейських стандартів [3].

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Станом на сьогодні Вища рада правосуддя є органом, котрий посідає особливе місце у системі стримувань та противаг, оскільки виконує серед іншого функцію контролю за потенційно можливим втручанням інших гілок влади у здійснення повноважень судовою владою [4].

Насамкінець зазначимо, що незалежність та неупередженість судів, судової системи, повинні бути захищені для того, щоб судова влада могла зберегти свій інституційний статус у демократичному суспільстві та державі, а не просто бути цифрою у статистиці.

Література:

1. Корчевна Л. Створення Вищої ради правосуддя України в контексті посилення незалежності судової влади. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 2(35). URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/27061/1/49-57.pdf> (дата звернення: 15.08.2021).
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст.50.
3. Радиш І., Рудь. Ю. Особливості статусу Вищої ради правосуддя в процесі конституційної реформи. *Матеріали конференцій МЦНД*. 2020. С. 102-104.
4. Різник С. Конституційна юстиція в Україні: першопричини проблем (у контексті конституційної реформи). *Law of Ukraine*. 2016. № 2. С.122-130.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ УЧАСНИКІВ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В теорії господарського права виділяють конституційні та загально - галузеві (господарські) процесуальні права та обов'язки, які визначатимуться як загальні процесуальні права та обов'язки учасників спрощеного позовного провадження, особливість їх полягає у тому, що обсяг прав і обов'язків нічим не відрізнятимуться від обсягу прав і обов'язків учасників загального позовного провадження [3, с.53]. Так, новизною дослідження є розгляд особливостей загальних і спеціальних прав і обов'язків учасників спрощеного позовного провадження через основоположні, закріплені в Конституції, норми права, що є базисом для встановлення прав і обов'язків учасників спрощеного позовного провадження.

Згідно статті 4 Господарського процесуального кодексу України [1], право на звернення до господарського суду в установленому порядку гарантується Господарським процесуальним кодексом України. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом. Жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному законом порядку.

Аналізуючи дану статтю, слід зробити висновок, що вона є логічним продовженням вищезгаданих статей, які містяться в Конституції України щодо: з одного боку обов'язку держави захистити, відновити та забезпечити реалізацію

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

законних інтересів, прав та свобод людини, а з іншого скористатися правом особи, яка згодом стане учасником справи в порядку спрощеного позовного провадження і набуде додаткових процесуальних прав і обов'язків відповідно до чинного законодавства України.

Вадливим загальним правом учасників спрощеного провадження, на нашу думку, є право бути своєчасно повідомленим про власні права, передбачені ГПК України [1], а також отримати їх роз'яснення.

Так, згідно статті 205 ГПК України [1] за клопотанням учасника справи головуєчий роз'яснює йому права та обов'язки, крім випадків, коли учасника справи представляє адвокат. Водночас, статтею 255 ГПК України [3] встановлено, що протокол вчинення окремої процесуальної дії має містити відомості про роз'яснення учасникам справи їх процесуальних прав та обов'язків.

Згідно статті 6 ГПК України у господарських судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС). Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відео конференції [2].

Згідно статті 8 ГПК України [1], ключовими правами і обов'язками є :

- право бути присутнім у відкритому судовому засіданні;
- право проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законодавством України;

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

- використовуючи вищезазначені права обов'язок не створювати перешкоди у веденні засідання і здійсненні іншими учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав;
- право на закриті судові засідання або вчинення окремих процесуальних дій, які відбуваються в закритому судовому засіданні, у порядку, визначеному законодавством України;
- обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій, які відбуваються в закритому судовому засіданні;

Згідно статті 9 ГПК України [1], яка охоплює питання поінформованості особи, зокрема учасників спрощеного позовного провадження щодо розгляду справи в суді, а саме:

- право на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи;
- право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи;
- право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом.

Щодо осіб, які не брали участі у справі, тобто на момент розгляду справи не набули статусу учасника спрощеного позовного провадження, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, які подали апеляційну чи касаційну скаргу на відповідне рішення, мають право на ознайомлення з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії судових рішень в порядку, передбаченому законодавством України. Питання судового захисту та відновлення своїх законних інтересів, прав і свобод, а також забезпечення реалізації законних інтересів, прав та свобод людини є чи не одним з найгостріших питань [4, с. 142], тому слід чітко розуміти обсяг прав і обов'язків учасників судового процесу, які виникають при використанні механізму

судового захисту у вигляді спрощеного позовного провадження [5, с. 157].

Вважаємо, що перелік і обсяг прав і обов'язків учасників спрощеного господарського провадження не є вичерпним та безмежним і тому окреслюється судом виходячи з конкретних обставин справи. Однак, саме ця «гнучкість» і є засобом забезпечення ефективного, справедливого, всебічного правосуддя, оскільки адаптуються процесуальні права і обов'язки учасників справи відповідно до конкретних обставин справи та враховуючи чинне законодавство України. Вважаємо за доцільне внести зміни до ГПК України [1], а саме викласти ст. 249 ГПК України [1] у наступній редакції: «Одночасно з поданням позовної заяви позивач має право подати у письмовій формі клопотання про розгляд всієї справи в порядку спрощеного позовного провадження. Якщо клопотання стосується лише певної частини позовних вимог, суд не приймає його до розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі».

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України. Редакція від 28.08.2018 р., підстава – 2475-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 10.05.2021)
2. Господарський процесуальний кодекс України. Редакція ГПК від 03.08.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 10.05.2021)
3. Згама А.О. Щодо оптимізації процесуальних форм у господарському процесі: наказне провадження та спрощене позовне провадження. *25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 52-56.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

4. Медведева Е.В. Тенденции дифференциации и унификации в упрощенных производствах цивилистического процесса. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2018. № 2 (55). С. 140–145.
5. Суярко Т.Д. Спрощені провадження господарського судочинства як механізм забезпечення доступності правосуддя у господарських справах. *25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 155-158.

*Ісламова А.В.
аспірант Львівського
університету бізнесу та права,
член ВГО "Асоціації Українських правників"*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ БЛАГОДІЙНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Згідно ст. 102 Конституції України Президент України визначається гарантом прав людини. Це вимагає від глави української держави застосування наданих йому Основним законом повноважень з метою забезпечення ефективного захисту прав людини. В умовах пандемії COVID-19 набуває особливого значення ефективне забезпечення захисту соціальних прав людини. Безумовно, що в силу свого конституційно-правового статусу глава української держави не може бути поза процесом оновлення підходів до забезпечення захисту соціальних прав людини.

Світові тренди 2020-2021 років демонструють неспроможність сучасної держави забезпечити самостійну реалізацію соціальної функції в нових умовах. Постає практична необхідність в залученні до цього процесу представників громадського сектору та бізнесу. Ідеальним правовим механізмом такого залучення виступає формат благодійних організацій. Однак, нові постмодерні умови потребують оновлення державних підходів до правового регулювання благодійної діяльності та захисту соціальних прав людини.

З врахуванням конституційно-правового статусу гаранта прав людини Президент України може виступати ініціатором трансформації національної моделі правового регулювання благодійної діяльності з метою підвищення

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
ефективності захисту соціальних прав людини.*

Доцільним є застосування наступних повноважень та заходів Президентом України для забезпечення цього процесу:

- 1) Внесення до Верховної Ради України проекту Кодексу благодійної діяльності;
- 2) Внесення до Верховної Ради України проекту змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання благодійної діяльності підприємств;
- 3) Ветування прийнятих парламентом законів з надмірним податковим навантаженням для бізнесу;
- 4) Затвердження національної стратегії підтримки благодійництва та захисту соціальних прав людини.

Кабанець К.
*юрист у сфері податкового права
м. Київ, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Сучасна держава апіорі повинна забезпечувати стабільність національної економіки через призму підтримки матеріального та нематеріального виробництва. Одним з класичних способів здійснення такої підтримки є застосування деяких податкових механізмів спрямованих на створення пільгових умов для певної галузі народного господарства.

З урахуванням специфіки структури національної економіки України набуває практичного значення здійснення державної підтримки товарного сільськогосподарського виробництва через призму податкових механізмів.

За своєю суттю ця функція держави спрямована забезпечити шляхом використання публічних ресурсів підтримку економічно корисної діяльності діяльності. У випадку з товарним сільськогосподарським виробництвом метою є сприяння розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, нарощування експортного потенціалу, забезпечення конкурентноздатності національного аграрного сектору в умовах агресивного імпорту товарів сільськогосподарського виробництва. Така практика сьогодні є нормою для країн Європейського союзу та цілого ряду інших країн. Не є винятком і Україна. Історія податкового права України знає ряд випадків застосування державою спеціальних податкових механізмів з метою стимулювання товарного

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
сільськогосподарського виробництва.*

Зокрема, згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції» від 17 грудня 2020 р. № 1115-IX з 1 грудня 2021 року ставка ПДВ на операції з постачання та ввезення окремих видів сільськогосподарської продукції становить 14 % . Законодавець застосував зниження відсоткової ставки ПДВ з 20 до 14 % відсотків з метою стимулювання національного товарного сільськогосподарського виробництва.

Ставка була знижена за наступними операціями з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України сільськогосподарської продукції, що класифікується за такими кодами згідно з УКТ ЗЕД: , 0102 (велика рогата худоба, жива), 0103(свині, живі), 1001(Пшениця), 1002 (Жито), 1003 (Ячмінь), 1004 (Овес), 1005 (Кукурудза), 1201 (Соєві боби), 1204 00 (Насіння льону), 1205 (Насіння свиріпи та ріпаку), 1206 00 (Соняшнику), 1207 (Насіння та плоди інших олійних культур), 1212 91(цукрові буряки).

Такий крок законодавця пояснюється потребою стимулювання розвитку товарного сільськогосподарського виробництва у сфері тваринництва та культивування зернових культур. Використання податкового важелю спрямоване на отримання ефекту підвищення конкуренції у відповідних сферах та повного забезпечення попиту на відповідні товари на внутрішньому ринку України.

Застосування податкового механізму зниження ставки ПДВ для окремих видів товарного сільськогосподарського виробництва покликано шляхом зменшення витрат для виробника стимулювати насичення внутрішнього ринку відповідною продукцією та надати змогу сільськогосподарському товарному виробнику вкладати більше грошових коштів у розвиток ключових для держави галузей сільського господарства.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

У цьому контексті податкові механізми виступають ефективною альтернативою прямій підтримці сільськогосподарських товаровиробників через механізм бюджетної підтримки.

Отже, державне стимулювання товарного сільськогосподарського виробництва сьогодні має однією з своїх ключових форм — застосування спеціальних податкових механізмів. Ці механізми через призму зменшення тимчасової ставки ПДВ для товарного сільськогосподарського виробника покликані стимулювати розвиток галузі та наповнення відповідними товарами внутрішнього ринку.

*Ковальчук О.
доцент кафедри теорії та історії
права та держави Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКА ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Україна сьогодні продовжує перебувати в процесі демократичних трансформацій. Ці трансформації продовжують спричиняти процес модернізації національної правової системи. З методологічної точки зору необхідним є визначення певної основи для здійснення процесу такої модернізації. Звернення до аксіологічних маркерів закладених Конституцією України дозволяє побачити таку основу – захист прав і свобод людини. Тут доцільно звернутися до феномену людиноцентристської правої ідеології – як ефективного засобу трансформації національної правової системи. Визначення конституціонодавцем в ст. 3 Конституції України людини, її життя, здоров'я, честі та гідності основною соціальною цінністю заклало аксіологічну основу для модернізації національної правової системи.

Отже, законодавець має керуватися засадами людиноцентристської правої ідеології при проведенні модернізації національної правої системи. Ключовим маркером у цьому процесі має виступати підвищення ефективності національного механізму захисту прав людини.

З врахуванням такої аксіологічної мети модернізації національної правої системи вбачаються наступні ключові напрямки цього процесу:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- 1) Реформування судової системи з акцентом на підвищенні якості здійснення правосуддя та незалежності судової гілки влади;
- 2) Розширення доступу людини до конституційного контролю;
- 3) Запровадження системи спеціальних омбудсманів;
- 4) Скорочення сфери підзаконного нормативно-правового регулювання суспільних відносин;
- 5) Реформування системи відбування покарань з акцентом на максимальному забезпеченні прав осіб позбавлених волі;
- 6) Запровадження ефективних механізмів поновлення правового становища особи при завданні шкоди її фундаментальним правам з боку публічної влади;
- 7) Обмеження простору використання дискреційних повноважень органів публічної влади;
- 8) Адаптації національного законодавства до рекомендацій викладених в актах м'якого права органів Ради Європи.

Такі вектори вдосконалення національної правової системи України будуть становити собою праксіологічний вектор людтоцентристської правової ідеології в Україні. Пропонований підхід спрямований на розширення доступу індивіда до правосуддя, створення додаткових механізмів захисту прав людини та звуження свободи публічної влади у питаннях пов'язаних з основоположними правами людини.

Аксіологічно такий підхід є спрямованим на утвердження людиноцентристської правової ідеології в Україні та руйнацію етатистського спадку тоталітарної доби.

Розширення доступу індивіда до конституційного контролю покликано суттєво підвищити ефективність національно механізму захисту прав людини.

Пропоновані людинноцентристські вектори вдосконалення

Конституційно-правове будівництво

на зламі епох: пошуки оптимальних моделей

національної правової системи України повною мірою сприятимуть розвитку закладених конституціонодавцем у 1996 році засад демократизації національної правової системи.

*Козут М.Г.
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДО ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ НЕПРЯМИМИ ПОДАТКАМИ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Однією із найсуттєвіших проблем, яка виникла у зв'язку із змінами в сучасній економіці є питання оподаткування криптовалюти, яка останнім часом стала дуже популярною формою не тільки грошових інвестицій, але й розрахунків за виконання договірних умов різного характеру (як трудових договорів, так і цивільно-правових угод). Основною проблемою при використанні криптовалюти на даному етапі є відсутність чіткої регламентації її статусу в чинному законодавстві. Це породжує ряд прогалин в питанні оподаткування всіх операцій з криптовалютою з від'ємним результатом як для платників податків, так і для держави. Так, вважаємо за доречне, навести наступні приклади таких прогалин.

Так, до прикладу, з точки зору платників податків, той факт, що криптовалюта не відноситься до категорії «Інвестиційний прибуток» або «інвестиційний актив». Тому якщо криптовалюта була продана за вищою ціною ніж придбалася, наприклад 1 «Bitcoin» було придбано за 1000 у.о., а продано за 7000 у.о., то позитивна різниця складає 6000 у.о. і, хоча, по своїй правовій суті, такий прибуток є пасивним прибутком, оскільки фізична особа-покупець безпосередньо не впливала на фактори зростання вартості криптовалюти, чинні положення п. 170.2 ПКУ щодо застосування зниженої ставці 5 % до даного прибутку не можуть застосовуватися. Такий прибуток слід трактувати як «будь-

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

який дохід отриманий резидентами» та «інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України» відповідно до п. 14.1.55 ПКУ, а тому він підлягає оподаткуванню на загальних підставах по ставці 18 %, яка передбачена п. 167.1 ПКУ [1].

Зазначимо, що важливою умовою здійснення майнингу в прозорій формі є відкриття рахунку на суб'єкт підприємницької діяльності на території України (банківський рахунок) та зарахування коштів від майнингу на цей рахунок відразу після обміну криптовалюти на грошові кошти. Якщо після намайнення криптовалюти її буде обмінано на інші речі матеріального світу (акції, облигації, тощо (в країнах, законодавство яких це дозволяє), і лише після цього грошові кошти будуть зараховані на офіційний банківський рахунок майнера-платника ПДВ, виникне ситуація при якій майнерові буде складно пояснювати, що це за гроші та процедуру їх зарахування. Також буде складно здійснити правильний розрахунок ПДВ та встановити правильно день, настання обов'язку зі сплати майнером ПДВ. Така правова неоднозначність ситуації може спричиняє незручності не лише для платників ПДВ, але й для органів податкового контролю. Цікавим фактом є момент виникнення обов'язку сплати ПДВ з намайненої криптовалюти. Обов'язок сплачувати ПДВ, виникає в момент проведення операції (купівля-продаж, надання послуг). У такому випадку, логічним буде висновок про те, що обов'язок зі сплати ПДВ має виникати у майнера в момент зарахування на його електронний гаманець певної кількості криптовалюти від майнингу. На нашу думку, такий висновок є хибним виходячи з того, що сам факт намайнення криптовалюти та до її виведення на рахунок майнера в грошовій одиниці може бути визнаний податковими органами як операція яка не має вартісного характеру. Тобто, сам факт отримання на свій електронний гаманець певної кількості криптовалюти не створює обов'язку сплачувати за таку операцію ПДВ, оскільки реальний та вартісний характер вона матиме в день зарахування

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

грошових коштів від продажу (обміну) криптовалюти на реальні гроші. Момент надходження коштів на його рахунок буде прозорим, в першу чергу для податкових органів, які не зможуть посилатися на Лист НБУ від 08.12.2014 р. №29-208/72889 про те, що майнинг криптовалюти – це діяльність зі створення грошового сурогату, оскільки на той момент, реальні гроші вже будуть на рахунок суб'єкта підприємницької діяльності-платника ПДВ. Тому майнер буде зобов'язаний сплачувати ПДВ в момент надходження реальних грошей на його рахунок для здійснення підприємницької діяльності.

На жаль, майнерові доведеться складно, у випадку добровільної реєстрації платником ПДВ. На нашу думку, майнери зіштовхнуться з труднощами щодо реєстрації податкових накладних в ЄРПН. Кожного разу майнерові доведеться проходити повну процедуру оскарження блокування реєстрації податкових накладних, що в реальних умовах може зайняти більше року.

Також у майнера-платника ПДВ можуть виникнути проблеми з відшкодуванням ПДВ. Відповідно до п. 78.1.8 ПКУ, відшкодування ПДВ в розмірі 100 000 гривень тягне за собою податкову перевірку. У випадку, якщо сума ПДВ, заявлена майнером до відшкодування буде меншою 100 000 гривень, то впевнений, що податкові органи знайдуть іншу підставу для проведення податкової перевірки та зняття податкового кредиту майнера-платника ПДВ, наприклад заява громадянина в порядку п. 78.1.1 ПКУ [1].

Навіть, у випадку автоматичного відшкодування ПДВ майнеру криптовалюти, слід розуміти, що за результатами податкової перевірки, яка може бути проведена протягом трирічного терміну, податкові органи зможуть визнати податковий кредит майнера криптовалюти незаконним, скасувати його та застосувати до майнера криптовалюти штрафні санкції.

На даному етапі існує кілька шляхів, які обирають майнери для вирішення проблемних аспектів з оподаткування криптовалютних операцій.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Зокрема, майнерам криптовалюти прийнято не ставати платниками ПДВ, здійснюючи майнинг криптовалюти. Замість цього, на практиці, майнери будують легальні юридичні структури для майнингу криптовалюти з метою уникнення оподаткування ПДВ, наприклад, не допущення перевищення ліміту прибутку в розмірі один мільйон гривень, який зобов'яже майнера стати платником ПДВ. Варіантом, який часто зустрічається в бізнесовій сфері є реєстрація ще однієї юридичної особи, або фізичної особи-підприємця, яка продовжить діяльність з майнингу, коли прибуток майнера за останні 12 місяців буде підходити до позначки в один мільйон гривень. Обладнання для майнингу, у такому випадку, передають в оренду новоствореному суб'єкту підприємницької діяльності, що являється законною операцією. Окрім того, майнери реєструватися платником єдиного податку третьої групи (як фізична особа-підприємець так і юридична особа), яка не потребує обов'язкової реєстрації платником ПДВ, у випадку перевищення позначки в один мільйон гривень. Всі ці шляхи хоча і є законними, однак завдають фінансових втрат для бюджету держави, а отже, вважаємо, що законодавець зобов'язаний розробити дієвий механізм подолання даного недоліку шляхом, зокрема, і запропонованих нами змін до чинного ПКУ. На даний час на розгляд Верховної ради України подано законопроект «Про віртуальні активи» [2], який частково врегулює обіг криптовалюти в Україні.

Однак, нами проаналізовано текст законопроекту і визначено, що в поданому тексті питання оподаткування не розглядається і жодних змін до чинного податкового законодавства не пропонується. Це спонукає нас ще раз наголосити на необхідності внесення змін до податкового кодексу України. Зокрема, пропонується доповнити ст. 185 ПКУ пунктом: «Об'єктом оподаткування є операції платників податку з віртуальними активами (криптовалютою), якщо майнер криптовалюти є резидентом України».

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)*

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n4633>. (дата звернення: 21.05.2021)
2. Проект Закону України «Про віртуальні активи». Проект №3637. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110

Коломієць В.А.
*аспірант кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДО ПИТАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 17 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Сьогодні в українській науці конституційного права існує досить «механічне» розуміння правової природи положень ст.17 Конституції України. Таке розуміння не враховує її аксіологічного значення для забезпечення демократичного конституційного ладу.

Ст. 17 Конституції України встановлює найголовнішою функцією держави - захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Крім того, відповідне завдання визначається справою всього українського народу. Власне у цьому дуалізмі ховається ключове аксіологічне значення досліджуваної норми. Як бачимо згідно ст. 17 Конституції України існує два рівноцінних суб'єкта захисту суверенітету і територіальної цілісності України – держава та український народ. Отже, конституціонодавець передбачає, що сама держава неспроможна виконати відповідну ключову для захисту демократичного конституційного ладу функцію. Долучення до цієї функції ос особливого суб'єкта конституційно-правових відносин - українського народу вказує на допущення конституціонодавцем можливості невиконання публічною владою відповідної функції. Отже, можна впевнено говорити про український народ – як колективний суб'єкт захисту демократичного конституційного ладу.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Важливе аксіологічне значення мають положення ч 2 та ч 3 ст. 17 Конституції України. Так, згідно них захист територіальної цілісності України покладено на збройні сили України. Однак, захист державного кордону та державної безпеки додатково покладається на військові формування та правоохоронні органи правий статус яких визначено законом. Отже, крім збройних сил України конституціонодавець прямо виділяє інші військові формування. Праксіологічний вектор захисту суверенітету України в умовах російської гібридної агресії показує два приклади реалізації відповідної конституційної норми:

- 1) Національна гвардія України;
- 2) Система добровольчих батальйонів (попри певні питання з їх правовим статусом).

Згідно ч. 4 ст. 17 Конституції України Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Ця конституційна норма є засадничою для забезпечення демократичного конституційного ладу та для захисту прав людини.

Згідно з ч. 5 ст. 17 Конституції України Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Це конституційне положення встановлює аксіологічний маркер відповідальності держави за матеріальний стан військовослужбовців.

Відповідно до ч. 6 ст. 17 Конституції України На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. Данна конституційна норма аксіологічно спрямована на недопущення повалення демократичного конституційного ладу.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Ч. 7 ст. 17 Конституції України встановлює пряму заборону розміщення в Україні іноземних військових баз. Ця норма спрямована забезпечити суверенітет України та обмежити впливи іноземних урядів.

Копча В.В.,
*доктор юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Човганин М.І.,
*адвокат
м. Хуст, Україна*

ПРАВОВЕ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Юридичний розвиток досягнень науки і техніки, вдосконалення форм та методів злочинної діяльності потребують від працівників правоохоронних органів постійного вдосконалення знань щодо вилучення доказової інформації, можливостей її дослідження за допомогою спеціальних знань. Ці знання за Кримінальним процесуальним кодексом України можна залучити двома способами: за допомогою спеціаліста і шляхом проведення судової експертизи.

Закон дозволив залучення спеціаліста з метою розширення практичних можливостей слідчого по справі. Спеціаліст на основі своїх фахових навичок, знань сприяє виявленню, закріпленню і вилученню доказів, шляхом надання слідчому консультативної допомоги при проведенні певної процесуальної дії, про що зазначається в протоколі цієї дії. Отримання нових доказів за допомогою судових експертиз являє собою комплекс взаємопов'язаних дій слідчого, спеціаліста, експерта. Об'єктивність та повнота висновку експерта багато в чому

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

залежить від правильного визначення об'єктів дослідження, їх фіксації, вилучення та пакування відповідно до правил та рекомендацій, що розроблені криміналістикою. Правовими підставами судово-експертної діяльності є ст. 29 Конституції України; Закон України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 р.; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Господарський процесуальний кодекс України; підзаконні нормативно-правові акти, які мають відповідати вимогам законів.

Завдання **судових** експертиз поділяються на такі: ідентифікаційні - для встановлення тотожності або групової належності об'єкта за його відображенням; діагностичні - для встановлення природи, властивостей об'єкта та віднесення його до певного виду, класу, типу; ситуаційні - для встановлення механізму та обставин події. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про судову експертизу" об'єктами судово-експертного дослідження є матеріальні об'єкти, явища і процеси, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду.

Класифікація об'єктів судових експертиз. Об'єкти судової експертизи поділяються на загальні, родові та конкретні (безпосередні). Поняття загального об'єкта судової експертизи неоднозначно трактується у науковій літературі. На підставі узагальнення існуючих точок зору, можна зробити висновок про те, що під загальним об'єктом слід розуміти матеріальні (матеріалізовані) джерела інформації, які досліджуються експертом за допомогою спеціальних знань під час проведення призначеної компетентною особою, судом експертизи. Родовий об'єкт експертизи - матеріальні (матеріалізовані) джерела інформації, які мають спільні властивості за певним родом, видом. Об'єкт конкретної (безпосередньої) експертизи являє собою індивідуалізоване матеріальне (матеріалізоване) джерело інформації, що надається для дослідження на конкретну експертизу.

Стаття 3 Закону України "Про судову експертизу" встановлює основні принципи судово-експертної діяльності: законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження. Доцільно охарактеризувати їх більш детально. Принцип законності експертної діяльності забезпечується наявністю правових норм, що регламентують судово-експертну діяльність та встановлюють кримінальну відповідальність суб'єктів, які порушують ці норми. Принцип незалежності судово-експертної діяльності гарантується: процесуальним порядком призначення експерта; заборонаю будь-кому втручатися в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів дізнання та досудового слідства; можливістю присутності учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення експертизи; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта тощо. Принцип об'єктивності дослідження означає, що будь-яке експертне дослідження повинно ґрунтуватися на об'єктивних властивостях предметів, явищ і проводиться без упередження. Принцип повноти дослідження покладає на експерта зобов'язання щодо проведення дослідження в обсязі поставлених перед ним завдань з урахуванням особливостей конкретних об'єктів і технічних можливостей. З метою забезпечення повноти дослідження експерт має право вийти за межі завдань, визначених постановою слідчого або ухвалою в'язок. У криміналістиці розрізняють дві форми застосування спеціальних знань: процесуальну; непроцесуальну. Процесуальна форма застосування спеціальних знань є більш важливою та ефективною, оскільки вона передбачена законом і має юридичну силу. Кримінальним процесуальним законом чітко встановлено, в яких випадках призначається і обов'язково проводиться судова експертиза, зокрема: для встановлення причини смерті; для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності сумніву щодо його осудності; для встановлення

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

статевої зрілості потерпілої у справах про злочини, передбачені КК України; для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про це не має відповідних документів і неможливо їх отримати. Крім того, поширена процесуальна форма застосування спеціальних знань - участь спеціалістів у здійсненні слідчих дій. Ефективність розслідування за цієї умови значно підвищується, особливо при розкритті тяжких злочинів проти особи. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України).

Спеціаліста викликає слідчий або особа, що проводить дізнання, для участі у проведенні слідчих дій, консультацій та зборі доказів. Крім того, відповідно до кримінально-процесуального закону спеціаліст зобов'язаний з'явитися за викликом, щоб взяти участь у проведенні слідчих дій; звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням, фіксації та вилученням доказів; давати пояснення з приводу виконаних ним дій. В КПК України (ст. 71) сформульовані права спеціаліста. Зокрема зазначено, що спеціаліст має право: ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; заявляти клопотання про

забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом. Спеціаліста можна залучати до участі у слідчих (розшукових) діях усіх видів. Участь спеціалістів підвищує ефективність слідчих (розшукових) дій, робить їх більш цілеспрямованими і підвищує якість фактично отриманих даних. Судові експерти повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку та атестацію як судові експерти певної спеціальності.

Закон передбачає права та обов'язки експерта. Зокрема, експерт має право: знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання; ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; користуватися іншими правами, передбаченими Законом України "Про судову експертизу".

Класифікація судових експертиз розкриває для науки їхнє пізнавальне значення, а для практики забезпечує правильний вибір спеціальних знань, які необхідно використовувати для отримання інформації із складного джерела доказів. Судові експертизи класифікуються за різними підставами. За своєрідністю предмета спеціальних знань їх можна розділити на кілька класів:

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Криміналістичні: почеркознавча (дослідження почерку і підписів); авторознавча (дослідження писемної мови, дослідження усної мови); техніко-криміналістичного дослідження документів (дослідження реквізитів документів, дослідження матеріалів документів, дослідження друкарських форм); трасологічна (гомеоскопічна, слідів тварин, механоскопічна, слідів транспортних засобів, встановлення цілого за його частинами); судово-балістична (дослідження вогнепальної зброї, дослідження боєприпасів і слідів пострілу); вибухово-технічна (дослідження вибухових пристроїв, слідів і обставин вибуху); портретна експертиза, фототехнічна, фоно- та відеографічна, експертиза холодної зброї, судово акустична. Експертиза матеріалів і речовин і виробів: експертиза наркотичних речовин, експертиза металів і сплавів, експертиза фарб і лаків, експертиза паливно-мастильних матеріалів, експертиза волокон, експертиза скла та кераміки, експертиза пластмас і полімерів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; продуктів вибуху і пострілу. Біологічні: об'єктів рослинного походження, об'єктів тваринного походження. Ґрунтознавча: дослідження ґрунтів. До неї примикає мінералогічна експертиза. Інженерні: інженерно-технічні: будівельно-технічна; розподіл земель і визначення порядку користування земельними ділянками; комп'ютерно-технічна; побутової техніки дослідження спеціальних засобів. інженерно-транспортні (наземного транспорту, водного транспорту, повітряного транспорту), 3) інженерно-технологічні (дослідження відповідності дій фізичних і юридичних осіб вимогам норм охорони праці і безпеки життєдіяльності; обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки; вибухово-технологічна.

Однак єдиної класифікації судових експертиз поки що не Існує, є лише так звані традиційні системи, що склалися на основі практики і криміналістичної науки. За характером розв'язуваних завдань експертизи поділяють на

ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні. Поділ судових експертиз на ідентифікаційні та неідентифікаційні став традиційним. Ідентифікаційне дослідження спрямоване на встановлення тотожності об'єкта а неідентифікаційне вирішує інші завдання, що стосуються людей і речей, дані про яких необхідні в доказуванні за кримінальною справою. Вирішення цих неідентифікаційних завдань складає предмет дослідження двох видів криміналістичних експертиз: діагностичної та ситуаційної.

Діагностична експертиза вирішує завдання встановлення часу події, механізму дій, що сталися, встановлення окремих властивостей, що стосуються людини, речей, тварин. Сюди ж відносять і виявлення невидимих слідів, наприклад рук, отруєння тощо. Ситуаційна криміналістична експертиза використовує різноманітні спеціальні пізнання, що дають можливість досліджувати всю матеріальну обстановку місця події в комплексі і вирішувати такі питання, як встановлення способу вчинення злочину: спосіб дії осіб, що перебували на місці злочину: скільки було осіб, які засоби і яким чином застосовувалися, які фізичні ознаки осіб, що брали участь у злочині, тощо. Підставою для таких суджень служать матеріали кримінальної справи, матеріальна обстановка і результати різних судових експертиз.

Додаткова експертиза призначається у випадках, коли необхідно встановити факти (обставини) щодо нових джерел інформації, які ще не досліджувалися. Наприклад, при встановленні виконавця підпису з'являються нові підозрювані (обвинувачені), від яких відбираються зразки на дослідження та призначається додаткова експертиза, яку звичайно проводить той самий експерт. Повторна експертиза проводиться у випадках, коли: висновок експерта суперечить основним матеріалам справи, які отримані іншими засобами доказування; у дослідженні застосовувалися методи, які не відповідають досягненням сучасної науки; експертом досліджувались не всі представлені

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

джерела (неповнота до слідження); у експерта відсутні спеціальні знання для дослідження представлених об'єктів (некомпетентність).

Повторна експертиза досліджує матеріали первинної експертизи, тому вона може бути доручена комісії експертів. Наприклад, повторна судово-медична експертиза трупа повинна обов'язково проводитися комісійно.

Комплексна експертиза призначається у разі, коли для вирішення питання (питань), що поставлено слідчим, дослідження джерела Інформації необхідно проводити різними методами та засобами, спеціалістами різних галузей знань. Наприклад, з метою визначення механізму дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), аварії на авіатранспорті, залізниці необхідно дослідити джерело події фахівцями різних галузей знань (криміналістики, медицини, хімії, фізики, організації служби руху тощо).

Судова експертиза – це науковий метод дослідження складних, системних матеріальних джерел фахівцем-експертом для одержання доказової інформації. Таке поняття розкриває методологічну сутність експертизи як діяльності фахівця щодо застосування наукових і технічних знань, але не відображає ролі слідчого, який здійснює організаційно-тактичну діяльність. У цьому ракурсі судова експертиза являє собою організаційно-тактичну діяльність слідчого, що включає: збирання необхідних матеріалів; вибір моменту призначення експертизи; визначення предмета судової експертизи; формулювання запитань експерту; вибір експертної установи або експерта. Збирання необхідних матеріалів. Такими матеріалами насамперед є досліджувані об'єкти (речові докази, жива особа, труп або його частини тощо), щодо яких слідчий (суд) повинен з'ясувати певні питання. Досліджувані об'єкти збираються під час проведення слідчих (судових) дій (оглядів, обшуків, виїмок та ін.) з дотриманням встановлених законом порядку та правил.

У деяких випадках експерту необхідно надавати так звані зразки для порівняльного дослідження. Під зразками для експертного дослідження слід розуміти матеріальні об'єкти, що надаються експерту для порівняння з об'єктами, які ідентифікуються або діагностуються. Це можуть бути зразки почерку, відбитки пальців рук, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини, зразки шрифту друкарської машинки, які використовуються в процесі проведення експертиз як порівняльні матеріали при дослідженні рукописів, предметів з відбитками рук, ніг, зубів, паперів та інших об'єктів, що надаються експерту для дослідження. Слідчий збирає зразки в процесі таких слідчих дій, як огляд, обшук, виїмка або шляхом безпосереднього відібрання їх у обвинуваченого, підозрюваного, свідка або потерпілого. Так, відповідно до ст. 245 КПК України у разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення або відібрання зразків почерку та інших зразків, необхідних для експертного дослідження. При цьому отримання зразків для порівняльного дослідження є вже процесуальною дією, яка полягає в отриманні порівняльних матеріалів для експертного дослідження. Для відібрання або вилучення зразків слідчий може використовувати допомогу спеціаліста. Про відібрання зразків складається протокол.

На відміну від речових доказів, зразки для порівняльного дослідження не пов'язані з розслідуваною подією і безсумнівно походять від конкретного об'єкта. Зразки повинні мати репрезентативність (достатність кількості та якості) та порівняльність (можливість порівняння). За способом отримання зразки поділяються на три групи: вільні, умовно-вільні та експериментальні. Вільні зразки виключають можливість будь-якого умисного викривлення ознак досліджуваного об'єкта. Це зразки створені або отримані поза зв'язком з розслідуваною кримінальною справою і, як правило, до її порушення (наприклад, особисте листування особи, у якої відбираються зразки, її

щоденники та інші рукописні документи, виконані до кримінальної справи). Експериментальні зразки – це зразки, що спеціально отримані для проведення цієї конкретної експертизи. Вибір моменту призначення експертизи. За загальним правилом судова експертиза повинна бути призначена своєчасно. Своєчасність призначення експертизи забезпечується плануванням цієї слідчої (судової) дії. Визначаючи момент призначення експертизи, необхідно враховувати: властивості та стан об'єктів експертного дослідження; необхідність та можливість отримання порівняльних зразків; особливості експертного дослідження (складність, наявність відповідних методик, час проведення тощо); слідчу ситуацію.

Література:

1. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: Курс общей теории. М.: Норма, 2006;
2. Бергер В.Е., Сапун А.П. Подготовка и направление материалов для проведения судебных экспертиз. К., 1974;
3. Грязін В.І. Підготовка та призначення судових експертиз: Посіб. / В.І. Грязін, В.К. Гіжевський, О.І. Рошин; Інститут економіки і права "Крок". К.: Школа, 2004;
4. Дидковская С.П., Клименко Н.И., Лисиченко В.К. Подготовка и проведение отдельных видов судебной экспертизы. К., 1977;
5. Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренко. К.: Юрінком Інтер, 2004;
6. Зинин А.М., Майлис Н.П. Судебная экспертиза: Учеб. М.: Право и закон; Юрайт-Издат, 2002.

..

«

,

»

. ,

,

,

,

,

,

.

,

,

,

:

-

,

;

-

,

;

-

,

,

.

.

.

:

-

;

-

;

-

(

)

.

,

,

,

- :
1. Leenes R., Lucivero F. Laws on Robots, Laws by Robots, Laws in Robots: Regulating Robot Behaviour by Design. ,
 , :
 //<https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2546759>. - 32 p.
 2. Calo R. Robotics and the Lessons of Cyberlaw.
 //California Law Review. 2015. Vol. 103. 3. P. 513-563.
 3. . . :
 (1) <<http://aphd.ua/publication-376/>>

*Макосій Ю.Д.,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ У ФРАНЦІЇ

Засновником французької прокуратури пропонується вважати Філіпа IV. Поряд з цим, у той час прокурори виконували функції повірених короля у суді, а не представляли інтереси держави і суспільства. Згодом прокурори стали наділятися повноваженнями щодо здійснення податкового та фінансового нагляду [1, с.100].

Прокуратура Франції розпочала своє функціонування як інструмент контролю за правосуддям, і її історія пояснює, чому вона досі знаходиться на півдорозі між судовою владою та виконавчою владою. Стаття 5 декрету від 22 грудня 1958 року про статут судової влади затвердила централізовану структуру прокуратури «à la française», визначивши, що магістрати прокуратури перебувають одночасно у підпорядкуванні їхніх ієрархічних керівників та під юрисдикцією Міністра юстиції [2]. При цьому інституційна приналежність прокуратури до виконавчої влади неодноразово піддавалася критиці як неправильне тлумачення революціонерами концепту передачі суверенної влади від короля до нації.

Вища рада судової влади наполягала на незалежності, неупередженості та доброчесності прокурорів, у зв'язку з чим 10 червня 2010 року було оприлюднено збірник етичних зобов'язань магістратів. Основними програмними

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

цілями прийняття зазначеного документа було забезпечення прокурорів від прагнення догодити органам виконавчої влади, представникам парламенту, органам судової влади, засобам масової інформації чи громадській думці [3].

Президент Республіки у 2017 році підтвердив перед Конгресом своє бажання здійснити фактичний розподіл виконавчої та судової влади шляхом посилення ролі Вищої ради судової влади та обмеження втручання виконавчої влади при призначенні прокурорів. Ідея цієї реформи конституційно-правового статусу прокуратури народилася ще у 1995 році після роботи над реформою правосуддя під головуванням магістрата П'єра Труше (1929-2020). Небажання політичних сил довести розмежування гілок влади до кінця ставить під сумнів справжність таких намірів, у той час як судова влада залишається об'єктом жорсткої критики, є ослабленою, а її незалежність регулярно ставиться під сумнів. Реформа прокуратури, у свою чергу, ставить до її представників занадто високі вимоги з точки зору неупередженості та незалежності [4].

Французька модель обвинувачення проголошує незалежність прокурорів, одночасно ставлячи їх під владу Хранителя печаток – Міністра юстиції. Це робить прокурорів далекими спадкоємцями середньовічних магістратів, які діяли, за словами історика Жана-Марі Карбасса, «від імені свого господаря». Ця етимологія узагальнює шлях, що вловлює неоднозначність правового статусу представників прокуратури. Оскільки вони є магістратами, то певним чином належать до судового органу, проходять навчання за місцем проживання у Національній школі магістратів (ENM). Поряд з цим прокурори призначаються за пропозицією Міністра, застосовують його циркуляри. Повага до цієї «подвійності правового статусу» прокурорів, встановленої законом встановлює справжній баланс та запобігання випадкам неправомірного впливу на прокурорів з боку судової чи виконавчої влади [5].

Сучасний кримінальний процес та французька концепція державного

обвинувачення є спадкоємцями Наполеонівського кодексу, у якому прокурори розглядалися як «префекти суду» [6]. Окрім Кримінально-процесуального кодексу, особливості конституційно-правового статусу прокурорів у Франції є закріпленими у Ордонансі №58-1270 та кодифікованому нормативно-правовому акті, котрий регламентує порядок організації та функціонування судової гілки влади.

У Франції прокуратура наділена повноваженнями:

- 1) проводити розслідування;
- 2) здійснювати нагляд за поліцейськими розслідуваннями;
- 3) підтримання державного обвинувачення;
- 4) звертатись до суду з проханням дозволу проводити слідчі дії;
- 5) надавати пропозицію судді щодо визначення міри покарання;
- 6) подавати апеляцію;
- 7) здійснювати нагляд за правозастосовною процедурою;
- 8) припиняти провадження без рішення суду;
- 9) завершувати провадження у вигляді прийняття рішення щодо покарання або запобіжного заходу;
- 10) повноваження у адміністративних та цивільних справах;
- 11) повноваження у справах про банкрутство;
- 12) інші важливі повноваження [7, с. 2].

У Висновку від 19 червня 2020 року Вища рада судової влади висловила слушну позицію, що повне узгодження способу призначення та дисципліни прокурорів із методами роботи суддів, що працюють на засіданні, сприятиме зміцненню громадської довіри до суддів та прокурорів [8].

Таким чином, французька прокуратура є елементом виконавчої гілки влади та знаходиться у підпорядкуванні Міністерства юстиції. Поряд з цим, посада прокурора є тісно пов'язаною із посадою судді; прокурорів та суддів у

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Франції називають магістратами, вони отримують ідентичну фахову підготовку, що впливає із дотримання декларованого французьким законодавством принципу єдності судової системи. Однакове навчання для суддів та прокурорів сприяє можливості зміни функціонального призначення – із прокурорів у судді та навпаки. Зазначене є досить хорошою особливістю французької судової системи, оскільки сприяє збагаченню досвідом. Цікавим є і той факт, що прокурорів, котрі виконують повноваження щодо захисту у суді прав та свобод людини і громадянина, називають у деяких судових інстанціях адвокатами.

Література:

1. Михайленко О. Прокуратура Франції: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 2. С. 100-102.
2. Rapport fait au nom de la Commission d'enquête sur les obstacles à l'indépendance du pouvoir judiciaire. Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 2 septembre 2020. Paris. 2020. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/cejjustice/115b3296_rapport-enquete.pdf (date de la demande: 18.07.2021).
3. Un code de déontologie va encadrer les magistrats. Le Conseil supérieur de la magistrature (CSM) doit rendre public un recueil des obligations déontologiques des magistrats. 2010. URL: https://www.lemonde.fr/societe/article/2010/06/08/un-code-de-deontologie-va-encadrer-les-magistrats_1369624_3224.html (date de la demande: 18.07.2021).
4. François Molins et Jean-Louis Nadal: « Il est urgent de garantir l'indépendance statutaire des magistrats du parquet ». Le Monde. 2020. URL: https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/09/02/francois-molins-et-jean-louis-nadal-il-est-urgent-de-garantir-l-independance-statutaire-des-magistrats-du-parquet_6050629_3232.html (date de la demande: 18.07.2021).

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

5. Le double visage des procureurs de la République. Le Monde. 2020. URL: https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/09/18/le-double-visage-des-procureurs-de-la-republique_6052677_3232.html (date de la demande: 18.07.2021).
6. Tcherkessoff P. *Cohérence et légitimité du ministère public*, thèse de doctorat en droit privé soutenue le 30 juin 2015 à l'université Panthéon-Assas, ss la dir. de S. Tzitzis. § 25. P. 46.
7. Функції органів прокуратури у країнах Європи: інформаційна довідка, підготовлена Європейським науково-дослідницьким центром на запит народного депутата України. USAID. 12 с.
8. Publication de l'avis rendu par la formation plénière du Conseil supérieur de la magistrature. 2020. URL: <http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/actualites/publication-de-lavis-rendu-par-la-formation-pleniere-du-conseil-superieur-de-la> (date de la demande: 18.07.2021).

*Маркулинець А.А.
аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація як явище, яке є універсальним за своєю природою та характером, охоплює не лише глобальну економіку, фінанси та засоби масової інформації, де воно проявляється у найбільш розвиненій формі, а й в інших сферах суспільного життя, включаючи право. Водночас вплив глобальних факторів суттєво впливає на істотні та суттєві аспекти правової системи держави.

Очевидно, що глобалізація, з одного боку, є об'єктивним явищем, що існує у світовій реальності, а з іншого боку, розкривається як сукупність процесів, таких як універсалізація, стандартизація та уніфікація. Водночас ці процеси не виникли зараз, а були підготовлені цілим курсом попереднього розвитку людства, оскільки глобалізація-це багатовіковий природний процес розв'язання зв'язків та відносин. Питання наукового осмислення процесів вироблення та визнання загальнолюдських цінностей, включаючи універсальну концепцію прав людини, стають все більш актуальними. Питання збереження різноманітності та ідентичності культур окремих країн та народів, формування соціокультурних моделей прав людини та їх особливостей, питання національної ідентичності та суверенітету держав, морально-гуманістичні принципи прав людини, діалог культур і цивілізацій тощо, стають пріоритетними і жваво обговорюються в науковому середовищі.

Первинним елементом глобальної системи демократичних прав і свобод

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

в умовах демократичних тенденцій проголошується, насамперед, права особи. Сучасна концепція прав людини визначає і підтверджує це. Таким чином, на перший план виходить особа з такими характерними рисами, як власна думка, особливий характер сприйняття навколишньої дійсності, необхідність захисту основних прав від посягань та порушень. Як результат, закріплення первинних, невід'ємних прав і свобод в межах однієї особи відображає рівень демократії, що сформувався на етапі розвитку глобальної концепції людини захисту прав.

З моменту появи нового покоління прав і свобод існувала об'єктивна необхідність і природна потреба у їх поглибленому вивченні та осмисленні, і, найчастіше, важливо, співвідношення зі світовими правовими стандартами на кожному етапі розвитку суспільства. Такі стандарти з'явилися зовсім недавно, приблизно 60-70 років тому. Безумовно, варто згадати ООН як організацію, покликану запобігти порушенню природних прав людини. Так, перше покоління прав і свобод людини виникло в результаті кількох буржуазних революцій у Європі, які охоплювали переважно особисті та політичні права громадян. Серед них, зокрема: право голосу, свобода слова, совісті та віросповідання, рівність усіх перед законом, тощо.

Друге покоління прав і свобод, існування яких хронологічно обмежено до кінця XIX століття та першої половини XX століття, формується у концепції з більш гуманною системою цінності. Вона базується переважно на цінностях та постулатах, розроблених у рамках самодержавства з первинними основами демократії. А саме, дана концепція ґрунтується на неоліберальних поглядах на державу та правове життя держави загалом і громадянина зокрема. У той же час, друге покоління прав і свобод виявило тенденцію не протидіяти державі з можливістю її активної та різнобічної участі у забезпеченні прав і свобод, але для активної взаємодії з державою.

У другій половині 20-го століття сформувалося третє покоління прав і

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

свобод під назвою «колективні права». У цей період почав формуватися новий світовий порядок регулювання та гарантій прав і свобод людини. Як наслідок, у правовий каталог прав людини ввійшли такі правомочності, як право націй та народів на самовизначення, право на мир, право на економічний розвиток, право на здорове довкілля тощо. У третьому поколінні прав і свобод найбільш важливим є той факт, що держави, незважаючи на суверенітет, були зобов'язані регулювати та захищати ці права на всій території. Отже, третє покоління прав є свідченням усвідомлення людством інтересів як окремих суспільних груп, так і загалом людства в цілому. Початком формування цих інтересів стало розширення глобальних зв'язків, філософська рефлексія та переосмислення прав і свобод людини до сучасної, «глобалістичної» стадії їх розвитку [1, с.5].

В епоху глобалізації, на відміну від попередніх стадій суспільства, свобода означає здатність індивідів діяти відповідно до своїх бажань, а рівність передбачає становище індивідів у суспільстві, виражене в тому ж ставленні до засобів виробництва та здатність реалізувати політичні та громадянські права. «На цьому етапі розвитку концепції прав людини, у міру розвитку процесів глобалізації, відбувається вплив на правотворчу діяльність держав не лише з боку національної держави, соціальної, економічних та інших факторів, а також наднаціональних інститутів і процесів» [2].

Важливо відзначити, що реальність сучасного світу - це різноманітність цивілізацій, культури, релігії і, звичайно, їх протистояння. Дослідники виділяють європейську, ісламську, африканську, китайську та інші цивілізації, які дотримуються цінностей, що не завжди збігаються одна з одною. Так, професор Л.Х. Мінгазов в одній зі своїх робіт посилається на проведене дослідження «Аналіз 100 ціннісних парадигм у різних суспільствах західного та східного типу цивілізацій», які чітко показали, що Захід характеризується індивідуалізмом і захистом приватного сектора. Схід, навпаки, характеризується колективізмом та

захистом спільних інтересів [3].

Багато дослідників, насамперед представників неєвропейських країн, відзначають що більшість міжнародних документів містять виключно західні ідеї, які дозволяють змішувати право та політику. Деякі держави використовують свої історичні, релігійні та культурні особливості для обґрунтування тверджень про те, що права людини не можуть застосовуватися до них так само, як до інших держав. Так звані «неліберальні країни» вважають, що права людини відображають лише західний підхід до їх оцінки і не враховують національні традиції та культурні особливості. Це викликає сумніви щодо існування загальноприйнятих уявлень про права людини. «Цивілізаційні прагнення» християнського Заходу викликають протилежний ефект, наприклад, на мусульманському Сході, а також на інших регіональних, цивілізаційних, національних, етнічних та інших спільнотах. Так, американський політолог С. Хантингтон та його колеги скаржаться, що в останні роки після закінчення холодної війни «світ став набагато деструктивнішим і заплутанішим, ніж це було раніше», і передбачають, що ХХІ століття не виключає зіткнення цивілізацій та релігійні війни [4].

Глобалізація - це складний процес, який має й свої негативні сторони. «Для багатьох людей глобалізація означає руйнування традиційних засобів існування та місцевих громад та загрозу збереженню навколишнього середовища та культурного різноманіття. У міру того, як триває процес транскордонної взаємодії та взаємозв'язку, наростає дискусія не тільки про нерівність між країнами, а й про нерівність у країнах та їх вплив на людей, сім'ї та суспільство [5].

Так, можемо виділити наступні сфери, на які глобалізація справляє найбільший вплив у не зовсім позитивному аспекті. Зокрема, це можуть бути наступні аспекти:

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

- вплив глобалізації на культуру, зокрема, глобалізація являє собою виклик культурним та місцевим мовам. Недавні дослідження показують нам, що половина місцевих мов у світі, як очікується, зникне;

- глобалізація має серйозні наслідки для багатьох країн, що розвиваються. Ці наслідки тут проявляються в тому, що бідні суспільства в країнах третього світу не тільки залишаються далеко від вигоди від глобалізації, але й продовжують страждати від її лих, підводних каменів та нещастя. Тоді це сприяє закладенню основи несправедливості та соціальної нерівності, а також запобігає зростанню нових ринків у цих країнах, оскільки вони не здатні конкурувати з розвиненими ринками. Тут конкуренція здається нерівною, і її результат за будь-яких обставин залишається на користь сильних та тих, хто контролює міжнародні ринки. Отже, замість заповнення розриву між багатими та бідними, глобалізація у своїй нинішній формулі розширює цю прогалину;

- глобалізація та релігії. Хоча глобалізація може принести користь релігіям завдяки більш легкому обміну інформацією та різними думками щодо цих релігій, проте вона є джерелом шкоди багатьом релігійним та духовним цінностям. Глобалізація через свої культурні та інформаційні аспекти та сприяння споживчим моделям та цінністю корупції кидає виклик релігійним системам. Фактично, вони поступово замінюють ці цінності чисто світськими системами, в рамках яких певні релігійні цінності втрачать свій вплив на поведінку людей;

- глобалізація та мораль. Аморальний характер глобалізації стає ще більш серйозним, і її негативні наслідки в цьому контексті мають різні аспекти, зокрема, сприяння інтернаціоналізації злочинів, аморальне використання Інтернету тощо.

Однак, незважаючи на дані негативні аспекти глобалізації, хочу відмітити те, що безумовно глобалізація є можливістю, є тим інструментом, який з

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

легкістю може збагатити та розбудувати будь яке суспільство та державу, якщо ним мудро скористатися.

Література:

1. Tchinaryan E.O., Lutovinova N.V., Kuchenin E.S. Human Rights in The Context of Globalization. Propósitos y Representaciones, 8 (SPE2), e683. URL: <http://dx.doi.org/10.20511/pyr2020.v8nSPE2.683> (дата звернення 10.08.2021 р.);
2. Современные международные отношения: учебник под ред. А.В. Торкунова. М.: РОССПЭН, 2012. 584 с.
3. Мингазов Л.Х. Универсализм прав человека и культурное многообразие мира. Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. 2008. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/universalizm-prav-cheloveka-i-kulturnoe-mnogoobrazie-mira> (дата звернення 10.08.2021 р.);
4. Trundle R. Has Global Ethnic Conflict Superseded Cold War Ideology? Studies in Conflict and Terrorism, №1. 1996. P. 93–105;
5. Loshkarev, I., Lavrentyeva, M., Chinaryan, Y. (2018). Law as a social value, Economic and Social Development (Book of Proceedings). 34th International Scientific Conference on Economic and Social Development – XVIII International Social Congress (ISC-2018);

Маркулинець А.А.

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Продан В.І.

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ВІЛЬНОГО ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ В ПЕРІОД КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

11 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила COVID-19-інфекційну хворобу, спричинену новим коронавірусом-глобальною пандемією. Не маючи вакцин або засобів боротьби з хворобою, ВООЗ попросила уряди "вжити термінових та агресивних заходів для зупинки поширення вірусу".

Щоб подолати спалах COVID-19, уряди країн всього світу вжили жорстких заходів та обмежили свободу пересування своїх громадян. Кордони країн, штатів, провінцій, округів і міст у всьому світі закрилися. Локдаун та карантин перешкоджали переміщенню особи за межі дому. Людей змушували залишатися вдома, утримуватися від відвідування роботи чи школи. Також були закритими ресторани, магазини, офіси, музеї, дитячі майданчики, спортзали тощо. Крім того, були скасовані громадські зібрання, такі як релігійні служби, концерти, громадські та спортивні заходи. Урядові та представники охорони здоров'я також просили людей триматися на безпечній відстані один від одного,

коли виходили.

Так, ще в 1959 році Ханна Арендт зазначила, що з усіх конкретних свобод, які можуть прийти нам на думку, коли ми чуємо слово «свобода», свобода пересування історично є найдавнішою, а також найелементарнішою. Можливість йти туди, куди ми хочемо, - це прототип жесту свободи, оскільки обмеження свободи пересування споконвіку було передумовою поневолення [1, с. 2].

Свобода пересування - це право людини, яке охороняється внутрішніми законами та міжнародними договорами, включаючи Загальну декларацію прав людини (стаття 13) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 12). Обидва документи гарантують право кожного покинути будь-яку країну, включаючи свою країну, і повернутися до неї. Вони також захищають право кожного, хто законно перебуває у країні, вільно пересуватися на території цієї країни.

Водночас у статті 25 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожен має право на рівень життя, відповідний його здоров'ю та його сім'ї [2]. Крім того, стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнає право кожної людини на найвищий досяжний рівень здоров'я та просить уряди вживати заходів для запобігання загрозам здоров'ю населення та надавати медичні послуги тим, хто цього потребує [3].

Так, що стосується національного законодавства, то Конституція України в частині 1 статті 64 передбачає, що права та свободи особи можуть бути обмежені у випадках, які передбачені нею. А стаття 33 Конституції – регламентує інструментарій обмеження свободи пересування, а саме законодавчий акт [4].

Водночас, свобода пересування в країні регулюється також Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Україні», який передбачає вичерпний перелік випадків, за яких право на свободу вільного пересування може бути обмежена. Такими, зокрема, виступають: на приватних земельних ділянках, на прикордонних територіях, на окремих територіях та населених пунктах, в місцях, де існує ризик спалаху інфекційної хвороби тощо [5].

Разом з тим, на протязі недавнього часу, серед громадськості побутує така думка, що обмеження свободи пересування осіб на час спалаху коронавірусної інфекції відбулося незаконно, оскільки такі дії є правомірними лише в умовах воєнного або надзвичайного стану. Не можу погодитися з такою позицією, і у відповідь на свою позицію, наведу наступні аргументуючі фактори, які виступатимуть противагою на рахунок правомірного обмеження права особи на вільне пересування на час спалаху вірусу Covid-19:

1) *Сумнів щодо законності обмеження* відразу розвіюється положеннями, наведеними вище. Так, найбільш популярним є твердження, яке полягає в тому, що обмеження конституційних прав та свобод можливе лише в умовах воєнного або надзвичайного стану. Як ми бачимо, з вище наведених нормативних положень, такими підставами виступають не тільки ці два елементи, оскільки таке обмеження може відбуватися на основі Закону також. До того ж, слід врахувати те, що існує вичерпний перелік випадків, відповідно до яких таке обмеження буде вважатися правомірним; Разом з тим, слід додати, що Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [6] наділяє Кабінет міністрів України, серед іншого, правом на встановлення карантину, а також, відповідно, встановлення певних обмежень прав та свобод осіб, а також покладення на них додаткових обов'язків. З цього випливає те, обмеження, які були встановлені Постановою КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 р. № 641 є цілком правомірними [7];

2) Пропорційність та суспільна необхідність такого обмеження. Так, в категорії пропорційності існує досить тонка межа, переступивши за яку, те чи інше діяння, вже важко буде назвати правомірним. Що стосується правомірності обмеження пересування в умовах пандемії коронавірусу, слід зазначити, що ссилаючись як на міжнародну практику, так і на значні зусилля, які були прикладені урядом та службовцями, держава всіма силами намагалась протидіяти силі, з якою за останні роки не стикалась. Пандемія, викликана вірусною інфекцією Covid-19, поставила всіх у складне становище, і до моменту, як державою буде вироблено механізм протидії даному явищу, необхідним виявляється застосування всіх доступних засобів та процедур.

Отже, підсумовуючи, підкреслимо той факт, що обмеження права на вільне пересування під час пандемії вірусних інфекцій не доцільно вважати незаконним, або таким, що суперечить конституційним положенням.

Література:

1. Ilya Winham. Rereading Hannah Arendt's 'What Is Freedom?': Freedom as a Phenomenon of Political Virtuosity. *A Journal of Social and Political Theory*. Vol. 59, No. 131. 2012. P. 84-106.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. Голос України. 2008. № 236.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1996 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (дата звернення 10.09.2021 р.)

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003. № 1382-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
6. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000. № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000 р., № 29. Ст. 228
7. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020. № 641. *Офіційний вісник України*. 2020 р. № 63, Ст. 22;

Марцеляк О.

*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри конституційного права
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 р. ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

28 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла Основний Закон – першу Конституцію новітньої Української держави, що стало визначною подією в житті Українського народу після проголошення 24 серпня 1991 р. і затвердженого всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року Акту проголошення незалежності України. З прийняттям цього доленосного документа було не тільки закріплено правові основи незалежної України, а й враховано історичні прагнення Українського народу до цього, які виражалися ще у Конституції Пилипа Орлика, яку понад 310 років тому – 5 квітня 1710 року була укладено у Бендерах, що стала однією з перших європейських конституцій нового часу. У цьому документі ще на початку XVIII ст. були закладені демократичні принципи парламентаризму, поділу влади, захисту прав населення тощо, а держава уже тоді називалась Україною.

В подальшому демократичні традиції національного державотворення знайшло відображення у Конституції Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР), яку було прийнято 29 квітня 1918 року і яка утверджувала принцип верховенства парламенту, закріплювала, що уся влада в УНР «походить від народу» та інші демократичні

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
цінності державного будівництва.*

Можемо називати і інші акти такого характеру, які мали важливе значення для національного державного становлення і які стали підґрунтям для Основного Закону України. Таким чином, прийнята 28 червня 1996 року Конституція України спиралась «на багатовікову історію українського державотворення» і вона мала винятково важливе значення для української державності, активізувало процеси державотворення і правотворення. Тим самим Конституція України увійшла в суспільне життя як оберіг і важлива складова державності, демократії та соборності України і Основний Закон ознаменував собою важливий етап вітчизняного державотворення, який завершив процес становлення України як суверенної держави, яка має свій Основний Закон, законодавчо визначив трансформаційний перехід України від тоталітаризму до демократії, що мало винятково важливе значення для України того часу, активізувало процеси державотворення і правотворення на демократичних засадах.

Увібравши передовий досвід розвинутих демократичних країн у сфері конституціоналізму, гуманістичні цінності світової спільноти, найважливіші досягнення вітчизняної і зарубіжної наукової думки у галузі державотворення, Конституція України визначила стратегію подальшого розвитку української держави, чітко визначила баланс між інтересами та потребами держави, суспільства та окремої особистості, заклала підґрунтя формування організації і діяльності громадянського суспільства. І таким чином, як правовий акт вищої юридичної сили вона виступила фундаментом правової системи країни, її законодавства, визначальним чинником забезпечення державного суверенітету, консолідації українського суспільства, формування України як демократичної, правової, соціальної держави, стала політико-правовим документом програмного характеру, який націлів українське

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

суспільство, органи державної влади на відповідні демократичні реформи у сфері вітчизняного державотворення і організації громадянського суспільства.

Важливим фактором стало й те, що новий Основний Закон закріпив засади конституційного ладу України чим визначив основи її суспільного і державного устрою, інституціоналізував нову конструкцію влади, яка ґрунтується на її поділі на законодавчу, виконавчу і судову (причому органи законодавчої, виконавчої та судової влади є незалежні і здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України), чітко окреслив механізм державної влади та повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Цінність Конституції України й в тому, що вона конституювала демократичні засади правового статусу людини і громадянина, визначила моральні, політичні, економічні та правові орієнтири у сфері регулювання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина в Україні, встановила конституційні гарантії здійснення прав та свобод людини і громадянина, визначила форми здійснення народовладдя в Україні.

Акумулювавши основні ідеї здійснення державної політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя Конституція України при цьому заклала серйозні підвалини для розвитку і зміцнення демократичної, правової і соціальної держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Через зміст ст. 3 Конституції проводиться світоглядна гуманістична ідея про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність і це є головним її обов'язком.

В цьому ж аспекті цінна ст. 5 Конституції України, яка визначає, що Україна є республікою і Український народ є носієм суверенітету та єдиним

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

джерелом влади, яку він здійснює безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; ніхто не може узурпувати державну владу.

Конституція України гарантує місцеве самоврядування, регулює територіальний устрій нашої країни, визначає, що державною мовою в Україні є українська мова і держава має забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, при цьому в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин.

На конституційному рівні визнається принцип верховенства права, який тісно поєднується з принципом верховенства закону через закріплення в ст. 8 Основного Закону положення, що Конституція України має найвищу юридичну силу і відповідно закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй.

Конституційною основою внутрішньої політики виступають також консолідація та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; гарантування принципу політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності в Україні, коли жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова, заборонена цензура і держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України; забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. На конституційному рівні закріплене положення і про те, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу,

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу; кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; власність зобов'язує і вона не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству; держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави тощо.

Натомість засадами зовнішньої політики України, згідно Конституції України, є задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави; забезпечення національних інтересів України, її безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права, основним джерелом яких є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Як визначено Конституцією (ст.9), ці договори є частиною національного законодавства України.

Закріпивши ці та інші положення, наприклад, щодо державних символів України, Конституція України заклала правові підвалини української державності, її соціально-економічного і політичного вибору, засвідчила про досягнення державою та суспільством єдності у погляді майбутнього України та Українського народу, виступила установчим правовим актом не лише тогочасних, а і майбутніх демократичних перетворень у суспільстві, основою його консолідації.

В цілому Конституція України виступила фундаментальною основою вітчизняної правової системи і подальшого розвитку національного законодавства. Виходячи з її змісту, на основі і у відповідності з нею було підготовлено і прийнято цілий ряд законів, спрямованих на утвердження

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

української державності – про більшість органів державної влади та інші інститути держави: про Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункову палату, вибори народних депутатів України, вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, судоустрій і статус суддів, місцеві державні адміністрації, місцеве самоврядування, Державний Прапор України, Державний Гімн України, громадянство, політичні партії в Україні тощо.

Отже, можемо стверджувати, що Конституція України 1996 року не тільки правовий акт, який закріплює основні базові засади розвитку української держави і суспільства – конституційний лад, правовий статус людини і громадянина, організацію і функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, територіальний устрій України, що поширює свій вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, причому цей вплив має ідейно-політичний, морально-психологічний та юридичний характер, але і важливий установчий акт формування української державності, завданням якого є не тільки досягнення конкретного правового результату, бажаної поведінки суб'єктів конституційно-правових відносин, але й досягнення конституційних цілей та інтересів шляхом побудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і правової держави.

Водночас не можна залишити поза увагою той факт, що сьогодні у суспільстві внаслідок як внутрішніх, так і зовнішніх чинників виникла необхідність системної модернізації Конституції України, яка має дати початок новій історії України. Це пов'язано з цілим рядом чинників: розвиток українського суспільства, реформування його політичної системи, сучасні процеси глобалізації і міждержавної інтеграції у світі, децентралізація публічної влади і пов'язане з цим вдосконалення форми державного правління, перерозподіл конституційних повноважень між основними владними

інституціями, вдосконалення адміністративно-територіального устрою України тощо.

Це ставить на порядок денний питання проведення в нашій країні конституційної реформи, яка має бути спрямована на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, модернізацію існуючої системи управління, удосконалення механізму публічної влади, територіального устрою, правового статусу людини і громадянина. Виходячи з твердження відомого професора Джованні Сарторі, який сказав, що «конституції якоюсь мірою схожі на двигуни, тобто механізми, що повинні “працювати” і які повинні забезпечити визначений результат» [1, с. 29-30], вітчизняна конституційна реформа має стати правовою основою зміни і модернізації форми та змісту існуючих суспільних відносин. Вона повинна бути всеосяжною, системною, повною, відбуватися чітко в рамках приписів розділу XIII Конституції України і мати наслідком напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону України, з урахуванням досягнень та тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму, вироблених світовою спільнотою демократичних цінностей, закріплення положень, які відповідають реальному стану розвитку Української держави і суспільства, передбачаючи при цьому модернізацію національного механізму публічної влади, територіального устрою, визначаючи демократичні засади взаємовідносин держави і людини, суспільства і держави, людини і суспільства, які будуть спрямовані на формування України як демократичної, правової, соціальної держави. Конституційна реформа має відбуватися в рамках приписів розділу XIII Основного Закону України з метою набуття легітимності конституційних новацій. Легітимність конституційного процесу і конституційних положень – це необхідні умови легітимності самого Основного Закону України.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

При цьому хочемо наголосити, що Україні та Українському народу уже потрібна Конституція, яка повинна врахувати не тільки кращі здобутки вітчизняної політико-правової спадщини та сучасного західноєвропейського конституційно-правового досвіду і буде гарантувати незворотність демократичного розвитку країни, а конституція, яка стане дієвим інструментом захисту України від зовнішньої військової агресії, яка має місце сьогодні, убезпечить її від загроз і викликів в умовах глобалізації, кліматичних змін, кризи сучасної держави, міжнародного тероризму, який став загрозою міжнародній безпеці та світовому правопорядку. Саме тому, в основу функціонування майбутньої конституційної моделі організації публічних відносин мають бути закладені інтегральні підходи до розуміння місця людини в соціумі та взаємодії людини із суспільством та державою. Синергія такого підходу має вивести Україну на якісно новий рівень суспільного розвитку, забезпечити кожному українцю гідне сучасної людини життя, а всьому Українському народові належне місце в майбутньому оновленому світі.

Література:

1. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів / пер. з 2-го англ. вид. / Дж. Сарторі. К., 2001. 224 с.

Марченко М.В.

*кандидат юридичних наук,
провідний експерт з
конституційного та виборчого права
Асоціації Українських правників*

АКСІОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Сучасна демократична держава апіорі зобов'язана мати належний інструментарій захисту прав людини від протиправного втручання з боку публічної влади та інших суб'єктів. Це зумовлює потребу в особливій увазі до національного механізму захисту прав людини з боку наукової спільноти та громадянського суспільства.

У цьому контексті на спеціальну увагу заслуговують питання пов'язані з конституційним контролем з врахуванням його ключової ролі в національному механізмі захисту прав людини на сьогоднішньому етапі.

Постмодерний дискурс ставить цілий ряд відносно нових викликів для забезпечення ефективності національного механізму захисту прав людини.

У цьому контексті, набуває праксіологічного значення питання аксіологічних векторів модернізації національного механізму захисту прав людини та ключового для його ефективності - конституційного контролю в Україні. Відповідні аксіологічні маркери доцільно вбачати в ключових засадах демократичного конституційного ладу, закріплених в розділах I та II Конституції України. Зокрема, доцільно розглянути їх через призму положень

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

ст. 1,3,8, 22 та 55 Конституції України. Відповідні положення Конституції України закладають основи для функціонування людиноцентристської правової ідеології в нашій державі.

Відповідно, раціональним є розглядати людиноцентристську правову ідеологію у якості детермінанти для модернізації національної моделі конституційного контролю в Україні. За такого аксіологічного підходу до вдосконалення національної моделі конституційного контролю - ключовою спрямованістю процесу модернізації має виступати підсилення ефективності національного механізму захисту прав людини через забезпечення додаткових можливостей індивіду у захисті фундаментальних прав людини.

Слід відзначити, що такий підхід повною мірою вкладається в еволюцію європейської (австрійської) моделі конституційного контролю, на якій заснована чинна українська національна модель конституційного контролю. Європейська (австрійська) модель конституційного контролю пройшла динамічну еволюцію від зосередження на розгляді конституційних спорів між гілками державної влади до захисту фундаментальних прав людини через призму інституту конституційної скарги.

Сьогодні Конституційний Суд України перебуває в процесі становлення власної інституційної незалежності та деполітизації своєї діяльності.

Це зумовлює потребу у зверненні до уставленої в країнах сталої демократії тенденції аксіологічної модернізації національних моделей конституційного контролю через призму захисту основоположних прав людини. Отже, цілком логічною виступає модернізація української національної моделі конституційного контролю на засадах людиноцентристської правової ідеології з метою підвищення реальної ефективності національного механізму захисту прав людини.

Такий аксіологічний вектор модернізації національної моделі конституційного контролю потребує внесення змін до Конституції України спрямованих на:

- 1) зміну національної моделі інституту конституційної скарги з нормативної на повну;
- 2) модернізацію моделі дії рішення конституційного суду з акцентом на прямому відновленні правового становища особи фундаментальні права якої було порушено застосуванням неконституційного нормативно-правового акту в остаточному судовому рішенні.

Перехід від нормативної до повної моделі національної моделі інституту конституційної скарги спрямовано на підвищення ефективності захисту фундаментальних прав людини через запровадження можливості визнання неконституційними індивідуальних нормативно-правових актів, застосованих до особи в остаточному судовому рішенні. З врахуванням наявності в Україні пострадянської тенденції до врегулювання важливих суспільних відносин на рівні підзаконних нормативно-правових актів – запровадження можливості індивіда оскаржити конституційність індивідуального нормативно-правового акту є надзвичайно важливою для захисту фундаментальних прав людини.

Вдосконалення національної моделі дії рішення органу конституційного контролю - має сприяти ефективності національного механізму захисту прав людини через швидке відновлення правового становища особи, чії права були порушені внаслідок застосування неконституційного нормативно-правового акту.

Медвідь А.Б.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії держави і права
Львівського торговельно-економічного університету
м. Львів, Україна*

КОНВЕНЦІЙНА ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ФОРМИ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОСОБІ ПРО МОТИВИ ЇЇ АРЕШТУ ЧИ ЗАТРИМАННЯ

Україна, як одну із своїх головних цілей, визначила побудову держави на засадах верховенства права та гарантування і забезпечення прав та свобод людини. Водночас, одним із найбільш важливих та невідчужуваних прав людини є право на свободу та особисту недоторканність, яке гарантоване як статтею 29 Конституції України [1], так і статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2] (надалі - Конвенція). З огляду на це, актуальним є компаративістське дослідження положень Конвенції та Конституції України щодо регламентації форми надання інформації особі про мотиви її арешту чи затримання.

У цьому контексті, перш за все зауважимо, приписи пункту 2 статті 5 Конвенції та частини четвертої статті 29 Конституції України, кореспондуються за юридичним змістом, однак, містять як спільні риси, так і певні відмінності. Зокрема, пункт 2 статті 5 Конвенції наголошує: «кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього» [2]. Тоді, як частина 4 статті 29 Конституції України (з врахуванням змін, внесених Законом № 1401-VIII від 02.06.2016 р. [3]) вказує, що «кожному заарештованому чи

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника» [1].

Оцінюючи значення наведених приписів, слід вказати що Європейський суд з прав людини (надалі ЄСПЛ) здійснюючи тлумачення юридичного змісту пункту 2 статті 5 Конвенції неодноразово наголошував на його важливості та вказував (у тому числі і у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [4, п. 208]) що цей пункт «містить первинну гарантію того, що будь-якій заарештованій особі повинно бути повідомлено про причини позбавлення її свободи, що є невід'ємною частиною системи захисту, яка передбачена статтею 5», оскільки за таких умов, особа «...може, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду, щоб оскаржити законність свого ув'язнення відповідно до статті 5 § 4» (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» [5, п. 50] та рішення у справі «Чонка проти Бельгії» [6, п. 50]).

Поряд із цим зауважимо, що хоча припис частини 4 статті 29 Конституції України і містить додаткові процесуальні гарантії для захисту прав затриманого, а саме: «обо'язкове роз'яснення його прав та надання можливості захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника», проте не передбачає такої обов'язкової умови як повідомлення особі саме «зрозумілою для неї мовою», про мотиви арешту чи затримання, яка закріплена пунктом 2 статті 5 Конвенції.

Відзначаючи важливість цього положення Конвенції, ще Європейська комісія з прав людини у своєму рішенні від 7 лютого 1967 року у справі «Делькур проти Бельгії» наголошувала: «коли ордер на арешт, у випадку його наявності, написаний мовою, яку заарештований не розуміє, вимоги статті 5 § 2 будуть дотримані під час подальшого допиту, в процесі якого йому повідомлять причини арешту, зрозумілою для нього мовою» [7]. ЄСПЛ у рішенні у справі

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

«Шамаєв та інші проти Грузії і Росії» децю доповнив вказане положення і вказав: «однак, у ситуаціях, коли з цією метою залучають перекладача, влада повинна забезпечити, щоб прохання щодо перекладу було сформульовано ретельно і чітко» [8, п. 425]. У цьому контексті також варто пригадати, що остаточним рішенням Європейського суду з прав людини в справі «Новак проти України» винесеним у 2011 році [9], до переліку порушень було віднесено і порушення статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції, яке, з-поміж іншого, полягало у винесенні суб'єктом владних повноважень постанови мовою, яку заявник не розумів.

Можна припустити, що цей факт певним чином посприяв включенню вище зазначеної вимоги до припису пункту 4 статті 208 чинного Кримінального процесуального кодексу України 2012 року [10], який закріплює зобов'язання уповноваженої службової особи, що здійснила затримання особи, негайно повідомити затриманому саме «зрозумілою для нього мовою» підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється. Проте, подібне положення відсутнє, у частині 1 статті 261 Кодексу України про адміністративні правопорушення [11], яка визначає вимоги до змісту протоколу про адміністративне затримання особи.

Водночас, обґрунтованість та важливість саме конституційного закріплення припису щодо повідомлення заарештованій чи затриманій особі, обов'язково, зрозумілою для неї мовою, підстав позбавлення свободи та інформації стосовно висунутих обвинувачень та її процесуальних прав, серед іншого, підтверджується і включенням такої вимоги до Проекту про внесення змін та доповнень до Розділу II чинної Конституції України, розробленого у 2015 році Робочою групою Конституційної Комісії, очолюваною професором В. Г. Буткевичем [12].

Тому, враховуючи наведену практику тлумачення та застосування Європейським судом з прав людини припису пункту 2 статті 5 Конвенції, на

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

нашу думку є всі підстави вказувати на неможливість забезпечення належних первинних гарантій захисту права особи на свободу та особисту недоторканність без повідомлення їй, саме зрозумілою для неї мовою, необхідного обсягу достатньої інформації про причини її затримання. Оскільки, у протилежному випадку, внаслідок відсутності розуміння особою причин, через які її було позбавлено волі, така особа фактично позбавляється можливості ефективно використати власне право на невідкладний розгляд справи щодо правомірності взяття її під варту.

З огляду на це, доходимо висновку щодо доцільності доповнення припису частини 4 статті 29 Конституції України, положенням про те що кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено «зрозумілою для нього мовою» про мотиви арешту чи затримання. Вказане доповнення не лише сприятиме додатковій уніфікації приписів частини 4 статті 29 Основного Закону України та пункту 2 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але й забезпечить конституційну регламентацію належного обсягу первинних гарантій захисту права особи на свободу та особисту недоторканність.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950р. Офіційний вісник України від 16.04.1998 р., № 13, № 32 від 23.08.2006, стор. 270.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 7. стаття 532.
4. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України». Заява № 42310/04. Рішення від 21 квітня 2011 року. Європейський суд з прав людини. Офіційний вісник України від 21.11.2011 р., № 88, стор. 188, стаття 3225.
5. Case of Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom. Application no. 12244/86; 12245/86; 12383/86. Judgment Strasbourg 30 August 1990. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57721>
6. Справа «Чонка проти Бельгії». Заява № 51564/99. Рішення від 15 січня 2002 року. Європейський суд з прав людини. URL:[file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20\[Ukrainian%20Translation\].pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20[Ukrainian%20Translation].pdf)
7. Case of Delcourt v. Belgium. Application no. 2689/65. Judgment of 01 October 1968. The European Commission of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73421>
8. Справа «Шамаяєв і 12 інших проти Грузії та Росії» (Shamayev and 12 others v. Georgia and Russia) / Вибрані справи Європейського суду з прав людини. Випуск V. URL:<http://unhcr.org.ua/attachments/article/611/CASE%20OF%20SHAMAYEV%20AND%20OTHERS%20v.GEORGIA%20AND%20RUSSIA%20%20Ukrainian%20Translation.pdf>
9. Справа «Новак проти України» (Заява № 60846/10) (Рішення від 31 березня 2011 року). Європейський суд з прав людини. URL:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

<http://old.minjust.gov.ua/file/1551.docx>

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9 - 10. – стор. 475. - стаття 88.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України, Закон від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. - № 51. – стаття 1122

12. Конституційна комісія: Проект Розділу II Конституції України. Конституція і права людини. 17.07.2015. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1437126686#menu>

Менджул М.В.

*докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДОГОВІР ПРО ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ФАКТИЧНИХ СОЮЗІВ

В умовах офіційної статистики про зростання кількості фактичних союзів в ЄС та Україні, безумовно держави повинні гарантувати для них правову визначеність.

Договір про партнерство традиційно розглядали у контексті сімейних відносин як спосіб правової формалізації насамперед одностатевих фактичних союзів. Проте, на нашу думку, його мають право укласти і особи протилежної статі, що проживають у фактичних шлюбних відносинах.

Серед європейських держав нема консенсусу у питанні формалізації одностатевих союзів, – є країни, що дозволяють укласти і одностатевий шлюб і партнерство (наприклад, в Нідерландах, Бельгії, Франції тощо), а є держави, які після надання права на укладення одностатєвого шлюбу, не дають права на укладення одностатєвого партнерства (наприклад, в Данії, Німеччині, Норвегії, Швеції, Фінляндії та інших державах). [1, с. 228-229]

Досі такі європейські держави забороняють укласти одностатєві шлюби і дозволяють реєструвати тільки партнерства: Греція, Естонія, Італія, Кіпр, Ліхтенштейн, Монако, Словенія, Хорватія, Чеська Республіка, Чорногорія, Угорщина.

Щодо практики ЄСПЛ, то саме рішення у справі «Oliari and others v.

Italy» є ключовим у питанні права одностатевих партнерств на формальне визнання їх союзів. [2] Саме після цього рішення, Італія змінила національне законодавство та передбачила право одностатевих пар на реєстрацію партнерств. У справі «Orlandi and others v. Italy» предметом оскарження стало невизнання італійською владою одностатевих шлюбів, укладених закордоном. [3] Вказане провадження зумовило внесення у 2017 року змін до італійського законодавства та надання права одностатевим парам, які уклали шлюб або цивільне партнерство (інший аналогічний союз) закордоном, здійснити реєстрацію їх шлюбу (союзу) як партнерства в Італії.

Доволі цікавим є французький досвід щодо регулювання договору про партнерство. ЦК Франції (стаття 515-1) дозволяє укласти договір партнерства двом повнолітнім особам, різної (або однієї статі) для організації їхнього спільного життя. Стаття 515-2 ЦК Франції встановлює, що партнерство буде не дійсним, якщо воно укладене між: родичами (висхідними і низхідними прямими лініями споріднення, між родичами до третього ступеня споріднення включно); двома особами, з яких принаймні одна перебуває у шлюбі; двома людьми, принаймні один з яких уже пов'язаний договором про цивільне партнерство.

Відповідно до статті 515-3 ЦК Франції для укладення партнерського договору особи звертаються до реєстратора муніципалітету за місцем їх спільного проживання або одного з них. Він має перевірити зміст договору та зареєструвати. Крім того, посвідчити та зареєструвати партнерський договір може нотаріус, а якщо укладення договору відбувається закордоном і стороною є громадянин Франції – також можуть посвідчити дипломатичні та консульські представники.

Стаття 515-5 ЦК Франції регулює питання спільної та окремої власності партнерів. Так, майно набуте до укладення договору є окремою власністю, а після договору – спільною, якщо тільки один із партнерів не може доказати, що

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

річ належить йому на праві власності особисто. У договорі про партнерство особи можуть передбачити передання особистого майна у спільну власність. Партнери можуть договорами також врегулювати поділ майна та управління ним. [4]

Договір про партнерство припиняється внаслідок смерті одного з партнерів або укладення шлюбу. Реєструє припинення нотаріус або реєстратор муніципалітету. Договір про партнерство може бути розірваний за спільною згодою обох партнерів чи ініціативою одного з них. Розірвання договору про партнерство у Франції теж підлягає реєстрації.

Таким чином, договір про партнерство може бути ефективним правовим регулятором відносин партнерів у фактичних союзах. При удосконаленні українського законодавства щодо правової регламентації договору про партнерство варто запозичити позитивний досвід Франції і встановити правові засади, порядок укладення та реєстрації договору про партнерство, вимоги до сторін, форми договору, його істотних умов, а також визначити порядок припинення договору.

Література:

1. Менджул М.В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші. 2019. 420 с.
2. Oliari and others v. Italy. Applications nos. 18766/11 and 36030/11, 21 July 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-156265%22%5D%7D> (Last accessed: 14.08.2021).
3. Orlandi and others v. Italy. Applications nos. 26431/12; 26742/12; 44057/12 and 60088/12, 14 December 2017. URL:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-179547%22%5D%7D> (Last accessed: 15.08.2021).

4. Code civil. URL:

<https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/> (Last accessed: 19.08.2021).

*Мішина Н.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: КОНСТИТУЦІЙНО-АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Термін «громадянське суспільство» не застосовується в Основному Законі, хоча при законопроектних роботах відповідні пропозиції висловлювалися. Так Постанова Верховної Ради УРСР «Про Концепцію нової Конституції України» від 19 червня 1991 р. передбачала, що «основним об'єктом конституційного регулювання є відносини між громадянином, державою і суспільством. Регулювання Конституцією цих, а також інших відносин спрямоване на забезпечення умов життя, гідних людини, формування громадянського суспільства». За концепцією, громадянському суспільству мав бути присвячений розділ 3. «Громадянське суспільство і держава». Важливо, що цей розділ було розміщено одразу після розділу 1 «Загальні положення» і розділу 2, який закріплював права і свободи людини та громадянина. Розміщення розділу, що закріплює основи побудови громадянського суспільства в державі перед розділами, присвяченими окремим органам державної влади, указує на пріоритети авторів концепції, а у випадку створення і прийняття Конституції за концепцією – указувало б і на пріоритети самої держави.

На думку авторів концепції, цей розділ повинен був містити 14 розділів, серед яких слід особливо відмітити главу «Загальні положення», яка б, імовірно, містила визначення громадянського суспільства й основні принципи його

взаємодії з державою. Автори концепції наголошували, що «Конституція Республіки має закріпити основи формування, розвитку і захисту громадянського суспільства, визначити засади його взаємозв'язків із державою. Вона, зокрема, повинна проголосити пріоритет громадянського суспільства над державою, яка забезпечує умови нормального його функціонування» [1]. Крім того, планувалося передбачити окрему главу, присвятивши її громадським об'єднанням.

Стосовно включення Розділу 3. «Громадянське суспільство і держава» до Концепції Конституції Л. П. Юзьков зазначав: „Цей розділ, скажемо прямо, неоднозначно сприймається, але укладачі все-таки підтримують ідею закріплення основних вимог до громадянського суспільства. Ставиться завдання таким чином, щоб громадянське суспільство підпорядкувати людині. А державу – суспільству і людині. А не навпаки, як це десятиліттями було у нас: і суспільство, і людина – для держави. У цьому розділі закріплено важливий принцип: держава не втручається у справи суспільства і людини, а лише за дорученням народу здійснює правове регулювання суспільних відносин, забезпечує належний порядок у суспільстві” [2].

Пропозиція щодо включення до Конституції розділу „Громадянське суспільство” не знайшла підтримки в 1996 р. Нова Конституція України, незважаючи на те, що вона розглядається і як договір між державою і суспільством, концентрується переважно на державі. Що ж до суспільства, то йому приділяється значно менше уваги, а громадянському суспільству – відповідно, ще менше. В Основному Законі навіть не використовується термін „громадянське суспільство”.

Така „відсутність” громадянського суспільства при здійсненні законодавцем конституційного регулювання найважливіших правовідносин значно гальмує розвиток в Україні як громадянського суспільства в цілому, так і

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

його окремих інститутів, багато з яких або взагалі не згадуються в Основному Законі, або згадуються, але досить поверхово (наприклад органи самоорганізації населення).

Таким чином, є підстави вважати, що в процесі конституційної реформи буде доречним та ефективним внесення відповідних змін та доповнень до чинної Конституції. Це, у свою чергу, приверне увагу як законодавця, так і вчених, а також усіх членів громадянського суспільства до пошуків розвитку цього необхідного на сучасному етапі інституту. Усі нові редакції Конституції України, які було розроблено в останні роки, дедалі більше зосереджують увагу на регламентації основ створення й діяльності органів публічної влади, і в першу чергу державних органів. Норм, присвячених інститутам громадянського суспільства, у порівнянні із чинною Конституцією, у проектах значно менше.

Література:

1. Про Концепцію нової Конституції України: Постанова Верховної Ради УРСР від 19 червня 1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 35. Ст. 466.
2. Юзьков Л. П. Міжнародний симпозіум „Конституція незалежної України”, 3–5 липня 1992 року, Київ / Під заг. редакцією С. Головатого. К., 1992. С. 163–171.

Нечипорук Г.Ю.

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

СТАНДАРТИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Протягом століть вчені сперечалися про те, чи право власності створюється державою чи виникає незалежно від неї як предмет природного права. Вестфальський мир 1648 р., що започаткував сучасну правову систему держав, продемонстрував перемогу позитивістського підходу. З цієї точки зору, права власності існують лише в тій мірі, в якій вони регламентуються законодавством конкретної нації. Фундаментальним приписом міжнародного права є те, що кожна нація має суверенітет над своєю власною територією. Логічним наслідком цієї точки зору є те, що кожна нація має право приймати власні закони щодо заселення та використання цієї території приватними суб'єктами, включаючи закони, що регулюють права власності.

За такого підходу суверенітет і власність нерозривно переплетені. Права власності створюються та визначаються лише національним законодавством. Таким чином, міжнародне право традиційно не впливає на права власності, за винятком кількох конкретних ситуацій. Незважаючи на переважання позитивізму, теорія про те, що право власності виникає з природного права, зберігалася.

Так, Джон Локк проголосив, що «Закон природи стоїть як вічне правління перед всіма людьми, законодавцями, а також іншими». Згідно з цією

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

точкою зору, держави були утворені з метою захисту раніше існуючих природних прав, включаючи право власності. У певному сенсі це природне формулювання закону можна розглядати як міжнародне право, оскільки воно витісняє національне право і розглядається як універсальний стандарт [1].

Натхненна Локком та іншими теоретиками природних прав, Декларація прав Вірджинії 1776 р. проголосила, «що всі люди володіють конкретними невід'ємними правами, котрих, коли вони «вступають у стан соціуму, вони не можуть ... лишитися або позбавити їх нащадків, включаючи засоби набуття та володіння власністю» [2].

Хоча пізніша Декларація незалежності згадувала «прагнення до щастя як невід'ємне право, не згадуючи конкретно про власність, ймовірно, Томас Джефферсон мав намір цим широким формулювання охоплювати також право власності [3].

У свою чергу, досліджувані американські акти вплинули на розробку Декларації прав людини та громадянина Франції 1789 р. Стаття 2 Декларації охарактеризувала «власність» як одне з чотирьох природних та невідчужуваних прав людини. Зміст права було викладено у статті 17, який полягав у тому, що власність є недоторканим і священним правом, ніхто не може бути позбавлений її, за винятком випадків, коли суспільна необхідність, визначена законом, чітко вимагатиме цього, і тільки за умови, що власнику була раніше і справедливо відшкодована вартість такого майна [4].

Так, рух до вироблення міжнародних стандартів у сфері права власності починається наприкінці ХХ ст., коли інститут права власності отримує широке розповсюдження внаслідок переходу ряду держав до принципу відкритості в організації суспільного та державного ладу.

Таким чином, вперше право власності було закріплено у статті 17 Загальної декларації прав людини від 1948 року, яка гарантувала право кожному

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

володіти майном як окремо, так і разом з іншими, а також зазначала гарантію щодо неприпустимості необґрунтованого позбавлення майна [5].

Право на захист моральних та матеріальних інтересів, пов'язане з будь-якою науковою, літературною чи художньою творчістю, автором якої є особа, відноситься до переліку прав кожної особи, що відповідним чином, закріплено у пункті 2 статті 27 Загальної декларації, пункті 1 статті 15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Тобто, в даному випадку Загальна декларація проголошує, а Пакт закріплює права власності, що впливають з інтелектуальної діяльності [6].

Окремі норми щодо захисту прав власності відображені в нормах міжнародного гуманітарного права. Відповідно до статті 53 Женевської конвенції 1949 року про захист цивільних осіб під час війни «забороняється знищення рухомого та нерухомого майна, будь то індивідуальне чи колективне майно, за умови, що це не є абсолютно необхідним для військових операцій» [7]. Стаття 13 Конвенції про права біженців від 1951 року [8] та Конвенції про статус апатридів від 1954 року [9] вказують на те, що біженцям та апатридам надаються рівні та, можливо, більш вигідні умови, ніж ті, що використовуються іноземцями для придбання рухомого та нерухомого майна. Статті 14 обидвох Конвенцій прирівнюють біженців та апатридів до громадян країни перебування стосовно захисту їх авторських та промислових прав.

Стаття 5 Міжнародної конвенції 1965 року про ліквідацію всіх форм расової дискримінації зазначає, що держави-учасниці Конвенції зобов'язуються заборонити та усунути расову дискримінацію стосовно реалізації таких прав, як право володіння на майно, як одноособово, так і разом з іншими» [10].

Міжнародна конвенція про охорону прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей від 1990 р. у статті 15 передбачає, що трудівник-мігрант та члени його сім'ї не можуть свавільно позбавлятися власності, якою вони

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

володіють індивідуально або спільно з іншими особами. Важливим є те, що ця ж стаття закріплює право на справедливу і належну компенсацію, якщо майно трудового мігранта або члена його сім'ї буде експропрійовано [11].

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. у статті 15 проголошує, що жінки мають рівні права поряд з чоловіками. А п.1 статті 16 містить гарантію щодо рівного права подружжя щодо володіння, користування та розпорядження майном як безоплатно, так і за плату [12].

На рівні ООН було прийнято ще низку Декларацій, положення яких містили гарантії щодо права власності, зокрема, Декларація про права інвалідів 1975 р., Декларація соціального прогресу та розвитку 1969 р. тощо [13, с.517].

Що стосується європейських гарантій права власності, то Європейський Союз розпочав уніфікацію законодавства щодо права власності у рамках загальної уніфікації цивільного законодавства з кінця ХХ ст. Першоосною тут стала Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року [14] та Протокол № 1 до Конвенції від 1952 року, стаття 1 якого містила гарантію щодо права кожного на повагу до свого майна, а також окреслення кола гарантій приватних осіб у випадках втручання держави у їх права [15].

Таким чином, можемо стверджувати, що міжнародні стандарти права власності мають досить довгий та тернистий історичний шлях, однак їхнє значення для механізму правового регулювання права власності неможливо переоцінити, оскільки вони служать орієнтирами, гарантіями при вирішенні спірних питань на національних рівнях.

Література:

1. John Locke. Two treatises of Government 358 (Peter Haslett ed., student ed. 1988) (3d ed. 1698);

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

2. The Virginia Declaration of Right. URL: <https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/VirginiaDeclaration.pdf> (дата звернення 01.08.2021 р.);
3. Declaration of Independence. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> (дата звернення 01.08.2021 р.);
4. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, 1789. URL: https://constitutionnet.org/sites/default/files/declaration_of_the_rights_of_man_1789.pdf (дата звернення 01.08.2021 р.);
5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. *Голос України*. 2008. № 236.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 року. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 01.08.2021 р.);
7. Конвенція ООН про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. № 995_154. *Офіційний вісник України*. 2013 р. № 27. Ст. 370;
8. Конвенція ООН про статус біженців від 28.07.1951 р. № 995_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення 01.08.2021 р.);
9. Конвенція ООН про статус апатридів від 28.09.1954 р. № 995_232. *Офіційний вісник України*. 2013 р. № 51. Ст. 450;
10. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965 року. № 995_105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення 01.08.2021 р.);
11. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей від 18.12.1990 р. № 995_203. URL:

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення
01.08.2021 р.);

12. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 року. № 995_207. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 01.08.2021 р.)
13. Котляр О.І. Регулювання права власності за міжнародним правом. *Форум права*. 2012. №4. С.515-520;
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
15. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 року. № 994_535. *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 32. Ст. 453;

Ноняк М.В.

кандидат економічних наук

ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОЇ ПРИРОДИ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Демократичний конституційний лад заснований на принципах Верховенства права та правової держави передбачає апіорну обмеженість носіїв публічної влади фундаментальними права індивіда при реалізації наданих їм законом повноважень. Таке обмеження має місце і у випадку з правовим феноменом дискреційних повноважень. Слід погодитися з позицією М.Марченка, що Конституція України закладає аксіологічні засади конституційно-правового статусу органів публічної влади. [1.25]. У вигляді таких засад доцільно розглядати загальні засади конституційного ладу. Сьогодні через викликане технологічним прогресом певне розширення регулятивної діяльності публічної влади досить гостро постає питання меж такої діяльності і рамок дискреції носіїв публічної влади. Для визначення цих меж важливе значення мають аксіологічні засади діяльності органів публічної влади закладені конституціонодавцем.

Системний правовий аналіз норм Основного закону демонструє, що такими можна вважати положення ст. 1, 2, 3, 8, 22, 55 та ін Конституції України. Відповідні норми Основного закону закладають ключовим вектором діяльності публічної влади захист фундаментальних прав індивіда. Отже, розглядаючи межі регулятивної діяльності сучасної української держави та спрямованих на її забезпечення дискреційних повноважень носіїв публічної влади слід вбачати

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

рамку захисту фундаментальних прав людини. Конкретизуючи наголосимо, що крім безпосереднього обмеження публічної влади фундаментальними права індивіда слід вести мову про недопущення свавільного втручання публічної адміністрації в життя людини. Отже, при здійсненні будь-якого формально дискреційного повноваження носій публічної влади обмежений аксіологічною рамкою конституційної держави та потребою дотримання ключових норм-принципів Конституції України. Аналіз норм-принципів Основного закону змушує нас зупинитися на фундаментальному для демократичного світу принципі верховенства права. Цей принцип закріплено в ст. 8 Конституції України. Принцип Верховенства права органічно поєднується з аксіологічними маркерами закладеними конституціонодавцем в ст 1 та 3 Основного закону.

Крім того, доцільно приділити особливу увагу значенню принципу правої визначеності, що являє собою важливий елемент доктрини верховенства права.

Цей принцип накладає на публічну владу та її носіїв спеціальне обмеження – потребу повного обґрунтування застосування до іждіа того або іншого обмеження. Аналогічно принцип правої визначеності вимагає і пояснення суб'єктом владних повноважень нормативно-правових завсад застосування певного обмеження до індивіду.

Отже, носії публічної влади при здійсненні ними дискреційних за своєю природою повноважень є обмеженими: 1) аксіологічними засадами діяльності публічної влади встановлених Основним законом; б) нормами-принципами Конституції України.

Відповідно, слід стверджувати, що в сучасній демократичній правовій системі дискреція носія публічної влади має відносний, а не абсолютний характер. Дискреція представника публічної влади узагальнено в демократичній правовій системі являє собою можливість реалізувати певну визначену законом

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

функцію найоптимальнішим чином з врахуванням фактичних обставин. Однак, дискреція не є тотожна можливості свавілля представників публічної адміністрації . Дискреційне повноваження підлягає аксіологічним обмеженням встановлених Основним законом для публічної адміністрації. Реалізація дискреційного за своєю природою дискреційного повноваження представником публічної влади потребує – дотримання ключових конституційних принципів та недопущення порушення основоположних прав людини.

Отже, дискреційні повноваження посадових осіб публічної адміністрації носять відносний, а не абсолютний характер. Правою основою їх обмеження є норми-принципи Основного закону та дотримання основоположних прав людини.

Література:

1. Марченко М. Аксіологічні засади дискреційних повноважень глави української держави в контексті захисту фундаментальних прав людини. Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 20 травня 2021 р)/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВГО «Асоціація українських правників». Київ. «Видавництво Людмила», 2021. С 22-25.

*Ореховський М.Л.
аспірант кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ядром демократичного конституційного ладу є захист природніх прав людини та обмеження свавільного втручання публічної влади в діяльність індивіда. Власне, ключовою аксіологічною засадою захисту демократичного конституційного ладу є забезпечення фундаментальних прав людини.

Виходячи з цього важливою аксіологічною засадою захисту конституційного ладу виступає ефективність національного механізму захисту прав людини.

Можна виділити наступні ключові ознаки ефективності національного механізму захисту прав людини:

- 1) Прямий доступ індивіда до конституційного контролю з можливістю оскарження конституційності нормативно-правових актів;
- 2) Наявність незалежної та динамічної системи загальних судів;
- 3) Доступ індивіда до інституції Омбудсмана;
- 4) Наявність парламентського та громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів;
- 5) Наявність процедури поновлення правого становища особи у випадку завдання шкоди основоположним правам з боку державної влади;

- б) Можливість оскарження в порядку адміністративної юстиції законності дій або бездіяльності органу державної влади;
- 7) Формування механізмів доступу до якісної правової допомоги.

Як бачимо наведені ознаки ефективності національного механізму захисту прав людини безпосередньо пов'язані з антиетатистським обмеженням державної влади та забезпеченням фундаментальних прав людини. Отже, ефективний національний механізм захисту прав людини виступає однією з ключових аксіологічних засад захисту демократичного конституційного ладу.

Надзвичайно важливу роль тут грає належний доступ індивіда до конституційного контролю та механізму адміністративної юстиції. Доступ до конституційного контролю повинний забезпечити можливість визнання неконституційним певного акту державної влади, що за своєю природою підриває демократичні засади конституційного ладу. Додатково такий доступ має стати інструментом для поновлення правового становища особи.

Доступ індивіда до механізму адміністративної юстиції становить собою наступний рівень національного механізму захисту прав людини. Через звернення до суду в порядку адміністративного судочинства індивід наділяється можливістю оскаржити законність рішення органу державної влади і потенційно поновити своє правове становище. Аксіологічно доступ індивіда до конституційного контролю та механізму адміністративної юстиції становить собою ключовий елемент захисту основоположних прав людини та забезпечення демократичного за своїм характером конституційного ладу.

Наявність незалежної та динамічної судової системи є ключовим показником реального демократичного конституційного ладу і відповідно можливості захисту прав людини від посягань з боку публічної влади. Політична залежність судової системи традиційно вказує на недоконаність становлення в певній державі демократичного конституційного ладу.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Ефективність функціонування інституції Омбудсмана вказує на рівень розвитку національної правової системи та на можливість особи отримати незалежну правову допомогу у випадках порушення основоположних прав людини.

Наявність громадського та парламентського контролю за діяльністю правоохоронних органів спрямована на забезпечення ключового для демократичного конституційного ладу недопущення свавільного втручання держави в діяльність індивіда.

П'ятницький А.Г.

член ВГО «Асоціація українських правників»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ АВТОНОМНИХ УТВОРЕНЬ У КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Питання децентралізації має важливе значення для розвитку демократичної країни. Одним із видів децентралізації є надання певній території або національності автономії в межах даної держави. Вивчення досвіду Китайської Народної Республіки (далі КНР, Китай) в регулюванні даного питання може бути корисним з порівняльно-правової точки зору, оскільки КНР є унітарною багатоетнічною державою, посідає 3-тє (за іншими даними 4-тє) місце за площею та 2-ге місце на світовому ринку і є потенційною супердержавою [1]. Не зважаючи на той факт, що Китай привертає увагу Заходу протягом багатьох століть, ми вважаємо, що деякі аспекти правового регулювання державних механізмів та суспільних процесів є недостатньо дослідженими Західними вченими-правниками.

Історично склалося, що в Китаї проживають представники 56 національностей або етнічних груп (є офіційно визнаними). З них 55 належать до національних меншин, що складає близько 8% населення країни. 44 національні меншини (71% від їх загального складу) мають власні автономні регіони. Таким чином, територія, за якою закріплено автономний статус, займає 64% площі КНР [2]. Відповідно до визначення, даного вченою Мяловицькою Н.А., “автономія – це форма організації державності, при якій держава для врахування національних, історичних, географічних, релігійних та інших особливостей

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

населення окремих адміністративно-територіальних одиниць надає їм розширені права з питань місцевого управління або забезпечує політичні та духовні запити цих груп населення шляхом їх екстериторіальної самоорганізації” [3].

Так, Конституцією КНР від 1982 року [4] та законом КНР “Про територіально-національну автономію” від 1984 року [5] (далі Закон) передбачено, що територіальна автономія може утворюватися на територіях, де одна або більше національних меншин проживають компактними (концентрованими) громадами (та, як уточнює Закон, здійснюють територіальну автономію під загальним керівництвом держави). Цими ж нормативними актами встановлено, що національні меншини можуть утворювати, залежно від розміру території їхнього компактного проживання, автономії 3-ох ступенів: автономні райони (найбільші автономні утворення), автономні округи (середня ланка) та автономні повіти (нижча ланка). Усього з часу заснування КНР у 1949 році було створено близько 160 таких автономних утворень. Заснування національного автономного району здійснюється за пропозицією Державної ради та місцевого органу державної влади після консультацій із представниками відповідних національностей та затверджується Національними Народними Зборами. Заснування автономного округу чи повіту, а також зміна меж національних автономних районів віднесено до компетенції Державної Ради.

Крім, того правове регулювання територіальних автономій у КНР має декілька цікавих особливостей. Зокрема, якщо певні національні меншини проживають компактними громадами на автономній території більшої національної меншини, вони можуть утворювати власні автономні території. Наприклад, Ілі Казак автономний округ та Янці Хуей автономний повіт були утворені в межах Сіндзян-Уйгурського автономного району. Також може бути утворена автономна територія відповідно до компактного проживання 2-ох чи більше етнічних груп. Наприклад. Цінхай-Хансі Монголо-Тибетський

автономний округ та Гансу Джішишан Бонан-Донсян-Салар автономний повіт. У випадку, коли громади певної етнічної групи різних розмірів розташовані на різних територіях, вони можуть утворювати декілька автономних територій різного статусу [2].

Наприклад, тибетці, окрім Тибетського автономного району, мають власні автономні утворення на території Сіндзян-Уйгурського автономного району, у провінціях Цінхай, Гансу, Сичуань та Юнань [6]. У випадку, якщо населення певної етнічної групи є невеликим за чисельністю та проживає на невеликій території, або якщо населення певної етнічної групи є розпорошеним і встановлення автономного територіального утворення не є доцільним, з метою збереження самобутньої культури та звичаїв, можуть утворюватися етнічні селища в межах міста чи повіту. Так, Народні Збори етнічних селищ відповідно до їхніх повноважень, встановлених законом, вживають спеціальні заходи відповідно до місцевих особливостей (ст.99 Конституції КНР). Станом на 2010 рік існує 1098 таких етнічних селищ (їх кількість постійно зменшується) [7] для 9-ти з 11-ти національних меншин, які не мають власної територіальної автономії [2].

Органами самоврядування в автономних територіях є Народні Збори автономного району, автономного округу, автономного повіту, а також Народні уряди, відповідно, автономного району, автономного округу та автономного повіту. До складу Народних Зборів (орган законодавчої влади) автономної території входять депутати як домінуючої національної меншини, так і депутати з інших національних меншин регіону. Головою автономного району, префектом автономного округу чи головою автономного повіту має бути представник національності або національностей, яка здійснює регіональну автономію в даному регіоні. З-поміж голови чи заступників голови Постійного Комітету

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Народних Зборів мають бути один або більше представників домінуючої національної меншини у автономному регіоні. Серед членів народних урядів автономних територій повинна бути певна кількість членів етнічної групи чи груп, які здійснюють територіальну автономію та члени інших етнічних груп.

Література:

1. China. Wikipedia: веб-сайт. URL: <https://en.m.wikipedia.org/wiki/China> (дата звернення 20.04.2021)
2. Regional Autonomy for Ethnic Minorities in China. Information Office of the State Council of the Peoples's Republic of China. Beijing, 2009. URL: http://www.bjreview.com.cn/nation/txt/2009-05/27/content_197768_2.htm (дата звернення 20.04.2021)
3. Мяловицька Н.А. Автономія: поняття, принципи, класифікація. Альманах права, 2012. Вип.3. С. 93-97. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63778/18/Mialovytska.pdf> (дата звернення 20.04.2021)
4. Конституція Китайської Народної Республіки від 04.12.1982. URL: <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/constitution2019/201911/1f65146fb6104dda2793875d19b5b29.shtml>;) (дата звернення 22.04.2021)
5. Про територіально-національну автономію: Закон КНР від 31.05.1984. URL: <http://www.china.org.cn/english/government/207138.htm>) (22.04.2021)
6. Autonomous prefecture. Wikipedia: - . URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Autonomous_prefecture) (22.04.2021)

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

7. Ethnic townships, towns and sumu. Wikipedia: . URL:
https://en.m.wikipedia.org/wiki/Ethnic_townships,_towns,_and_sumu# (вернення
22.04.2021)

*Пархоменко С.А.
Директор центру
зовнішньо-політичних досліджень «ОРАД»
м. Київ, Україна*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Конституційний статус Президента України має цілий ряд аксіологічних маркерів. Одним з таких аксіологічних маркерів є статус гаранта - реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору згідно ч. 2 ст.102 Конституції України.

Основний закон наділяє главу української держави відповідним статусом з метою використання системи наданих йому конституціонодавцем повноважень для забезпечення інтеграції України в НАТО.

Ч. 2 ст. 102 Конституції України становить собою аксіологічну базу для використання Президентом України передбачених в ст. 106 Конституції України повноважень для забезпечення процесу інтеграції нашої держави в НАТО.

Зокрема, доцільно вести мову про поділ інструментів глави української держави у цьому процесі на політичні та правові.

До політичних інструментів доцільно віднести:

- 1) Організацію співпраці з урядами країн альянсу;
- 2) Створення міжпартійного нарративу з питань інтеграції в альянс;
- 3) Формування широкої внутрішньої коаліції для забезпечення процесу інтеграції.

До правових інструментів варто віднести:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- 1) Реалізація права законодавчої ініціативи для забезпечення процесу інтеграції;
- 2) Застосування права вето на закони прийняті парламентом, які суперечать курсу на інтеграцію в альянс;
- 3) Здійснення кадрових призначень в безпековій сфері з акцентом на забезпечення інтеграції в альянс.

Отже, можна вести мову про аксіологічну зумовленість ролі глави української держави в процесі інтеграції в НАТО.

Така аксіологічна зумовленість дозволяє констатувати, що інститут глави держави розглядається конституціонодавцем у якості провідного інструменту реалізації національної інтеграційної політики у поєднанні з реалізацією функції забезпечення національної безпеки.

Закріплення в ч. 2 ст. 102 за Президентом України правового статусу гаранта інтеграції в НАТО вказує на особливу важливість цієї інтеграції для забезпечення національної безпеки та захисту демократичного конституційного ладу.

Перегуда Є.В.

*доктор політичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
Лауреат Премії імені Ярослава Мудрого
Національної юридичної академії ім. Я. Мудрого,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: РЕСТРОСПЕКТИВА ТА ДЕЯКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Емпіричний аналіз свідчить, що упродовж усіх 30 років незалежності України найбільш гострі суспільно-політичні дискусії у сфері державного будівництва точились, зокрема, навколо питання про форму державного правління. Після її зміни внаслідок Революції Гідності у 2014 році ця гострота, на перший погляд, звелась нанівець. Але наявна інсайдерська інформація дає змогу зробити припущення, що найближчими роками ці дискусії можуть спалахнути з новою силою. Це пов'язано з планами тих політичних сил, які знаходяться при владі в Україні.

Щоб зрозуміти, які нині сценарії розвитку подій у сфері державного правління є найбільш вірогідними, доцільно провести певне порівняльне дослідження, як між різними періодами політичного розвитку самої України, тобто здійснити діахронний аналіз, так й між Україною та іншими пострадянськими державами, тобто аналіз синхронний.

Ми також керуватимемося таким підходом як неонституціоналізм, згідно з яким існуючі у відповідній сфері норми та суспільно-політичні практики, а не зовнішнє середовище (економіка, культура) є чинниками

формування політичних інтересів та політичної поведінки. Хоча у низці напрямів неоінституціоналізму існують й певні розбіжності з цього приводу. Так, в інституціоналізмі раціонального вибору є різні версії, згідно з якими інститути тлумачаться або як екзогенні обмежувачі або форми гри, які визначають політичних акторів, їх поведінкові стратегії, послідовність відбору інформації, або як такі правила, що визначаються самими акторами.

При цьому особливо відзначимо, що, на відміну від «старого інституціоналізму», неоінституціоналізм тлумачить інститути ширше, включаючи до них й неформальні норми та правила, які формуються під впливом тих норм політичної культури, які домінують у суспільстві.

Форма державного правління віддзеркалює в першу чергу спосіб формування вищих органів державної влади, відносини між цими органами, а також відносини між владою та громадянами країни. Аналіз подій 1991-2014 років навколо визначення в Конституції та інших законах форми державного правління, причому не лише тих актів, які затверджувались в цей період, а й тих проєктів, які виносились на розгляд політичними силами, свідчить про те, що громадська та політична думка України формувалась в діапазоні змішаної республіки, а основна ідеологічна суперечність формувалась навколо альтернативи президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республік, протиріччя між образами яких набули, на наш погляд, гіпертрофованого вигляду. Жоден політичний проєкт, особливо від 1993 року, не претендував, з одного боку, на виведення за межі політичного процесу фігури Прем'єр-міністра та особисте очолення Президентом уряду України, тобто на інсталяцію суто президентської республіки. З іншого боку, практично ніхто не ініціював скасування посади Президента або впровадження інших елементів, які дали б змогу тлумачити форму правління як суто парламентську республіку. Єдиним виключенням є законопроєкт №4180, який був ініційований незадовго

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

до президентських виборів 2004 року та передбачав в перспективі перехід до обрання глави держави парламентом країни. Хоча не виключено, що він був висунутий з метою «шантажу» опозиції, щоб вона погодилась на більш поміркований варіант політичної реформи.

Отже, в цілому громадській думці України та поглядам ключових політичних сил була властива орієнтація на збереження посади Президента, який обирається на всеукраїнських виборах, має значні повноваження, в тому числі в сфері національної безпеки, зовнішньополітичної діяльності, регіонального управління, тобто на збереження вагомого політичного впливу глави держави навіть у парламентсько-президентській республіці. Прикладом є таке збереження впливу В. Януковичем у березні-вересні 2010 року, П. Порошенко та В. Зеленського, незважаючи на те, що в ці часи діяла парламентсько-президентська форма правління. Хоча ключовим чинником за цих умов була конфігурація відносин між політичними елітами, свідченням чого є порівняння вказаних президентів, наприклад, з відносно низьким політичним впливом В. Ющенка. Це говорить на користь того, що еліти завжди розглядали посаду Президента як інструмент просування своїх політичних інтересів.

Водночас, якщо розглядати спроби визначення форми державного правління в діапазоні між президентсько-парламентською та парламентсько-президентською республіками, то можна дійти висновку, що цьому процесові були властиві такі закономірності. Діючі президенти та політичні сили, які їх підтримували, переважно орієнтувались на посилення президентської влади, збільшення контролю над урядом. Натомість ті політичні еліти, які знаходились в опозиції, як правило, відстоювали збільшення політичної сили парламенту, посилення відповідальності уряду перед останнім тощо. Але по мірі наближення виборів ситуація могла змінюватись. Президент, який не міг претендувати на переобрання, особливо з огляду на обмеження термінів перебування на посаді, а

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

також в умовах низького рейтингу діючої влади та високих шансів опозиції на перемогу на виборах, часто ініціював проведення політичної реформи, спрямованої на послаблення ваги глави держави та посилення ролі парламенту та уряду. Розрахунок міг робитися, зокрема, на те, що президент зможе «пересісти» у крісло прем'єр-міністра. Натомість опозиція за цих умов також змінювала свої ідеологічні постулати і, відчуваючи близький прихід її представника до крісла президента, висловлювалась за збереження значної ваги глави держави. В Україні прикладом цього може бути спроба реформування політичної системи у 2002-2004 роках. Аналогічні приклади можна навести також з історії інших пострадянських країн – Росії, Грузії, Молдови, Вірменії.

Нині політична ситуація в Україні є вкрай нестабільною, що не дозволяє однозначно говорити про те, що зазначені щодо попередніх часів тенденції діятимуть й тепер. Однак можливість цього існує. Передумовою є зниження рейтингу партії «Слуга народу», що яскраво проявилось під час місцевих виборів 2020 року. Й хоча популярність нинішнього глави держави випереджає показники інших політичних лідерів, вірогідність значного прирощення голосів у другому турі, м'яко кажучи, значно нижче 2019 року. Проблема полягає у формуванні потужної альтернативи діючій владі, на що вказують деякі політичні події, зокрема навколо суб'єкта управління у столиці.

Відтак не можна виключати, що за деяких умов діюча влада може ініціювати проведення політичної реформи з метою збереження якомога більшого політичного впливу провладних сил після майбутніх виборів. Логіка тут може бути та сама, що й у 2004 році, а саме зменшення повноважень та політичного впливу глави держави. Проте, на відміну від тодішніх часів, нині в Україні вже діє формат парламентсько-президентської республіки. Це дає змогу передбачити, що новий проект політичної реформи може вийти за межі зазначеного вище звичного для політичної думки України діапазону. А саме

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

хитнутися в бік парламентської республіки. Причому не виключена спроба як обмеження посади Президента суто церемоніальними повноваженнями, так й взагалі скасування цієї посади.

За цих умов цікавими є два питання.

По-перше, яку позицію щодо такого проекту, якщо він буде винесений на порядок денний, займуть ключові опозиційні сили, особливо ті, які не претендуватимуть на президентську булаву. Багато що залежатиме тут від здатності опозиційних партій домовитись між собою. Якщо домовленості не буде досягнуто, не виключено, що частина їх може підтримати реформу.

По-друге, який механізм просування реформи буде обрано владою. Це може бути як традиційне голосування в парламенті, але для цього потрібно 300 голосів, так й референдум, до просування ідеї якого нинішня влада доклала так багато зусиль. Вибір конкретного механізму значною мірою залежатиме від здатності нейтралізувати сильних опонентів на майбутніх виборах.

Водночас, в будь-якому разі доцільним є висновок, що вірогідність подальшої політичної реформи пов'язана з виходом за межі традиційних інституційних рамок української політики та освоєнням нових інституційних форматів. Проте наскільки самоокупними стануть витрати на таку трансформацію, має з'ясуватись лише згодом.

Петрецька Н.І.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Цікавими виявились обставини щодо ситуативної комбінації регулювання суспільних відносин, трактування прав людини, важливості правових інститутів, що їх забезпечують. В останні роки на глобальному рівні спостерігається тенденція до «готування» та «споживання» інформації, як у кулінарії - «на любителя». «Кожен має право», «особі гарантується», «рівність», «свобода», «справедливість» - ці терміни як аксіома сприймаються уже не у прямому їх значенні, а за допомогою засобів тлумачення, обґрунтування, пояснення, аргументування тощо. Нового розвитку отримали особисті права людини у сфері надання послуг, що сприяє формуванню нових комплексних галузей права, зокрема інформаційного, медичного та окремих інститутів екологічного права тощо.

В юридичній літературі існує широкий спектр думок і пропозицій щодо класифікації прав людини. Запропонована П.М. Рабіновичем класифікація прав людини найбільше розкриває зміст потреб людини, а саме, вчений виокремлює фізичні (або життєві, вітальні) права – це можливості людини, необхідні для її

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

фізичного існування, для задоволення її біологічних та матеріальних потреб; особисті права – це можливості збереження, прояву, розвитку та захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності; далі вчений структурує культурні (гуманітарні) права; економічні та політичні [2, с.26].

Виходячи із даного контексту, на першому місці вченим виокремлені ті можливості людини, що забезпечують її існування та життєдіяльність, тобто безпечно навколишнє природне середовище, користування природними ресурсами тощо, а отже це категорія екологічних прав. У багатьох країнах світу екологічні права є життєво необхідним підґрунтям для розвитку права та є найвищими соціальними цінностями.

Особисті права та свободи людини пройшли тривалий шлях їх визнання та закріплення на конституційному та міжнародному рівнях, але людство черпнуло їх глибшого усвідомлення за допомогою соціальних, біологічних, медичних та інших наук. Вивчаючи фізіологію та будову тіла людини, наука намагається зрозуміти не лише її місце у живому світі, а й її внутрішній світ, свідомість і душу, в тому числі фактори та чинники, що на них впливають. Людина як частина живої природи та істота розумна створила навколо себе цілісну та складну систему правил поведінки внутрішньодержавного та міжнародного характеру.

Почнемо із сфери життєдіяльності людини. Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» дається цілком обґрунтоване визначення факторів середовища життєдіяльності *людини (виділене наше Н.П)*, тобто – це будь-які біологічні (вірусні, пріонні, бактеріальні, паразитарні, генетично модифіковані організми, продукти біотехнології тощо), хімічні (органічні і неорганічні, природні та синтетичні), фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, теплове, іонізуюче, неіонізуюче

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

та інші види випромінювання), соціальні (харчування, водопостачання, умови побуту, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо) та інші фактори, що впливають або можуть впливати на здоров'я людини чи на здоров'я майбутніх поколінь [3].

Як вважає Г.В. Анісімова, деякі екологічні права можна віднести до природних прав, що існують невід'ємно від життєдіяльності громадян, незалежно від їх правового закріплення [4, с.11-12]. Хоча є ряд авторів, які вважають, що слід розрізняти екологічні права та права у галузі екологічних відносин. Не будемо сперечатися з цього приводу, хочемо відмітити наступне: «вплив навколишнього природного середовища на людину» та «антропогенний вплив на навколишнє природне середовище» це також не одне і теж саме. Природне середовище може бути безпечним, небезпечним, корисним або шкідливим. Тому місце людини серед об'єктів живої природи є важливим з точки зору захисту життя та здоров'я людини, одночасно охорони і збереження природного середовища та його ресурсів.

Щодо середовища життєдіяльності людини в контексті права на безпечне життя та здоров'я, яке безпосередньо залежне від природних та антропогенних особливостей, слухними будуть думки В. Андрейцева та П. Хряпінського. Вчені зазначають, що «якість життя і здоров'я – це рівень юридичних можливостей особи у державі щодо отримання різноманітних життєвозабезпечувальних послуг для реального забезпечення потреб та інтересів людини». Саме під цим лозунгом вони стверджують, що важливою є система правових гарантій на підставі встановлених соціальних та екологічних стандартів безпеки [5, с. 144]. Як ми бачимо безпека є важливою умовою, фактором щодо забезпечення права на життя та здоров'я людини.

Варто звернути увагу на зміст такої юридичної категорії як «стандарту безпеки». Дана категорія використовується у різних галузях права, наприклад

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

«стандарти екологічної безпеки», «стандарти інформаційної безпеки», «система стандартів безпеки та праці» тощо. Особливо важливими для України слід вважати європейські та міжнародні стандарти безпеки, із подальшим їх відображенням у національному законодавстві. Зокрема, основними засадами державної екологічної політики є: збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища; досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році; та інші [6]. Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Це в свою чергу зумовило визначення стратегічних цілей до 2030 року, найбільший інтерес для нашого дослідження викликала ціль щодо забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України [6].

Визначення екологічної безпеки як правової категорії має різнобічне тлумачення в правовій науці. Однак виходячи із норм національного законодавства та міжнародних актів зрозумілим є те, що екологічна безпека є складовою національної і транснаціональної безпеки. Отже, національна політика держави спрямована на визнання та закріплення міжнародних стандартів у галузі прав людини. Це відображено у стратегічних та програмних актах держави, у яких визначені пріоритетні напрями державно-правового регулювання.

Автори підручника з екологічного права, за редакцією А. П. Гетьмана, під екологічною безпекою розуміють соціоприродну та наукову реальність, яка

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних та ін.), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем. Вони називають екобезпеку категорією соціальною, неправового характеру, притаманною людському суспільству, яка формується в межах суспільних відносин, хоча відносини, що виникають у сфері екологічної безпеки, регулюються правом. Людина виступає не тільки суб'єктом відносин по забезпеченню екобезпеки, а й об'єктом [7], який на собі відчуває негативний вплив і потребує правового захисту [8].

Найбільш поширеними правопорушеннями у галузі екологічної безпеки є недотримання відповідних екологічних нормативів, лімітів, правил та вимог.

Для прикладу слушно буде вказати, що і законодавчо закріплені нормативи не завжди спрямовані на охорону навколишнього природного середовища та безпеку життєдіяльності людини. У 2009 році було внесено зміни до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів (ГМО)». Зокрема, йде мова про пункт Б ст. 20 закону «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо «дотриманням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів навколишнього природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі». Та пункт М цієї ж статті щодо «здійснення процедури попередньої обґрунтованої згоди відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку до [Конвенції про біологічне різноманіття](#) щодо можливості транскордонного переміщення генетично модифікованих організмів, призначених для умисного введення в навколишнє природне середовище». Пункт Б виключено у 2012 році, проте пункт М чинний по сьогоднішній день. Убезпечення людини від вживання генетично модифікованої продукції можливе

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

лише шляхом дотримання умов сертифікації продукції рослинного та тваринного походження. Отже, вимірюючи стандарти безпечного екологічного середовища життєдіяльності людини на території України, то вони забезпечуються здійсненням цілого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, соціальних, процедурних, правових та інших заходів. Система державно-правових гарантій спрямована на регулювання відносин щодо визнання та законодавчого закріплення рівнів екологічної безпеки, попередження погіршення екологічної обстановки та вжиття заходів щодо покращення умов життєдіяльності людини, які зазнали несприятливих, негативних, навіть деструктивних впливів навколишнього природного (природно-техногенного) середовища.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Рабінович П.М. Основні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. №2. С.26.
3. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02. 1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27, ст.218.
4. Анісімова Г.В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1996. С.11-12.
5. Андрейцев В. І., Хряпінський П. В. Антропозахист в системі екологічного права та системі права України. *Гуманітарний журнал*. 2014. № 3-4. С.142-155.
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019. *Відомості Верховної Ради*, 2019, № 16, ст.70

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25. 06. 1991. *Відомості Верховної Ради України*, 1991, № 41, ст.546.
8. Екологічне право: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]. За ред. А.П. Гетьмана. Х. Право. 2014. 432 с.

Пирого І.С.

*доктор юридичних наук, професор
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ І КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Необхідність формування конституційного контролю і конституційного правосуддя є наслідком усвідомлення необхідності посилення контролю за роботою законодавчої влади, яка не завжди прагне до раціоналізації державного управління. У державах з розвиненим парламентаризмом, заснованим на принципі розподілу влади, є достатньо правових можливостей і політичних механізмів розв'язання конфліктів між законодавчою і виконавчою гілками влади. Наявні різні й ефективні способи вираження недовіри одних органів влади іншим: імпічмент президента, розпуск парламенту, вираження недовіри уряду.

Слід констатувати, що вищий законодавчий орган здатний до зловживань. Використовуючи будь-які можливості створення монолітної парламентської більшості, яка обирає уряд, відбувається розмивання основоположних принципів, закладених у концепції поділу влади. Для забезпечення раціоналізації парламентаризму запроваджується конституційний контроль і конституційне правосуддя.

Спеціалізовані органи конституційного контролю діють у багатьох Європейських країнах і здійснюють свої повноваження поза сферою діяльності

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

кримінальних, цивільних, трудових, адміністративних, мирових та інших судів. До виключної компетенції органів конституційного контролю належить встановлення відповідності правових актів органів державної влади (будь-якого рівня) і місцевого самоуправління Конституції України. Органи конституційного контролю можуть здійснювати і деякі інші функції, не властиві судам загальної юрисдикції: виступати судовою інстанцією стосовно вищих посадових осіб держави, здійснювати судочинство при проведенні загальнодержавних референдумів, вирішувати питання конституційності партій і громадських організацій.

Специфічний характер конституційного контролю проявляється у статусі суддів, які його здійснюють. Інститут пожиттєвого призначення суддів Конституційного суду України відсутній. Стаття 16 Закону України «Про Конституційний Суд України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376) визначає: «Суддя Конституційного Суду призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно».

Специфічний характер конституційного контролю визначається порядком звернення до Конституційного Суду. Право звернення має Президент України, 45 народних депутатів, Верховна Рада України, особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Порядок формування суддівського корпусу Конституційного суду здійснюється на основі забезпечення рівного представництва (по 6 суддів), які обираються Президентом України, Верховною Радою України і з'їздом суддів. Рішення Конституційного Суду є остаточною інтерпретацією кожного розглянутого спору у його взаємозв'язку з подібними правовідносинами. В ієрархії джерел права України рішення Конституційного суду розташовуються відразу за Основним Законом і є:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- виразом прямої дії Конституції;
- інструментом забезпечення єдності застосування Закону на всій території держави;
- наслідком тлумачення загальних і гуманістичних начал, закладених у Конституції.

Основний закон діє не ізольовано: він є частиною національної правової системи. Взаємодія норм Конституції з іншими правовими актами, прийнятими в Україні, виражається не тільки в тому, що Основний закон виступає по відношенню до них як акт вищої юридичної сили, але і в тому, що з допомогою інших правових актів здійснюється реалізація конституційних положень.

Стислість Основного закону визначає таку ступінь абстрактності конституційних приписів, за якої їх практичне втілення без прийняття правових актів нижчої юридичної сили стає надзвичайно складним (якщо взагалі можливим) і до того ж буде супроводжуватися високим ризиком правозастосовного свавілля.

Будь-яка правова норма знаходиться в загальній системі конституційно-правового і відповідного галузевого регулювання. Виявляючи наміри законодавця при визначенні відповідної норми, Конституційний Суд України виходить з того, що закріплені в Конституції принципи мають вищий ступінь нормативної узагальненості, визначають зміст конституційних і галузевих прав, носять універсальний характер і надають регулюючий вплив на всі сфери суспільних відносин. Для забезпечення єдиного, несуперечливого правового регулювання невизначеність норм може бути подолана шляхом систематичного тлумачення з урахуванням ієрархічної структури правових норм, яка передбачає, що тлумачення норм нижчого рівня має здійснюватися в контексті норм вищого рівня.

Інтелектуальний зміст діяльності, здійснюваної в рамках судового

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

конституційного контролю, полягає не тільки у встановленні дійсного сенсу і змісту положень Конституції, а й у визначенні конституційного сенсу правових актів, які перевіряють на предмет відповідності Конституції.

Встановлюючи відповідність норм оспорюваного акту Конституції України, Конституційний Суд забезпечує надання їм конституційно-правового сенсу, причому це тлумачення має загальнообов'язковий характер. Конституційний Суд надає конституційне тлумачення нормативних положень, що підлягають до застосування, оцінюючи як буквальний сенс нормативного акту, так і сенс, якого надає йому правозастосовна практика, забезпечуючи виявлення конституційного змісту чинного права.

Рішення Конституційного Суду, в результаті яких не конституційні нормативні акти втрачають юридичну силу, мають таку ж сферу дії в часі, просторі і за колом осіб, як і рішення нормотворчого органу, а отже, таке ж, як нормативні акти загального значення. Таке ж загальне значення мають будь-які рішення Конституційного Суду (зокрема, у справах про офіційне тлумачення Основного закону), а не тільки рішення, які визнають відповідність правових актів Конституції України.

Попович Т.П.

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ « Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Телеп Ю.В.

*асистент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ « Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ПОНЯТТЯ ОBOB'ЯЗКУ ЗГІДНО ВЧЕННЯ С. ФОН ПУФЕНДОРФА

Вчення С. фон Пуфендорфа про обов'язки було сформоване ним у праці «Про обов'язки людини і громадянина за природним правом». Водночас, в його основі цього лежить розуміння природи людини, що є носієм обов'язків, які будуть нами розглянуті нижче. Так, з одного боку, переконаний мислитель, людина не здатна жити відповідно до власного інстинкту виживання, тобто підтримувати себе як ізольовану особистість, з іншого ж – вона потребує соціальності (комунікації). Ці два моменти тісно пов'язані між собою: аби не ставитись одне до одного як вовки, люди поважають одне одного [1, с. 146]. Більше того, для Пуфендорфа обов'язок культивувати соціальність це не просто засіб сприяти власній безпеці людини чи її добробуту. Попри її вроджену схильність до самозбереження і власного добробуту, головний її моральний обов'язок – поводитися так, аби сприяти соціальності [2, с. 114].

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Пуфендорф розпочинає із зазначення розуміння *обов'язку* (*officium* (лат.), *duty* (англ.)). Це «дії людини відповідно до вимог закону на підставі зобов'язання» (*obligation* (англ.)). При цьому мислитель такими діями називає «не всякі рухи, що беруть свій початок у людських здібностях, а лише ті, які започатковані й спрямовані тими здібностями, які великий і добрий Творець дав людству понад і поза тваринами». Йдеться про рухи, ініційовані в світлі розуму й за наказами волі [3, с. 17]. В подальшому розуміння обов'язку конкретизується. Останній (*obligation* (англ.)) трактується Пуфендорфом як «зв'язок права, яким ми обмежуємось необхідністю певного виконання». Зобов'язання, зазначає мислитель, свого роду накладає на нашу свободу вуздечку, завдяки якій, незважаючи на те, що воля може отримувати різні напрямки, вона все ж виявляється пройнятою нею внутрішнім сенсом, а тому людина змушена визнати, що не діяла належним чином, якщо її дія не відповідала встановленому правилу [3, с. 27]. Цікаво, що Пуфендорф намагається відділити обов'язок від примусу, зробити його свого роду «легким». Примус впливає з необхідності, а тому ніби руйнує мораль [4, с. 552]. В такий спосіб, обов'язок передбачає «добровільне» погодження людиною виконувати ті чи інші наявні приписи або вимоги. Мислитель виходить з того, що обов'язки людини опираються на три джерела: право природне, право громадянське і моральне богослов'я. Відповідно, щодо першого джерелом пізнання постає розум, другого – позитивні норми законів, а третього – Божественне Одкровення [5, с. 86].

Пуфендорф вказує на дві причини, завдяки яким людина готова взяти на себе обов'язок: по-перше, вона має волю, а тому здатна рухатись в різних напрямках і бути спроможною відповідати правилу; по-друге, вона не вільна від влади начальника (вищестоячого) (*superior* (англ.)). В руслі останньої зі вказаних причин мислитель наголошує, що лише та людина може бути зобов'язаною, яка має над собою начальника (вищестоячого), що здатен установлювати певні

правила, і має волю, аби приймати різного роду вказівки. Останній також має право накласти покарання на тих, які не підкоряються встановленим правилам, а головне – справедливі причини для обмеження свободи волі на свій розсуд [3, с. 27-28]. Пуфендорф наводить причини, за наявності яких одна особа може вимагати, щоб інші їй були підкорені: якщо перша надала іншим виняткові переваги; якщо очевидно, що перша бажає іншому добра і може піклуватися про другу краще; якщо водночас перша де-факто претендує на керівництво іншими; якщо інші добровільно підкорились першій та прийняли її вказівки [3, с. 28].

Виходячи з зазначеного вище розуміння обов'язку, Пуфендорф обґрунтовує поняття закону та законодавця. *Закон* (lex (лат.), law (англ.)) являє собою «декрет, яким вищестоячий зобов'язує того, хто йому підпорядковується, аби дії другого відповідали приписам першого» [3, с. 27]. Що ж стосується *законодавця*, то ним стосовно природних законів постає сам творець Всеселеної, тоді як щодо громадян – влада. Громадянські закони доходять до відома громадян в спосіб їх оприлюднення – чіткого й відкритого. Цікаво, що, з точки зору Пуфендорфа, закон передусім асоціюється з обов'язком, а про права в ньому мислитель не згадує. Якщо порівняти таке розуміння з сучасним, то воно досить радикально відрізняється. Взявши до уваги, в який спосіб на сьогодні на рівні масової свідомості сприймається закон, можна з упевненістю зазначити, що подібна асоціація стосується саме прав людини. Зафіксовані ж обов'язки де-факто ігноруються. Яскравим прикладом цього, спираючись на українську практику законотворення, можна назвати положення Розділу II Конституції України, в якому сформульовані низка прав і свобод людини та громадянина, й лише кілька обов'язків. Сучасний громадянин повсюдно «кричить» про свої права, і практично «забуває» про обов'язки. Більше того, рівень правосвідомості, ми переконані, визначається, перш за все, ставленням суспільства до обов'язків та їх виконанням, а не відстоюванням прав і свобод.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Закон у Пуфендорфа складається з двох частин: 1 – визначає, що дозволено і що не дозволено робити; 2 – проголошує покарання для того, хто ігнорує існуючий припис, або чинить те, що заборонено [3, с. 29]. В такий спосіб, мислитель чітко усвідомлює, що неодмінною частиною закону повинні бути санкції, інакше він буде просто порадою [4, с. 548]. Разом із тим, обов'язок, який покладається на особу законом, має бути корисним для неї, а також враховувати її сили, тобто спроможність виконання. За протилежної ситуації, наголошує мислитель, немає сенсу накладати такі обов'язки на особу [3, с. 29].

Цілком у руслі теорії природного права Пуфендорф виділяє два види законів – божественний і людський. У свою чергу, з точки зору відповідності закону людині, він також поділяється на природний і позитивний. *Природний закон* є такий, який настільки відповідає раціональній і соціальній природі людини, що без нього неможливе існування доброго і мирного суспільства. Своїм походженням він має людський розум і роздуми про природу людини. Першою функцією розуму постає «ідентифікація природного права через впізнавання його раціональності та визнання його цінності як визначального фактору будь-якої соціальної і політичної дії людини» [6, с. 44]. Водночас *позитивний закон* є той, який не виходить з природи людини, але з волі законодавця, яка, однак, не позбавлена свого раціонального обґрунтування та корисності для окремих людей чи суспільства в цілому [3, с. 32]. Свої роздуми про природний закон Пуфендорф розпочинає з тез про те, що для людини немає нічого ціннішого, аніж вона сама, і що в світі немає нічого, крім Бога, від чого б людина могла отримати більшу користь, ніж від людини [3, с. 33-34]. Отже, визначальною характеристикою сутності людини постає егоїзм, що й лежить в основі природного права [7, с. 8]. Устремління людини, спрямовані на неї саму, та її пристрасті визначають часто таку поведінку, при якій не може бути забезпечена безпека для інших і неї самої. З зазначених переконань мислитель

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

виводить розуміння *природних законів* – ними є «закони співдружності, які навчають, як слід поводитись, аби бути корисним для суспільства» [3, с. 35]. Таким чином, природний закон це той, який всіляко схиляє до збереження співдружності між людьми. Відповідно, все, що не приводить до такої співдружності, природним законом забороняється. Суспільство функціонує саме на основі природного закону, що не є наказом, наданим владою, але об'єктивною системою норм, що виділяє сферу дозволеного і розумного [8, с. 233]. Творцем природного закону Пуфендорф називає Бога. Однак це не означає, що закон не слід вивчати в якості системи аксіом і дедуктивних висновків. Для мислителя закони природи це просто «диктат розуму» [9, с. 19]. Виходячи з людської природи, при якій людський рід не може залишитись цілісним без співдружного життя, Бог передусім бажає, аби людина свої сили витрачала саме на досягнення такої мети. Отже, Бог велить людині жити співдружно з іншими, аби зберегти свою природу [3, с. 36].

Таким чином, згідно вчення С. фон Пуфендорфа обов'язок – це не просто основна частина закону (як природного, так і позитивного), але фундамент екзистенції, завдяки якому людина може вповні реалізувати себе як творіння Боже та як доброго громадянина. Звідси, отже, головне призначення обов'язку – забезпечити мирне й безпечне співжиття людей, які, будучи в природному стані самолюбивими та жадібними, не здатні досягнути відповідних цілей. Для цього в спосіб суспільного договору формується державно організоване суспільство. Реалізація людиною обов'язку необхідним чином передбачає наявність вищестоячого (який має владу робити свою волю обов'язковою для інших), усвідомлення нею значимості існуючої повинності, а також намагання її з любов'ю та радістю виконувати. Головне в обов'язку – забезпечити соціальність людей.

Література:

1. Frambach H.A. How to shape societies: Pufendorf of organizing individual interests and social interaction. *Jürgen G. Backhaus & Günther Chaloupek & Hans A. Frambach (ed.), [Samuel Pufendorf and the Emergence of Economics as a Social Science](#)*. 2021. Springer Nature Switzerland AG. P. 143-157.
2. Saastamoinen K. Pufendorf on the law of sociality and the law of nations. *Zurbuchen S. (Ed.) The Law of Nations and Natural Law 1625-1850*. Brill. P. 107-131.
3. Pufendorf S. On the Duty of Man and Citizen According to Natural Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 183 p.
4. Dawson H.L.J. The normativity of nature in Pufendorf and Locke. *Historical Journal*. 2020. Vol. 63. P. 528-558.
5. Рождественська О.С. Самуель Пуфендорф та його вчення про обов'язки людини і громадянина. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Право*. 2011. Вип. 10. С. 85-88.
6. Курзенин Э.Б., Сальников В.П., Фомичев М.Н. Принцип «социабильности» личности в творчестве Самуэля Пуфендорфа. *Юридическая мысль*. 2015. № 4. С. 42-47.
7. Азнагулова Г.М. Рационалистическое учение о праве в немецком Просвещении. *Правовое государство: теория и практика*. 2019. № 1. С. 7-12.
8. Хвойницька Х.М. Специфіка юснатуралістичних ідей Дж. Локка та С. Пуфендорфа. *Гілея*. 2015. Вип. 93. С. 230-234.

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)*

9. Nutkiewicz M. Samuel Pufendorf: obligation as the basis of the state.

Journal of the History of Philosophy. 1983. Vol. 21. P. 15-29.

*Похил О.М.,
здобувач кафедри конституційного права України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, асистент кафедри
конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права Полтавського юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

ПРАВО НА ЗАХИСТ СВОЇХ ПРАВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАДЯН

Конституційне право людини та громадянина на захист своїх прав – це передбачена Конституцією та законами України вид і міра можливої (дозволеної) поведінки, спрямована на використання правоохоронних можливостей, тобто можливість кожної особи використовувати для захисту свого права власні, дозволені Конституцією та законами України примусові дії, або звернутися з вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки до компетентних державних органів, а після використання усіх наявних внутрішньодержавних засобів правового захисту – звернутися до компетентних міжнародних органів з метою справедливого відновлення порушеного права. Іншими словами, право на захист своїх прав – це можливість людини використовувати для захисту своїх прав власні прямо дозволені чи не заборонені законом примусові дії, або звернутися до компетентних державних або міжнародних органів (організацій) з вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Змістом конституційного права на захист є сукупність правомочностей матеріально-правового характеру здатних забезпечити здійснення цього права, до яких слід зокрема віднести: а) можливість кожної людини використовувати для охорони та захисту своїх прав будь-які власні, не заборонені законом примусові дії фактичного порядку, які не суперечать закону і відповідають звичайно прийнятим правилам; б) можливість носія права самому застосувати до порушника дозволені (або передбачені) законом міри оперативного впливу; в) можливість людини та громадянина звернутися до суду, органів державної влади й органів місцевого самоврядування за захистом та відновленням порушеного права, або з метою застосування до правопорушника засобів державно-владного примусу; г) можливість особи звернутися до недержавних інституцій (громадських об'єднань, правозахисних організацій) з вимогою захистити чи відновити порушене права або примусити зобов'язану особу до правомірної, обов'язкової поведінки; ґ) можливість звернутися в міжнародні організації із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані всі наявні внутрішньодержавні засоби правового захисту. Таким чином, з одного боку, конституційне право людини і громадянина на захист своїх прав, є самостійним суб'єктивним правом, воно має власний юридичний зміст, який, як і в будь якого іншого суб'єктивного права, складається із сукупності різних правомочностей, які в свою чергу складають комплекс структурних елементів, обсяг та прерогатива щодо використання яких визначається об'ємом вимог носія права до особи порушника прав, та характером права що захищається.

Одночасно, право на захист своїх прав є засобом захисту інших, закріплених Конституцією України прав і свобод людини у випадку їх порушення, чи виникнення потенційної загрози такого порушення, тобто воно є гарантією реалізації та захисту інших прав і свобод. Право на захист конституційних прав і свобод людини як одна з гарантій реалізації основних прав

*Конституційно-правове будівництво
на ламі епох: пошуки оптимальних моделей*

і свобод людини та громадянина становить систему норм, принципів, умов і вимог, які у сукупності забезпечують додержання прав і свобод та законних інтересів особи. Кожна людина, права або свободи якої порушено чи порушуються, створено чи створюються перешкоди в їх реалізації має гарантоване Конституцією України право захищати їх самостійно, або звернутися за їх захистом до спеціально уповноважених суб'єктів. При цьому, самостійний захист порушеного права може здійснюватися будь-якими прямо не забороненими законом засобами і способами та в будь-яких формах. Відповідно, сама наявність у кожного гарантованої можливості захищати свої права від протиправних порушень і посягань забезпечує формування в особи психологічної готовності до активних дій, а отже – є істотною передумовою до її соціально-активної поведінки в суспільстві і державі.

Як свідчить світовий досвід, ефективність будь яких гарантій основних прав і свобод людини залежить від рівня розвитку правових принципів та інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, правотворчої атмосфери в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності певних елементів у системі функціонування державної влади. Практична реалізація конституційних прав і свобод забезпечується двома різновидами гарантій. Це, по перше, загальні гарантії, які охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або належного здійснення, на захист прав від порушень. По-друге, це спеціальні (юридичні) гарантії – правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права. Призначенням цих гарантій є реалізація прав людини, а також їх охорона та захист, а тому їх відокремлення від прав і свобод є неможливим,

оскільки це нівелюватиме цінність самих юридичних гарантій.

Свідома реалізація (використання) громадянином зазначених вище можливостей задля охорони чи захисту будь-яких своїх конституційних прав і свобод від протиправних порушень чи посягань безумовно є важливою формою його соціальної активності. Адже активне реагування особи на факт порушення її конституційного права чи свободи, чи навіть на потенційну, проте реальну загрозу такого порушення, передбачає вчинення нею низки певних дій: або заходів самостійного, не забороненого законом впливу на порушника, або звернення до уповноважених органів для вжиття таких заходів впливу. При цьому і перший, і другий варіант поведінки людини щодо реалізації права на захист своїх прав і свобод вимагає від неї істотної соціальної активності.

Аналіз різноманітних форм та засобів захисту особою своїх прав від протиправних порушень чи посягань свідчить, що найвищий рівень соціальної активності людина демонструє під час застосування колективних форм такого захисту. Насамперед, через участь людини в громадських об'єднаннях, головною метою створення та діяльності яких є саме спільний захист конституційних прав і свобод, а також шляхом організації і проведення мирних масових заходів, під час яких їх учасники, зокрема, намагаються привернути увагу органів публічної влади до фактів порушення прав людини та вимагають вжиття від уповноважених суб'єктів відповідних заходів реагування. Хоча участь особи в громадських об'єднаннях та в мирних масових заходах сама по собі є свідченням її високої соціальної активності, застосування цих форм громадянської активності до захисту порушених прав піднімає її на якісно новий рівень.

Продан В.І.

*аспірант кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Все частіше на горизонті ми зустрічаємо поняття «гендерна рівність», «гендерна ідентичність», «самоідентифікація особи», «статева приналежність», «рівність статей» та тотожні їм. Важко визначити, що ж саме стало каталізатором зазначених процесів в українському суспільстві. Адже, ще донедавна, вітчизняне суспільство, яке ще не відійшло від «радянських» стандартів, характеризувалося як високоморальне, релігійне, демократичне, волелюбне, емоційне і т.д. Але, чи можна дані процеси охарактеризувати як аморальні, або ж суперечливі звичному укладу життя? Дане питання в багатьох випадках так і залишиться питанням, оскільки ще досить багато «але» в його трактуванні. Однак, з метою пошуку відповіді на будь який спірний елемент, перш за все, необхідно починати саме із розкриття правової природи такого елемента.

Термін «ідентичність» вперше у вжиток було введено Т. Еріксоном, за трактуванням якого під ідентичністю слід було розуміти відчуття тотожності самому собі та безперерберчвності існування в часі й просторі. В розвиток ідентичності Еріксон вкладав розвиток трьох взаємопов'язаних складових: біологічних, соціальних та Его-процесів, причому останні відповідали за інтеграцію біологічних та правових [1, с. 59].

Проблема ідентичності з'являється в психологічних науках, починаючи з останнього десятиліття XX століття. Вже з 70-х років ми можемо спостерігати жваве обговорення на порядку денному концепцію ідентичності, що дає нам розгледіти зв'язок між особистісною та соціокультурною обумовленістю дій, зрозуміти спільні та відмінні риси особистих начал в людині [2, с. 131].

Поняття «гендер» є структурним елементом двох ключових концепцій:

- соціальної, або соціокультурної, тобто, сукупності особистісних очікувань до гендерних ролей стереотипів та норм;
- особистісної, тобто, уявлення людини про те, ким вона є [3, с. 26].

Так, соціальна ідентичність полягає, насамперед у тому, що людина пов'язує свою роль не тільки з конкретною особистістю, але і окреслює приналежність до багатьох соціальних груп. Вже з 1980-х рр. теорія гендерної ідентичності Г. Таджфела та соціальної категоризації Дж. Тернера починає тлумачитися як одна із складових соціальної ідентичності, та характеризує індивіда з точки зору його приналежності до чоловічої чи жіночої групи [4, 5].

На думку, Л.В. Музиченка, особистісною ідентичністю виступає остаточний продукт процесів самопізнання особи, що являє собою єдине ціле – яке реалізує собою почуття гармонії [6, с. 1].

Дослідниці О. Лапка та О. Славная під гендерною ідентичністю розуміють особливий тип соціальної ідентичності, яка зароджується, розвивається та функціонує в самосвідомості людини, що надає їй змогу зараховувати себе до певної соціальної групи та відтворювати конкретні гендерні ролі, які можуть як відповідати, так і не відповідати статі, отриманій даною особою при народженні [7, с. 111].

Заслугує на увагу також думка Т. Воропаєвої, яка під гендерною ідентичністю розуміє результат процесів ототожнення себе представникам чоловічої або жіночої раси на основі емоційних, ціннісних та смислових зв'язків між ними, прийняття їх смаків та ідеалів, а також переживання індивідом своєї статевої

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей
належності [8, с. 13].*

У структурі гендерної ідентичності, В.С. Мухіна розрізняє наступні компоненти, які в результаті взаємодії формують собою процес особової діяльності та самовиховання людини:

- 1) Природні та генетичні особливості організму;
- 2) Соціальне оточення з його найрізноманітнішими проявами;
- 3) Позиція людини відносно способу самоідентифікації належності [9, с. 648].

Напрацювання сучасної психології виділяють наступні складові гендерної ідентичності: маскулінний (агресивність, схильність до ризику, наполегливість тощо); феміністичний (жіночність, доброта і т.д.); андрогінний тип, що являє собою комплекс маскулінних та феміністичних складових; недиференційований тип, який характеризується низьким вмістом як маскулінних, так і феміністичних ознак.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що під гендерною ідентичністю слід розуміти психіко-фізіологічні процеси, які зароджуються на підсвідомому рівні особи з метою окреслення відповідності потреб її організму до чоловічих чи жіночих ознак.

Література:

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М.: Прогресс, 1996. 344 с.
2. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. К.: К.І.С., 2004. С. 535 с.
3. Мирошнеченко А.В. Гендерна ідентичність як соціально-психологічний феномен. Збірник наукових праць «Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова». Психологічні науки. Серія 12. Вип. 35 (59). 2011. С. 24-31;
4. Turner J. Social Categorization and Self-concept: A social cognitive theory of group behaviour//Advances in group processes. London, 1985. P. 77-121;
5. Tajfel H. Social identity and intergroup relations. Cambridge, Paris, 1982;

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

6. Музиченко Л.В. Особистісна ідентичність і проблеми періодизації юності. *Наукові записки*. Том 84. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 45-49;
7. Lapka O., Slavnya O. Gender: the essence and legal regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. №3 (volume 1). 2018. P/ 109-114;
8. Воропаєва Т. Типи гендерної ідентичності української молоді. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гендерна проблематика та антропологічні горизонти». С. 10-19;
9. Мухина В. С. Личность: Мифы и реальность (Альтернативный взгляд. Системный подход. Инновационные аспекты). Екатеринбург: ИнтерФлай, 2007. 1072 с.;

Радченко О.І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права
Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Конституція України проголошує поділ влади на три гілки: законодавча, виконавча та судова (ст. 6 Основного закону). Поза цією тріадою окремо знаходиться інститут глави держави.

В сучасній демократичній державі принцип поділу влади має ключове значення для характеристики конституційного ладу. Визначальною для такої характеристики є роль парламенту.,

Відповідно до ст. 75 Конституції України Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади. Відповідно до теорії поділу влади – вона повністю уособлює законодавчу гілку влади. Важливе аксіологічне значення має ст. 85 Конституції України яка визначає місце парламенту в системі стримування і противаг через систему його повноважень. Особливу увагу привертають увагу наступні повноваження українського парламенту:

- 1) внесення змін до Конституції України;
- 2) прийняття законів;
- 3) прийняття державного бюджету та внесення змін до нього;
- 4) визначення засад зовнішньої та внутрішньої політики;

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- 5) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 6) Здійснення спеціальної процедури імпичменту Президента України;
- 7) Призначення за поданням глави держави голови уряду, міністрів оборони та закордонних справ, а за поданням голови уряду решти міністрів;
- 8) Здійснення контролю за діяльністю уряду;
- 9) Призначення Голови та членів рахункової палати;
- 10) Призначення голови Національного банку України;
- 11) Призначення половини складу Національного банку України;
- 12) Затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- 13) Схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- 14) Надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади;
- 15) Дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 16) Утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

17) Призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

18) Затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

19) Надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

20) Здійснення парламентського контролю.

Наведена вибірка окремих повноважень українського парламенту дає можливість визначити наступні ключові елементи аксіологічного правового статусу Верховної Ради України:

1) Найвищий рівень установчого мандату серед усіх органів публічної влади;

2) Виключна функція прийняття законів та внесення змін до Конституції України (крім наявності відповідної можливості через механізм Всеукраїнського референдуму);

3) Здійснення парламентського контролю за діяльністю глави держави, уряду, судової влади, органів місцевого самоврядування з метою захисту демократичного конституційного ладу та прав людини;

4) Обмеження дискреції глави держави в питаннях національної безпеки;

5) Формування та визначення курсу уряду.

Сарай А.І.

*старший викладач кафедри
конституційного права та
порівняльного правознавства*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ СУДОЧИНСТВА

Забезпечення гендерної рівноваги в судовому керівництві все частіше підкреслюється країнами ОЕСР як ключове питання управління, пов'язане з справедливістю, прозорістю та дієвістю верховенства права. Різноманітна судова сила, до складу якої входять як чоловіки, так і жінки різного походження, може представити на суді різні думки та погляди. Така багатоманітність також може зміцнити цілісність судової влади, утвердити довіру громадян до служб правосуддя. Посилення участі жінок у судових професіях, особливо на керівних посадах, може допомогти усунути гендерні стереотипи та підвищити готовність жінок відстоювати свої права.

Питаннями гендерної рівності останнім часом дедалі більше цікавляться як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Водночас досліджувана тема піднімає інтерес як прибічників гендерної рівності, так і її опонентів, які в процесі своїх досліджень часто дезінформують населення щодо правової природи понять «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерна рівність» і т.д., налаштовуючи громадськість на сприйняття гендерної політики, як такої, яка підриває традиційні суспільні цінності.

Проблеми балансу гендерних ролей в ході провадження судочинства є

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

назрілою та актуальною темою на даний час, що викликано низкою чинників, зокрема,

- гендерні очікування суспільства від судової влади змінюються спекуляціями на тему гендерних стереотипів;
- відсутність належної гендерної статистики як щодо суддівського корпусу, так і про стан судочинства в загальному, а також відсутність узагальненої відповідної судової практики, що проводиться судами або громадськими організаціями;
- низький рівень підняття тем «гендерної ідентичності» в стратегіях та програмах сталого розвитку, зокрема тих, які стосуються судової гілки влади;
- роль суду у виконанні міжнародних зобов'язань України про сприяння гендерній рівності та застосування положень діючих в Україні міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства, оскільки, права людини, складовою яких є гендерна рівність - не є внутрішньодержавними актами, а предметом міжнародного контролю, відповідно, держави-члени, які взяли на себе ті чи інші зобов'язання у рамках універсальних (під егідою ООН) або ж регіональних (Рада Європи, Європейський Союз тощо) угод, звітують в обов'язковому порядку про їх дотримання.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, враховуючи зв'язок між торгівлею та сталим розвитком, сторони активізують також співробітництво у сферах зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, яким присвячена Глава 21 Угоди. Зокрема, у ст. 419 Угоди зазначається, що сторони «зміцнюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціальної інклюзії, гендерної

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

рівності та недискримінації», а у ст. 420 визначено цілі, досягнення що передбачають співпрацю в таких сферах, зокрема:

- поліпшення якості життя людини;
- сприяння створенню таких умов на ринку праці, які б поєднували гнучкість та безпеку;
- забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінки у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та соціальної діяльності, а також у процесі прийняття рішень;
- подолання дискримінації в усіх її формах і проявах;
- посилення спроможності соціальних партнерів та сприяння соціальному діалогу [1].

Робота Ради Європи у сфері прав людини та гендерної рівності призвела до появи комплексних правових інструментів, політичних настанов, спрямованих на покращення та розширення прав і можливостей жінок та ефективного впровадження гендерної рівності в державах-членах та за її межами, серед них, зокрема, наступні акти: Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, що становить європейську основу прав людини. Принцип недискримінації за ознакою статі зосереджується у статті 14 та Протоколу 12 до Конвенції [2], Європейська соціальна Хартія, яка гарантує реалізацію соціальних та економічних прав за відсутності дискримінації [3], Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яку визнають найбільш всеохопним міжнародним актом у боротьбі з насильством щодо жінок та домашнім насильством та інші акти [4].

Окрім того, Радою Європи прийнято Стратегію гендерної рівності на 2018-2023 рр. основою якої є значний нормативно-правовий здобуток Ради

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Європи щодо гендерної рівності, а також результати першої Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2014-2017 роки. Документ враховує як поточну економічну ситуацію, так і політичний вплив Ради Європи, зокрема основні пріоритети організації. У новій стратегії підкреслюються цілі та пріоритети Ради Європи щодо гендерної рівності на 2018-2023 роки, визначено методи роботи та основних партнерів, а також заходи, необхідні для досягнення кращих результатів [5].

Питання гендерної рівності при здійсненні правосуддя досить детально проілюстровано у виданні «Гендерна рівність при здійсненні правосуддя», яке підготовлене у межах проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя», що впроваджується Координатором проектів ОБСЄ в Україні спільно з Національною школою суддів України, Верховним Судом України та Вищим адміністративним судом України за фінансової підтримки Уряду Канади.

Дане видання називає запорукою ефективного виконання судьями та адвокатами своїх професійних обов'язків – володіння необхідними знаннями, вміннями, навичками та ставленням, зокрема, щодо:

- змісту та особливостей понять «гендер», «гендерна рівність», «дискримінація», «гендерні стереотипи» тощо;
- розуміння зв'язку між гендерною рівністю та сприяння розвитку соціальної та правової справедливості, скорочення бідності, зростання економічного добробуту і загалом покращення якості життя людини;
- усвідомлення масштабів та проявів проблеми гендерної нерівності, видів та проявів гендерної дискримінації у державній/приватній сферах;
- гендерні стереотипи та механізми їх дії тощо.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

Отже, питання гендерної рівності в судах, а також інших органах державної влади є назрілим питанням сьогодення, яке вимагає від уряду рішучих дій та належної поведінки, яка диктується міжнародним законодавством.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. № 994_062. *Відомості Верховної Ради України*. 2007 р. № 51. Ст. 2096;
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mul1251> (дата звернення 11.08.2021 р.);
5. Стратегія гендерної рівності ради Європи на 2018-2023 роки. URL: [file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/PREMS%20041318%20GBR%20Gender%20Equality%20Strategy%202023_ukr_new%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/PREMS%20041318%20GBR%20Gender%20Equality%20Strategy%202023_ukr_new%20(1).pdf) (дата звернення 11.08.2021 р.

*Сарай Р.Д.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородського національного університету»
м. Ужгород, Україна*

ГЕНЕЗА ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ БАГАТОМАНІТНОСТІ: ЙОГО РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Виборча конкуренція серед великої кількості партій та формування багатопартійних коаліційних урядів є типовими рисами більшості демократичних режимів. На противагу цьому, двопартійність, що створює однопартійні уряди, характерна для кількох найстаріших, інституційно заморожених демократій, включаючи Сполучене Королівство Великобританії та Сполучені Штати Америки. У минулому двопартійні системи вважалися надійною формулою ефективного та стабільного уряду. Але розширення прав виборчого права та розповсюдження демократичних режимів не тільки в континентальній Європі, а й у всьому світі підтвердило ранню інтуїцію Роберта Даля: «Можливо, було б розумно розглядати багатопартійність як природний шлях уряду та опозиції для врегулювання своїх конфліктів у демократіях, тоді як двопартійні системи, чи то подібні до британських, чи до американських, є девіантними випадками» [1].

Так, під багатопартійністю слід розуміти наявність у політичному спектрі суспільства різних ідеологій політичних партій, що конкурують між собою у питанні влади. Багатопартійність є характерною рисою демократичного суспільства, яке характеризується інституціоналізованим плюралізмом політичних інтересів і де воно є практичною реалізацією основних політичних

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

свобод громадян [2, 30].

Однак, як справедливо зазначає Л. Гонюкова, поняття «багатопартійна система» не тотожне великій кількості партій, особливо якщо останні є короточасними, ефемерними та перехідними утвореннями, які існують лише на папері. Про багатопартійність можна говорити, коли політичні організації виникають за мінімальної організації та стабільності, однак, за підтримки значного соціального сегменту [3, 177].

Так, серед причин багатопартійності в континентальній Європі Дж. Брайс наприкінці XIX ст. назвав конфлікти між багатими та бідними, прихильниками монархічної та республіканської форм правління, представниками різних національностей, релігій, поглядів на компетенцію держави тощо [4].

Юридичне оформлення багатопартійної системи сучасної України було розпочате в 1990 р. внаслідок скасування ст. 6 і 7 Конституції СРСР, в якій була закріплена однопартійна система [5]. Можна виділити наступні етапи, які пройшла українська державність на шляху до правового оформлення та утвердження принципу політичної багатоманітності.

I етап – 1989-1991 рр. Створення політичних партій відбувалося переважно «знизу», від неформальних рухів, коли політично активна частина населення об'єдналася для реалізації ідей, що відрізнялися від офіційної точки зору. Такі партійні групи спочатку функціонували як неформальні об'єднання (Народний рух, з партійних клубів комуністів, критично налаштованих відносно КПРС та КПУ, Партія демократичного відродження України тощо). Пізніше вони перетворилися на більш складні організаційно-правові форми – політичні партії.

II етап – 1992-1994 рр. Були сформовані основні політичні сили нашої країни – носії альтернативних ідеологій - ЦП та НРУ. Починає формуватися так

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

звана «партія влади», тобто, коли партію створюють в адміністративному порядку, а також партії «політичних проєктів» фінансово-промислових груп та окремих осіб.

ІІІ етап, який припадає кінець 1990-х – початок 2000-х років, що ознаменувався значним поширенням в політичному просторі найвпливовіших партій. В даний період ми спостерігаємо різке збільшення кількості різноманітних партійних організацій. У 2000 році Міністерство юстиції України зареєструвало 109 політичних партій, у 2001 році - після прийняття Закону України «Про політичні партії в Україні », який встановлює більш жорсткі правила створення партій, їх уже 115, а напередодні парламентських виборів 2002 р. – 127 [6].

В.В. Якімов стосовно характеристики принципу політичної багатоманітності зазначає наступне:

- принцип політичного плюралізму є втіленням найважливіших цінностей, притаманних суспільству та правовій системі, і є концентрованим відображенням результату розвитку конкретного суспільства та держави;
- принцип політичного плюралізму має не абсолютне, а відносне значення. Тобто його не можна трактувати як такий, що не обмежується іншими принципами демократичної держави, або як той, що не взаємодіє з ними;
- принцип політичного плюралізму забезпечується одночасно на кількох рівнях. З одного боку, це забезпечення функціонування багатопартійної системи, з іншого – це всі інші прояви політичного плюралізму, які включають: механізми зміни політичних еліт, врівноваження централізації державної влади за принципом децентралізації, наявність інституту політичної опозиції, різноманітність політичних ідей та теорій тощо [6, с.56].

Однак, на сучасному етапі розвитку вітчизняної державності, Україна стикається з рядом проблем, серед яких:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

- мультипартійність, яка пов'язана з існуванням великої кількості політичних партій. Цей процес виник на початковому етапі розвитку незалежності в Україні і прогресує з кожним роком. Останнє ускладнює політичну структуру представницьких органів та механізм прийняття рішень.
- низька чисельність партійних рядів, що послаблює вплив певної політичної сили, її роль та значення на загальнополітичному тлі;
- невизначеність соціальної бази партій, яка створюється з метою розширення кола соціальних верств, інтереси яких представляє партія;
- орієнтація членів партії не навколо політичної ідеї, а навколо лідера.

Зазначене коло становить собою неабиякий тягар у розбудові демократичної, правової держави, та значно сповільнює процеси становлення принципу політичної багатоманітності в Україні. У зв'язку з цим, на даний час назрілими є питання щодо реформування основних підходів принципу політичної багатопартійності в Україні, забезпечення компромісу між різними політичними партіями, подолання мультипартійності тощо.

Література:

1. Dahl, Robert, ed. 1966. Political Oppositions in Western Democracies. New Haven, CT, and London: Yale University Press;
2. Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька та ін. Політична наука: Словник: категорії, поняття і терміни. Львів: Кальварія, 2003. 500 с.;
3. Гонюкова Л. Багатопартійність по-українськи. Вісник Національної академії державного управління. 2009. №4. С.176-182;
4. Брайс Дж. Американская республика : в 3 т. М. 1898. 365 с.;

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

5. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 07.10.1977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text> (дата звернення 12.08.201 р.);
6. Єдиний реєстр громадських формувань. Реєстр політичних партій. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/499> (дата звернення 12.08.201 р.);
7. Якімов В.В. Значення політичного плюралізму для розвитку демократичної держави. Наукові праці МАУП. 2015. Вип. 44(1). С. 54–59;

Сердюк Н.А.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук і права
факультету урбаністики та просторового планування
Київського національного університету будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРВИННА ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Курс правових реформ становлення нашої країни, вимагає чіткого бачення перспектив України як соціальної держави та розробки цілої низки певних завдань, спрямованих на реалізацію визначеної мети – утвердити національну конкурентоспроможність, забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток і високі стандарти життя громадян.

Програми розвитку ООН для загальної оцінки рівня життя розробили індекс розвитку людського потенціалу. У програмах ООН, ЮНЕСКО, спільних програмах Світового банку та Світового інституту ресурсів застосовуються різні показники. У руслі цього напрямку йде відпрацювання 15 базових індикаторів, застосованих до умов найбідніших країн, а також розробка і перевірка спрощених методик збору даних, що дозволяють отримати інформацію для здійснення практичних заходів [1].

До числа основних індикаторів становлення ефективної держави, поряд із соціально орієнтованою ринковою економікою, забезпеченням національної безпеки, пріоритетним розвитком національної системи освіти, науки і культури, слід віднести соціальне партнерство, яке виступає у якості її соціальної основи. Соціально-трудове партнерство відіграє стабілізуючу роль, сприяє стійкості,

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

соціально-економічної і політичної стабільності українського суспільства, встановленню ефективних заходів правового регулювання соціального захисту населення.

У сучасному розумінні під соціальною безпекою маємо на увазі безпеку для здоров'я, особисту, демографічну, економічну, продовольчу та екологічну, тобто відсутність загроз для здоров'я і життя людини, не зачіпаючи гуманітарної безпеки та рівня життя громадян. На основі показників Державної служби статистики України виявлено сучасні загрози безпеці здоров'я, що включають несприятливі умови життя: неповноцінне харчування, небезпечні для здоров'я умови праці, малі і нестабільні доходи, бідність і убогість, зниження доступу до ефективного медичного обслуговування. Безпека для здоров'я це захищеність людини від ризиків захворюваності, тобто можливість жити в безпечному для здоров'я середовищі проживання; доступність ефективного медичного обслуговування (відносна свобода від захворювань і заражень), що напряду залежить від соціальної захищеності кожної людини.

Загрози особистій безпеці включають природні й техногенні аварії та катастрофи; ризик нещасних випадків на виробництві, на транспорті, в побуті; смертність від дорожніх аварій [2]. Сюди ж входять злочинність та насильство держави (фізичні тортури, примусові роботи в зонах підвищеної небезпеки для здоров'я і життя тощо), насильство над дітьми та жінками, насильство на роботі, психічне насильство, також можна віднести й геноцид держави проти власного населення. Отже, особиста безпека людини поєднує у собі як загрози життю та здоров'ю, так і моральному стану (погрози, примус) людини. Тому соціальна безпека залежить від встановлених державою гарантій свободи і захисту людини від фізичного насильства і погроз.

Необхідно звернути увагу, що сім'я відіграє особливу роль в консолідації нашого суспільства на основі моральних і духовно-моральних

цінностей, оскільки є першим і найважливішим соціальним інститутом, що надає величезний вплив на соціалізацію особистості [3]. У сім'ї відбувається становлення особистості, формується характер, засвоюються етичні правила, розуміння добра і зла, розвивається почуття відповідальності. Тому пріоритетним у соціальній політиці держави є зміцнення традиційних основ сімейного життя з їх твердими духовними традиціями, високими моральними орієнтирами і стійкими моральними цінностями По-перше, в сім'ях проживає переважна більшість населення, по-друге, в родині концентруються економічні та моральні проблеми суспільства, по-третє, сім'я виконує виняткові за своєю значимістю для суспільства функції по народженню, вихованню і соціалізації дітей, по-четверте, сім'я бере на себе основну частину турбот про людей похилого віку та інвалідів.

Крім того, основним напрямком нормативно-правового регулювання діяльності держави в соціальній сфері визначено необхідність термінового вирішення актуальних проблем розвитку інституту сім'ї, як-то орієнтація населення на малодітність; велика кількість розлучень або фактичне залишення родини; масове використання абортів; розширення ареалу нових типів сімейно-шлюбних відносин; поширеність соціального сирітства; насилля в сім'ї; відсутність або неефективність механізмів та інструментів передачі позитивних стереотипів сімейної поведінки.

Щодо системи охорони здоров'я як галузі соціальної сфери, то із загального масиву соціальних нововведень необхідно виділити ті, які спрямовані на зміну сутнісних сторін соціальних відносин – підвищення якості та доступності медичної допомоги, поліпшення соціальної комунікації, формування відносин довіри на міжособистісному (лікар-пацієнт) і інституціональному рівні, розширення і захист прав пацієнта. Це, перш за все, нові закони, що стосуються функціонування сфери охорони здоров'я України.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Соціальні інновації в сфері охорони здоров'я повинні співвідноситися з соціальними цілями системи охорони здоров'я і принципами соціальної політики держави.

Оскільки, заходи з реформування і модернізації охорони здоров'я, пов'язані з відтворенням реального повсякденного життя людей, то необхідно виділити основні її виміри: 1) соціально-економічні, психо-емоційні, екологічні умови збереження здоров'я; 2) рівень медичного обслуговування населення; 3) доступність безпечних і сприятливих для здоров'я людей форм життєдіяльності; 4) цивільні права і гарантії на отримання медичної допомоги та проживання в безпечному для здоров'я середовищі; 5) можливість вибору медичних послуг і сприятливих для здоров'я форм поведінки і способів життєдіяльності; 6) матеріальні та соціокультурні основи розвитку потенціалу здоров'я людини відповідно до його соціального статусу і статусу здоров'я; 7) способи регулювання, соціального контролю охорони здоров'я та медицини; 8) ступінь відповідальності соціальних суб'єктів за збереження здоров'я; 9) шляхи зниження соціальної нерівності в питаннях охорони здоров'я і медичного обслуговування; 10) соціальні інтереси, потреби, очікування, мотиви і стимули соціальних суб'єктів у сфері охорони здоров'я. Проведення відповідної політики в сфері охорони здоров'я дозволить збільшити тривалість життя нації на кілька десятків років.

Виходячи з концепції соціальних показників розвитку людського потенціалу, необхідно розглядати рівень життя як соціально-економічну категорію, що виражає забезпеченість населення споживчими благами, які характеризуються кількісними показниками, абстрагованими від їх якісних значень. В економічному контексті вони визначаються станом сфери послуг в порівнянні з міжнародними стандартами; в демографічному – з тривалістю життя населення, рівнем його освіти та часткою ВВП на душу населення; в

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

соціальному – зі станом соціальної структури, що складається з компліментарних груп, що забезпечують стабільний розвиток суспільства.

Отже, рівень і якість життя людини це категорії, які на законодавчому рівні повинні гарантувати забезпеченість і задоволеність населення можливостями та умовами життєдіяльності з точки зору рівня доходів, споживання, житлових умов, умов праці та відпочинку, економічної активності, медичного обслуговування, доступності освіти, пенсійного забезпечення і т. д. Основа добробуту в суспільстві – це, перш за все, рівень доходів і витрат населення, що склався в країні. Якість життя населення повинна стати взірцем, метою соціальної політики держави, оскільки показує, якою мірою умови існування людей відповідають їх природі, цінностям, потребам і можливостям. Держава може стати прикладом для держав всього світу і запропонувати цивілізації курс розвитку, тільки за умови визнання нової парадигми розвитку суспільства направлену на створення нової суспільної формації заснованій на постіндустріальній, людиноцентриській, ідеології та ідеології духовного та соціального партнерства, інформаційного суспільства та екологічної безпеки.

Література:

1. Сталий розвиток. Світовий Центр Даних, ПСА, НТУУ «КПІ» 2008–15 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>
2. Вінічук М. В., Марушко Н. С. Місце соціального аудиту в системі соціальної безпеки. Соціально-правові студії. 2018. Вип. 1. С. 148–157.
3. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь : пер. с англ. М., 2004. 116 с.

Сидій О.Є.

Член ВГО «Асоціація Українських правників»

ЗАХИСТ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Основою для демократичного конституційного ладу сучасної держави виступає ефективність захисту фундаментальних прав людини. Така ефективність значною мірою залежить від особливостей національного механізму захисту прав людини та від раціонального застосування публічною владою обмеження щодо об'єднань громадян та інституцій громадянського суспільства чия діяльність спрямована проти ключових елементів демократичного конституційного ладу . У цьому контексті, професійного значення набуває питання заборони антидемократичних політичних партій чия діяльність спрямована проти фундаментальних прав людини.

Слід відзначити, що діяльність публічної влади у цьому випадку є реалізацією охоронної функції держави і спрямована захистити необмежену кількість осіб від протиправної діяльності представників певної політичної партії, що ставить цілі недопустимі з забезпеченням фундаментальних прав людини.

У цьому випадку конституціонодавець закладає спеціальні рамки для обмеження діяльності політичних партій антидемократичного спрямування.

Так згідно ст. 37 Конституції України підлягає забороні діяльність політичних програмні цілі або дії яких спрямовані на: ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі.

Системний аналіз положень ст. 37 демонструє, що конституціонодавець заборонив діяльність тих політичних партій, що через призму характеристики своєї діяльності можуть обмежити чи порушити фундаментальні права людини.

Заборона діяльності політичних партій чия діяльність спрямована на ліквідацію незалежності України аксіологічно є спрямованою на захист фундаментальних прав невизначеного кола осіб.

Пропаганда війни, насилля, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі безпосередньо спрямовані проти фундаментальних прав людини. Отже, запровадження конституціонодавцем прямої заборони діяльності політичних партій чия діяльність спрямована на вчинення вище описаних дій – покликана захисти фундаментальні права людини.

Можна впевнено стверджувати, що механізм заборони діяльності політичних партій має прямий взаємозв'язок з ефективністю національного механізму захисту прав людини та є спрямованим на недопущення порушення основоположних прав людини через використання механізму політичних партій.

Отже, попри традиційне уявлення про генетичний взаємозв'язок механізму заборони політичних партій з захистом національної безпеки – сьогодні існують усі підстави стверджувати про аналогічний взаємозв'язок з захистом фундаментальних прав людини. З урахуванням безпосереднього впливу політичних партій на формування законодавчої та виконавчої влади конституціонодавець навмисно створює прямі критерії недопустимості їх діяльності з метою:

- 1) Захисту демократичного конституційного ладу;
- 2) Захисту фундаментальних прав людини;

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

3) Захисту національної безпеки.

Отже, конституціонодавець закріпив в ст. 37 Конституції України механізм та підстави заборони політичних партій з метою забезпечити захист фундаментальних прав людини. Слід констатувати, що захист фундаментальних прав людини рівною мірою з захистом національної безпеки є генетичною основою конституціоналізації правових підстав заборони діяльності політичних партій.

Стюсько М.М.

*викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ФОРМІ ДЕЛЕГУВАННЯ ОДНОМУ ІЗ СУБ'ЄКТІВ СПІВРОБІТНИЦТВА ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СПІВРОБІТНИЦТВА ВИКОНАННЯ ОДНОГО ЧИ КІЛЬКОХ ЗАВДАНЬ З ПЕРЕДАЧЕЮ ЙОМУ ВІДПОВІДНИХ РЕСУРСІВ

На даний момент співробітництво територіальних громад стає все більш поширеним в Україні. Незважаючи на те, що фундаментальна частина реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади завершена і в Україні створено 1469 громад, сформованих шляхом об'єднання сіл, селищ і міст, все ще залишається багато громад, які є малочисельними і для яких інструмент співробітництва громад дозволить надавати якісні публічні послуги та надасть можливість ефективніше витратити кошти місцевого бюджету.

На даний момент існує чимало публікацій закордонних учених, присвячених дослідженню форм міжмуніципального співробітництва. Це праці таких науковців, як: Hulst R., Van Montfort A., Parrado Díez S., Griffith J., Kurti O., Lame E., Bel G. and Warner M., Grešová L. та ін. Окремі питання з даної тематики також досліджували українські вчені, а саме: В. Толкованов, Н. Костіна, А. Ткачук, Т. Журавель, О. Врублевський та ін. Проте, питання форм співробітництва громад в сучасних умовах євроінтеграції та проведення реформи децентралізації в Україні недостатньо вивчені та потребують подальшого дослідження.

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Метою даного дослідження є аналіз співробітництва територіальних громад у формі делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів та пропозиції напрямів вдосконалення її правового регулювання.

В сучасній науці є різні підходи до типології співробітництва територіальних громад. Замість класичної типології П. Свяневич та Ф. Телес пропонують підхід «посттипології», який складається з переліків видів співробітництв територіальних громад, які слід враховувати, коли ми аналізуємо будь-яку форму співробітництва територіальних громад або коли ми намагаємось порівнювати різні форми всередині чи між країнами. Цей перелік видів включає:

1. Рівень офіційності (формальності) - починаючи від неформальних мереж органів місцевого самоврядування, переходячи за допомогою договорів до жорстких, постійних структур, які є окремими юридичними особами.
2. Рівень примусу - починаючи з абсолютно добровільних ініціатив проходячи через добровільність, яка обмежена різними типами тиску з боку регіональних чи національних урядів (також у формі стимулів «не відмовлятися»), перехід до обов'язкових об'єднань.
3. Мета - з одного боку, ми маємо одноцільове, а з іншого - багатocільове співробітництво. Але деякі правові форми допускають обидва варіанти.
4. Кількість партнерів - міжмуніципальне співробітництво за визначенням має залучати щонайменше двох партнерів, але їх може бути набагато більше. Таким чином, ми можемо мати двостороннє, тристороннє або багатостороннє співробітництво.

5. Природа учасників співробітництва - ми зосереджуємось на суто міжмуніципальних формах, але можуть бути й інші форми, які дозволяють багаторівневе членство (наприклад, уряди вищого рівня на додаток до кількох муніципалітетів) або багатогалузеві (напр. місцеві групи дій, що підтримуються структурними фондами ЄС у сільській місцевості, які передбачають партнерство, що складається з групи муніципалітетів, але також із членами, залученими з приватного бізнесу та громадських організацій).

6. Сфери співпраці - наприклад, спільні адміністративні послуги, громадський транспорт, водопостачання, поводження з відходами тощо [1, с. 133].

Відповідно до ст. 4 ЗУ «Про співробітництво територіальних громад», співробітництво територіальних громад здійснюється у формі:

- 1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
- 2) реалізації спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;
- 3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності - інфраструктурних об'єктів;
- 4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій - спільних інфраструктурних об'єктів;
- 5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень [2].

Співробітництво у формі делегування одному із суб'єктів

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів може бути застосоване у тих випадках, коли у одного суб'єкта співробітництва є можливість надавати певні послуги, а інші не можуть, але спроможні для їх надання делегувати відповідне право та передати необхідні ресурси (забезпечення дошкільної освіти дітей, що проживають в територіальних громадах, в яких відсутні дошкільні навчальні заклади; діяльність комунальних підприємств, зокрема з питань водопостачання, поводження з твердими побутовими відходами, благоустрою тощо) [3, с. 38].

Прикладом такого договору є договір про співробітництво територіальних громад у сфері охорони здоров'я між двома громадами Закарпатської області – Оноківською та Ужгородською. Оноківській громаді не доведеться створювати власний центр надання первинної медичної допомоги (далі – ЦПМСД), адже відповідно до договору вона передає частину цих повноважень Ужгородській громаді. Ужгородська міська рада найматиме лікарів для надання медичних послуг, а Оноківська забезпечуватиме амбулаторію фінансово та технічно. При чому їздити до Ужгорода мешканцям сільської громади не доведеться, адже медичні послуги надаватимуть саме там, де вони проживають.

Проте, після того як даний договір було зареєстровано, громади стикнулися з проблемою при передачі будівель від Оноківської громади в оперативне управління Ужгородському ЦПМСД. Зокрема, відповідно до частини другої статті 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» забороняється передавати державне або комунальне майно в безоплатне користування або позичку.

Передача майна у позичку регулюється положеннями статей 827-835 ЦКУ (Позичка). У свою чергу, відповідно до положень Господарського кодексу

України (стаття 137) правом оперативного управління у цьому Кодексі визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Цікавою з даного питання є судова практика, зокрема, справа № 910/12224/17 за позовом Прокуратури міста Києва до Київської міської ради. Позовні вимоги Прокуратури міста Києва стосується оскарження рішення Київської міської ради про скасування власних рішень про закріплення нерухомого майна за Прокуратурою міста Києва на праві оперативного управління. У своєму висновку Велика Палата Верховного Суду України (Постанова від 22 січня 2019 року у справі № 910/12224/17) зазначає наступне: «Майно комунальної власності не може передаватися в оперативне управління підприємствам, установам, організаціям, які не були утворені відповідним органом місцевого самоврядування та не знаходяться в його підпорядкуванні.» [4].

Враховуючи Постанову Великої Палати Верховного Суду України та діючі норми законодавства можемо зазначити, що передача комунального майна в оперативне управління підприємствам, установам, організаціям, які не були утворені відповідним органом місцевого самоврядування не допускається. Отже громади, які уклали договір про співробітництво територіальних громад і бажають передати в оперативне управління майно комунальної власності іншому суб'єкту співробітництва на практиці цього зробити не можуть, що значно ускладнює можливість делегування виконання завдання. Вважаємо, що доцільно внести зміни в ЗУ «Про оренду державного та комунального майна» та дозволити передавати державне або комунальне майно в безоплатне

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

користування або позичку в рамках укладеного договору про співробітництво територіальних громад.

Якщо ми говоримо про договори цієї форми, які укладаються у сфері медицини, то також важливим є питання збереження діючих декларацій підписаних з сімейним лікарем. Адже можуть виникати такі випадки коли громада розуміє, що утримувати окремий ЦПМСД не вигідно і краще підписати договір з сусідньою громадою, але значною перешкодою для реалізації таких ініціатив може бути питання збереження діючих декларацій. Вважаємо за доцільне доповнити наказ МОЗ від 19.03.2018 №303 «Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу» пунктом такого змісту: «п. 5.3.1 У разі реорганізації юридичної особи - надавача ПМД Декларації, подані такому надавачу ПМД до реорганізації, не припиняються, а залишаються чинними і вважаються поданими юридичній особі - правонаступнику за умови збереження відповідних правовідносин з лікарем, який був обраний пацієнтом. 5.3.2 У разі створення юридичної особи - надавача ПМД в рамках ст. 13 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» Декларації, подані надавачам ПМД, які увійшли в структуру новоствореної юридичної особи, не припиняються, а залишаються чинними і вважаються поданими юридичній особі - правонаступнику за умови збереження відповідних правовідносин з лікарем, який був обраний пацієнтом» [5].

Література:

1. Swianiewicz, P. and Teles, F., 'The Institutionalization of Inter-Municipal Arrangements in Europe: Findings from the Unusual Suspects', 2019, Transylvanian Review of Administrative Sciences, no. 57E, pp. 119-136
2. Про співробітництво територіальних громад [Текст] : Закон

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

України від 17.06.2014 р. № 1508 VII // Голос України. – 2014. – № 138. – С. 10–11.

3. Міжмуніципальне співробітництво: вітчизняний та зарубіжний досвід: Навчально-практичний посібник/За заг. редакцією Толкованова В.В., Журавля Т.В. – Київ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, проект “Реформа управління на сході України”, 2017. – 202 с.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 22 січня 2019 року у справі № 910/12224/17. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/666237/> (дата звернення: 17.06.2021)

5. Аналітичний звіт «Співробітництво громад: нові можливості для освіти та медицини» підготовлений ГО «Фундація імені Григорія Яхимовича» спільно із ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» у рамках реалізації проекту «Поширення механізму співробітництва ОТГ у сферах освіти та медицини» за фінансової підтримки Міжнародного. URL: <http://cooperation.acsa.com.ua/> (дата звернення: 17.06.2021)

ОБОВ'ЯЗКИ ТА ГАРАНТІЇ ЯК СКЛАДОВІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТСМЕНА

Невід'ємними елементами правового статусу професійного спортсмена поряд із суб'єктивними правами професійного спортсмена є юридичні обов'язки професійного спортсмена та гарантії дотримання його суб'єктивних прав та виконання ним юридичних обов'язків.

Юридичний обов'язок – це встановлена законом міра належної, суспільно необхідної поведінки, а також вид поведінки. Це є владна форма соціальної регуляції, що базується на «силовому» началі, тобто на можливості державного примусу. В обов'язках проявляються як особисті, так і загальносуспільні інтереси. Обов'язок відповідає також інтересам самої правозобов'язаної особи, а в кінцевому рахунку – цілям і завданням всієї політико-правової системи. Обов'язки надають державі громадянську стійкість, рівнозначну екологічній рівновазі.

У своїй трудовій діяльності професійний спортсмен здійснює низку характерних лише для його професії юридичних обов'язків. Зокрема, Регламентом Федерації футболу України (з травня 2019 року - Українська асоціація футболу, УАФ) зі статусу і трансферу футболістів 2018 року передбачено певні обов'язки футболіста-професіонала, серед яких обов'язок оформляти свої трудові відносини виключно шляхом укладання контракту в

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

письмовій формі з професійним клубом відповідно до законодавства України про працю, вимог статутних і регламентних документів Міжнародної федерації футболу (ФІФА), Спілки європейських футбольних асоціацій (УЄФА), УАФ та відповідних асоціацій; обов'язок виплачувати компенсацію клубу у випадку розірвання контракту з вини футболіста; обов'язок не реєструватися чи заявлятися до участі в офіційних змаганнях за будь-яку команду іншого клубу, якщо у нього є укладений чинний договір з професійним клубом; обов'язок позитивно відповісти на виклик УАФ для участі в матчі/матчах за одну з її збірних команд (крім випадків травми чи хвороби); обов'язок грати у матчах на межі можливостей та брати участь у тренуваннях та підготовці до матчів відповідно до вказівок наставника; обов'язок відвідувати клубні заходи, вести здоровий спосіб життя та підтримувати високий рівень спортивної форми; обов'язок вивчати правила гри та їх дотримуватися, утримуватися від участі в інших футбольних змаганнях, які не схвалені клубом та не покриваються його страховкою, дбати про майно клубу та повертати його після закінчення контракту; обов'язок не грати в азартні ігри або не займатися іншою подібною діяльністю у футболі; обов'язок виконувати вимоги Статуту і колективного договору клубу, інших регламентних документів клубу, чинного законодавства України тощо; обов'язок не давати в інтерв'ю негативних оцінок порядку, встановленому в клубі, керівництву, тренерам і футболістам клубу, арбітрам матчів тощо та не розголошувати службову і комерційну таємницю, а також відомості, пов'язані з виконанням футболістом-професіоналом своїх професійних обов'язків; обов'язок не допускати порушень норм моралі під час роботи і відпочинку, не вживати алкоголь і тютюн, не використовувати психотропні і наркотичні речовини без спеціального медичного призначення і дозволу тренера-лікаря футбольної команди клубу; обов'язок утримуватися від дій, що заважають іншим футболістам клубу виконувати свої професійні

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

обов'язки тощо.

Основні юридичні обов'язки спортсмена-професіонала, так само, як і його спеціальні права не передбачені Законом України «Про фізичну культуру і спорт» і потребують негайного закріплення в профільному законі «Про професійний спорт». Такими обов'язками є: обов'язок не вживати допінг та у визначеному порядку проходити обов'язковий допінговий контроль; обов'язок дотримуватися норм регламентів та положень, що регулюють порядок проведення спортивних змагань, та вимог організаторів таких змагань; обов'язок дотримуватися норм етики у сфері спорту та вимог безпеки під час участі в спортивних заходах та під час перебування на спортивних об'єктах; обов'язок дотримуватися норм гігієни, медичних вимог, регулярно проходити медичні огляди в цілях забезпечення безпеки для здоров'я під час заняття спортом тощо.

З огляду на те, що спортивна діяльність в Україні була визнана повноправною професією, про це була зроблена відмітка у Національному класифікаторі України «Класифікатор професій» (Код 3475, професійна назва роботи – «Спортсмен-професіонал з виду спорту»). Дієвим правовим механізмом, що дозволяє забезпечити неухильне виконання приписів законодавства та створити оптимальні умови для реалізації суб'єктивних прав і здійснення юридичних обов'язків особи в загальному, та професійного спортсмена зокрема, є гарантії їх дотримання та виконання.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина – це система правових норм, умов, вимог, організаційних способів і засобів, передбачених Конституцією та законами України, завданням яких є захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. В свою чергу, конституційно-правові гарантії конституційних прав та свобод людини і громадянина поділяють на нормативно-правові (сукупність правових норм, за допомогою яких забезпечуються реалізація і порядок захисту прав та свобод особистості. До них

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України)

належать норми-принципи, юридичні обов'язки і юридична відповідальність, передбачені Основним Законом держави) та організаційно-правові (органи державної влади, місцевого самоврядування, їх посадові особи, політичні партії і громадські організації, засоби масової інформації, міжнародні правозахисні організації та їх діяльність у правовій сфері, метою якої є створення сприятливих, оптимальних умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Найважливішою організаційно-правовою гарантією в демократичній державі є суд, який у своїй діяльності є повністю незалежним від державних органів та політичних партій).

У діючому Основному Законі держави юридичними гарантіями реалізації прав і свобод людини та громадянина є наступні положення: покладення на державу обов'язку дотримуватися і захищати права та свободи людини і громадянина (частина 2 статті 3 Конституції України); визнання прямої дії норм Конституції України, в тому числі тих, які закріплюють права та свободи людини і громадянина в Україні (частина 3 статті 8 Конституції України); закріплення в Конституції України та поточному законодавстві демократичних принципів судочинства (статті 58-63, 129 Конституції України), гуманного поводження з особами, притягнутими до кримінальної та адміністративної відповідальності (статті 28-29 Конституції України); конституційне закріплення права кожного на судовий захист (частина 1 статті 55 Конституції України); конституційне визнання права кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань всіма засобами, не забороненими законом (частина 5 статті 55 Конституції України); конституційне визнання права особи на правову допомогу (стаття 59 Конституції України); конституційне закріплення системи особливих державних органів, до компетенції яких належать повноваження щодо захисту конституційних прав і свобод (Конституційний Суд України – стаття 147 Конституції України); неможливість

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

зміни Конституції України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав та свобод людини і громадянина (частина 1 статті 157 Конституції України); встановлення в нормах Конституції України та поточного законодавства юридичної відповідальності громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та посадових осіб за порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні; закріплення в Конституції України інших видів гарантій прав і свобод (основних напрямів соціально-економічної політики України як соціальної держави, основ демократичної системи влади тощо).

Спортивна трудова діяльність професійних спортсменів має чітко виражений спеціальний характер, що обумовлює необхідність диференціації правового регулювання їх праці порівняно з працівниками інших сфер діяльності. Тому для спортсменів-професіоналів законодавством України передбачена ціла низка додаткових гарантій, таких як: гарантії, пов'язані з режимом праці та відпочинком; гарантії в галузі організації та проведення спортивних заходів; гарантії у галузі соціального забезпечення (травматична і небезпечна для здоров'я праця спортсмена вимагає обов'язкових додаткових витрат роботодавців на їх страхування; гарантії з матеріально-технічного забезпечення; гарантії щодо надання відповідних стипендій молодим та перспективним спортсменам, їх тренерам; гарантії щодо забезпечення проведення обов'язкових попередніх та періодичних медичних оглядів за рахунок роботодавця; гарантії щодо призначення та виплати пенсій спортсменам та тренерам відповідно до законодавства України.

З метою підвищення ефективності діяльності професійних спортсменів законодавець зобов'язаний у спеціальному законі «Про професійний спорт» закріпити низку додаткових гарантій, а саме: гарантії щодо надання можливості спортсменам, які навчаються в освітніх установах, вдало поєднувати свою

професійну спортивну діяльність з таким навчанням; гарантії щодо встановлення особливих умов праці для жінок-спортсменок (ефективне поєднання важкого графіку тренувань і змагань зі створенням сім'ї та народженням дітей); гарантії щодо закріплення норм соціальної (трудової) адаптації професійних спортсменів після закінчення спортивної кар'єри; гарантії щодо встановлення чітко визначеного розміру додаткового соціального забезпечення для спортсменів, які отримали інвалідність або професійне захворювання під час участі в професійних спортивних змаганнях чи у процесі підготовки до них тощо.

Ефективним результатом встановлення юридичних гарантій є повне забезпечення реалізації наданих професійним спортсменам суб'єктивних прав та виконання покладених на них юридичних обов'язків. Система юридичних гарантій повинна знизити кількість, а в кінцевому рахунку, і виключити випадки порушення прав та ігнорування інтересів професійних спортсменів.

Отже, суб'єктивні права професійного спортсмена, юридичні обов'язки професійного спортсмена та гарантії дотримання його суб'єктивних прав та виконання ним юридичних обов'язків є невід'ємними складовими правового статусу професійного спортсмена. Без детального дослідження будь-якого з цих елементів аналіз категорії правового статусу спортсмена-професіонала є неповним, незавершеним і, як наслідок, недосконалим у своєму правовому прояві. Нормативне закріплення спеціальних прав, юридичних обов'язків професійного спортсмена та гарантій їх дотримання і виконання у профільному законі «Про професійний спорт» дозволить створити належні умови для професійної діяльності та захисту конституційних прав українських спортсменів.

*Хотинська-Нор О.З.
доктор юридичних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Зміни, яких зазнала Конституція України у 2016 році, і які стосувалися сфери правосуддя, зумовили модернізацію правового статусу одного з ключових органів судової влади, що відповідає за забезпечення її незалежності в державі, – Вищої ради правосуддя (ВРП), яка стала правонаступницею Вищої ради юстиції. Зокрема, було концептуально змінено підходи до складу та порядку його формування.

Відповідно до ст. 131 Основного Закону держави ВРП складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів і суддів у відставці, двох – призначає Президент України, по двоє – обираються Верховною Радою України, з'їздом адвокатів України, всеукраїнською конференцією прокурорів та з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ. За посадою до складу ВРП входить Голова Верховного Суду.

Закріплений на конституційному рівні чисельний і суб'єктний склад ВРП, який передбачає більшість суддів (11 членів із 21), у розрізі також і суб'єктів його формування, є результатом еволюції поглядів на роль судової влади в державі, її місце в механізмі стримувань і противаг, взаємодію з законодавчою та виконавчою владою, а також ефективні інструменти забезпечення її незалежності. Чинники, що його зумовили, мають різне

походження та різну правову природу. Одним із них, наприклад, є рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України». У будь-якому разі, згадана конституційна норма дозволила говорити про втілення в національній правовій системі європейських стандартів організації незалежного державного органу, якому «довірено захищати незалежність суддів», що абстрактно іменується як «судова рада» [1].

За критерієм суб'єктного складу прийнято розрізняти два типи її моделі: (1) однорідний – що складається повністю з суддів; (2) змішаний – що складається з суддів і не суддів. Кожен із них має свої переваги та недоліки. Проте, до обох європейська спільнота сформувала свої вимоги. Зокрема, на переконання Консультативної ради європейських суддів, якщо судова рада складається виключно із суддів, вони мають бути обрані іншими суддями. У випадку змішаного складу, для запобігання будь-якому маніпулюванню чи неправомірному тиску, значна більшість членів мають бути суддями, обраними іншими суддями [1].

Отже, в Україні конституційний склад ВРП є втіленням змішаної моделі судової ради, що, на нашу думку, враховуючи транзитний стан розвитку українського суспільства та держави, якому притаманний брак довіри до владних інститутів, цілком доречно та виправдано. Адже наявність у складі ВРП інших осіб, які не належать до суддівського корпусу, є додатковим джерелом легітимації судової влади в державах молодій демократії. Крім того, серед переваг змішаного складу – протидія надмірній корпоратизації та консерватизації судової влади, а також протекціонізму та суддівському лобізму. Такий підхід дозволяє також забезпечити комунікацію судової влади з громадянським суспільством і контроль з його боку у позитивному сенсі цього явища.

В аспекті аналізованого питання слід звернути увагу, що серед

*Конституційно-правове будівництво
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

конституційно унормованого складу ВРП лише одинадцять її членів чітко «обмежені» професійним статусом – статусом судді (судді у відставці), один із яких також «обмежується» ще й посадою (Голова Верховного Суду). Решта, за професійним цензом, можуть також бути представниками будь-якої іншої правничої професії. Якої саме, Конституція України не зазначає, що цілком логічно, враховуючи її рівень і необхідний ступінь абстрактності її норм. Однак, конституційний склад суб'єктів формування ВРП дає можливість припустити, що за професійною ознакою до складу ВРП обираються члени з представників адвокатської, прокурорської спільноти, наукових юридичних шкіл. Адже закономірно і з'їзд адвокатів України, і всеукраїнська конференція прокурорів, і з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ зацікавлені у власному представництві у цьому конституційному органі. Однак, на відміну від з'їзду суддів, який обмежений професійним статусом у виборів членів ВРП і зобов'язаний обирати їх лише серед суддів, означені нами професійні спільноти включно з Президентом України та Верховною Радою України таких обмежень не мають і вправі обрати серед представників будь-якої правничої професії, зокрема й суддів. Абстрагуючись від реальності, теоретично можливо сконструювати ситуацію, за якої склад ВРП стане однорідним і буде представлений виключно суддями, що, з одного боку, не суперечитиме «букві» Основного Закону, але, з іншого, на наше переконання, суперечитиме його «духу». Крім іншого, це породить питання про гарантії незалежності та неупередженості членів ВРП-суддів у контексті їхніх, інших, аніж з'їзд суддів України, суб'єктів обрання (призначення).

Наведене спонукає до пропозиції, на кшталт того, як обмежений у своєму виборі з'їзд суддів України, обмежити інших суб'єктів обрання (призначення) членів ВРП, передбачивши у законодавстві стосовно їх права вибору членів ВРП конструкцію «крім суддів».

Література:

1. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства. 2007. URL: https://adm.ki.court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf (дата звернення 10.08.2021).

Зміст

<i>Bzova L.G.</i> ROLUL TEORIEI ARGUMENTĂRII PENTRU ANALIZA CATEGORIEI "VALIDITATEA DECIZIEI" A CURȚII CONSTITUȚIONALE	10-14
<i>Volska I.V.</i> MODELUL EUROPEAN DE COMPETENȚĂ PROCEDURALĂ A INSTANȚELOR CONSTITUȚIONALE	15-18
<i>Бабенко Д.В.</i> КОНСТИТУЦІЯ В ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ	19-24
<i>Бадзелюк П.П.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДВОКАТСЬКОГО ІМУНІТЕТУ ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	25-29
<i>Берч В.В.</i> БЕЗПОСЕРЕДНЯ УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ СУДОЧИНСТВА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ	30-33
<i>Белов Д.М., Громовчук М.В.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ	34-43
<i>Бисага Ю.М.</i> ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ	44-47
<i>Бисага Ю.Ю.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІАТУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	48-52
<i>Васильчук Л.Б.</i> КОНЦЕПЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ	53-59
<i>Гомонай В.В.</i> ПИТАННЯ ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО НАТО	60-63
<i>Грень Н.М.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ	64-67

- Греца С.М.* ВИКОНАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПО СПЛАТІ ПОДАТКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА **68-75**
- Гурчумелія У.І.* ОКРЕМІ ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ **76-82**
- Джуган В.В., Продан В.І.* ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ СТАТУТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ НЕЗВОРОТНОСТІ ДІЇ ЗАКОНУ У ЧАСІ **83-93**
- Жаровська І.М.* КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ДОСТУПНОСТІ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬСЯ ДЕРЖАВОЮ **94-97**
- Заборовський В.В.* СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ **98-102**
- Іваницький С.О.* КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ “ОРГАНИ ПРАВОПОРЯДКУ” ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ **103-105**
- Іванов А.Б.* ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК ОРГАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ **106-107**
- Іванов О.О.* ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ УЧАСНИКІВ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ **108-112**
- Ісламова А.В.* ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ БЛАГОДІЙНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ **113-114**
- Кабанець К.* РЕАЛІЗАЦІЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА **115-117**
- Ковальчук О.* ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКА ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ **118-120**

<i>Козут М.Г.</i> ДО ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ НЕПРЯМИМИ ПОДАТКАМИ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ	126-125
<i>Коломієць В.А.</i> ДО ПИТАННЯ АКсіОЛОГіЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 17 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	126-128
<i>Копча В.В., Човганин М.І.</i> ПРАВОВЕ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	129-138
<i>Корнеєва . . .</i>	139-142
<i>Макосій Ю.Д.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ У ФРАНЦІЇ	143-147
<i>Маркулинець А.А.</i> КОНЦЕПЦІЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	148-153
<i>Маркулинець А.А., Продан В.І.</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ВІЛЬНОГО ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ В ПЕРІОД КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ	154-158
<i>Марцеляк О.</i> ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 р. ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	159-166
<i>Марченко М.В.</i> АКсіОЛОГіЧНІ МАРКЕРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ	167-169
<i>Медвідь А.Б.</i> КОНВЕНЦІЙНА ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ФОРМИ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОСОБИ ПРО МОТИВИ ЇЇ АРЕШТУ ЧИ ЗАТРИМАННЯ	170-175

- Менджул М.В.* ДОГОВІР ПРО ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМАЛІЗАЦІЇ ФАКТИЧНИХ СОЮЗІВ **176-179**
- Мішина Н.В.* ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: КОНСТИТУЦІЙНО-
АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР **180-182**
- Нечипорук Г.Ю.* СТАНДАРТИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ У СВІТЛІ
МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА **183-188**
- Ноняк М.В.* ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОЇ ПРИРОДИ
ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ **189-191**
- Ореховський М.Л.* АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ **192-194**
- П'ятицький А.Г.* ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ АВТОНОМНИХ
УТВОРЕНЬ У КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ **195-199**
- Пархоменко С.А.* ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР **200-201**
- Перегуда Є.В.* ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ:
РЕСТРОСПЕКТИВА ТА ДЕЯКІ ПЕРСПЕКТИВИ **203-206**
- Петрецька Н.І.* ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
СТАНДАРТІВ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА
ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я **207-213**

<i>Пирого І.С.</i> ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ І КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	214-217
<i>Попович Т.П., Телен Ю.В.</i> ПОНЯТТЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЗГІДНО ВЧЕННЯ С. ФОН ПУФЕНДОРФА	218-224
<i>Похил О.М.</i> , ПРАВО НА ЗАХИСТ СВОЇХ ПРАВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАДЯН	225-228
<i>Продан В.І.</i> ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	229-232
<i>Радченко О.І.</i> АКсіОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	233-235
<i>Сарай А.І.</i> ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ СУДОЧИНСТВА	236-240
<i>Сарай Р.Д.</i> ГЕНЕЗА ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ БАГАТОМАНІТНОСТІ: ЙОГО РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ	241-245
<i>Сердюк Н.А.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРВИННА ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	246-250
<i>Сидій О.Є.</i> ЗАХИСТ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	251-253
<i>Сюсько М.М.</i> СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ФОРМІ ДЕЛЕГУВАННЯ ОДНОМУ ІЗ СУБ'ЄКТІВ СПІВРОБІТНИЦТВА ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СПІВРОБІТНИЦТВА ВИКОНАННЯ ОДНОГО ЧИ КІЛЬКОХ ЗАВДАНЬ З ПЕРЕДАЧЕЮ ЙОМУ ВІДПОВІДНИХ РЕСУРСІВ	254-260
<i>Туряниця О.О.</i> ОБОВ'ЯЗКИ ТА ГАРАНТІЇ ЯК СКЛАДОВІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТСМЕНА	261-266
<i>Хотинська-Нор О.З.</i>	267-270

Для нотаток

Для

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ
БУДІВНИЦТВО НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПОШУКИ ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ**

*Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції*

*(присвяченої 30-тій річниці з дня
проголошення незалежності України)*

23 серпня 2021 р.

Верстка – І.І. Полянської

Дизайн обкладинки – О.В. Миколюк

Підписано до друку 30.08. 2021р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Literata. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,6. Тираж 200. Замовлення № 2097.

Оригінал-макет виготовлено та видруковано:
ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво: Серія ДК № 5040 від 21 січня 2016 року